

Časopis československé socialistické opozice

CHARTA 77

Dne 13.10.1976 byly ve Sbírce zákonů ČSSR (č. 120) zveřejněny "Mezinárodní pakt o občanských a politických právech" a "Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech", které byly jménem naší republiky podepsány v roce 1968, stvrzeny v Helsinkách roku 1975 a vstoupily u nás v platnost dnem 23.3.1976. Od té doby mají i naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit.

Svobody a práva lidí, jež tyto pakty zaručují, jsou důležitými civilizačními hodnotami, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových sil, a jejich uzákonění může významně pomoci humánnímu vývoji naší společnosti.

Vítáme proto, že Československá socialistická republika k těmto paktům přistoupila.

Jejich zveřejnění nám ale zároveň s novou naléhavostí připomíná, kolik základních občanských práv platí v naší zemi zatím — bohužel — jen na papíře.

Zcela iluzorní je například právo na svobodu projevu, zaručované článkem 19 prvního paktu:

Desítkám tisíc občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názoru oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací; zbavení jakékoli možnosti bránit se, stávají se prakticky obětmi apartheidu.

Statisícům dalších občanů je odpírána "svoboda od strachu" (preambule prvního paktu), protože jsou nuceni žít v trvalém

nebezpečí, že projeví-li své názory, ztratí pracovní a jiné možnosti.

V rozporu s článkem 13 druhého paktu, zajišťujícím všem právo na vzdělání, je nesčetným mladým lidem bráněno ve studiu jen pro jejich názory anebo dokonce pro názory jejich rodičů. Bezpočet občanů musí žít ve strachu, že kdyby se projevíli v souladu se svým přesvědčením, mohli by být buď sami anebo jejich děti zbaveni práva na vzdělání.

Uplatnění práva "vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem" či "prostřednictvím umění" (bod 2. článku 13 prvního paktu) je stíháno nejen mimosoudně, ale i soudně, často pod rouškou kriminálního obvinění (jak o tom svědčí mimo jiné právě probíhající procesy s mladými hudebníky).

Svoboda veřejného projevu je potlačena centrálním řízením všech sdělovacích prostředků i publikačních a kulturních zařízení. Žádný politický, filozofický či vědecký názor nebo umělecký projev, jen trochu se vymykající úzkému rámci oficiální ideologie či estetiky, nemůže být zveřejněn; je znemožněna veřejná kritika krizových společenských jevů; je vyloučena možnost veřejné obrany proti nepravdivým a urážlivým nařčením oficiální propagandy (zákonná ochrana proti "útokům na čest a pověst", jednoznačně zaručovaná článkem 17 prvního paktu, v praxi neexistuje); lživá obvinění nelze vyvrátit a marný je každý pokus dosáhnout nápravy nebo opravy soudní cestou; v oblasti

duchovní a kulturní tvorby je vyloučena otevřená diskuse. Mnoho vědeckých a kulturních pracovníků i jiných občanů je diskriminováno jen proto, že před lety legálně zveřejňovali či otevřeně vyslovovali názory, které současná politická moc odsuzuje.

Svoboda náboženského vyznání, důrazně zajišťovaná článkem 18 prvního paktu, je systematicky omezována mocenskou svévolí: oklešťováním činnosti duchovních, nad nimiž trvale visí hrozba odepření nebo ztráty státního souhlasu s výkonem jejich funkce; existenčním i jiným postihem osob, které své náboženské vyznání slovem či skutkem projeví; potlačováním výuky náboženství apod.

Nástrojem omezení a často i úplného potlačení řady občanských práv je systém faktického podřízení všech institucí a organizací ve státě politickým direktivám aparátů vládnoucí strany a rozhodnutím mocensky vlivných jednotlivců. Ústava ČSSR a ostatní zákony a právní normy neupravují ani obsah a formu, ani tvorbu a aplikaci takových rozhodnutí; jsou často jen ústní, občanům vesměs neznámá a jimi nekontrolovatelná; jejich původci nezodpovídají nikomu než sami sobě a své vlastní hierarchii, přitom však rozhodujícím způsobem ovlivňují činnost zákonodárných i výkonných orgánů státní správy, justice, odborových, zájmových i všech ostatních společenských organizací, jiných politických stran, podniků, závodů, ústavů, úřadů, škol a dalších zařízení, přičemž jejich příkazy mají přednost i před zákonem. Dostanou-li se organizace nebo občané při výkladu svých práv a povinností do rozporu s direktivou, nemohou se obrátit k nestranné instanci, protože žádná neexistuje. Tím vším jsou vážně omezena práva, vyplývající z článků 21 a 22 prvního paktu (právo sdružovat se a zákaz jakéhokoli omezení jeho výkonů) i článků 25 (rovnost práva podílet se na vedení veřejných věcí) a 26 (vyloučení diskriminace před zákonem). Tento stav také brání dělníkům a ostatním pracujícím zakládat bez jakýchkoli omezení odborové a jiné organizace k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů a svobodně využívat práva na stávkou (bod 1. článku 8 druhého paktu).

Další občanská práva, včetně výslovného zákazu "svévolného zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence" (článek 17 prvního paktu), jsou povážlivě narušována také tím, že ministerstvo vnitra nejrůznějšími způsoby kontroluje život občanů, například odposlechem telefonů a bytů, kontrolou pošty, osobním sledováním, domovními prohlídkami, budováním sítě informátorů z řad obyvatelstva (získávaných často nepřipustnými hrozbami nebo naopak sliby) atd. Často přitom zasahuje do rozhodování zaměstnavatelů, inspiruje diskriminační akce úřadů a organizací, ovlivňuje justiční orgány a řídí i propagandistické kampaně sdělovacích prostředků. Tato činnost není regulována zákony, je tajná a občan se proti ní nemůže nijak bránit.

V případech politicky motivovaného trest-

ního stíhání porušují vyšetřovací a justiční orgány práva obviněných a jejich obhajoby, zaručovaná článkem 14 prvního paktu i československými zákony. Ve věznicích se s takto odsouzenými lidmi zachází způsobem, který porušuje lidskou důstojnost vězňů, ohrožuje jejich zdraví a snaží se je morálně zlomit.

Obecně je porušován i bod 2. článku 12 prvního paktu, zaručující občanu právo svobodně opustit svou zemi; pod záminkou "ochrany národní bezpečnosti" (bod. 3) je toto právo vázáno na různé nepřipustné podmínky. Svévolně se postupuje i při udělování vstupních víz cizím státním příslušníkům, z nichž mnozí nemohou navštívit ČSSR například jen proto, že se pracovní či přátelsky stýkali s osobami u nás diskriminovanými.

Někteří občané — ať už soukromě, na pracovišti nebo veřejně, což je prakticky možné jen v zahraničních sdělovacích prostředcích — na soustavné porušování lidských práv a demokratických svobod upozorňují a dožadují se v konkrétních případech nápravy; jejich hlasy však zůstávají většinou bez odezvy, anebo se stávají předmětem vyšetřování.

Odpovědnost za dodržování občanských práv v zemi padá samozřejmě především na politickou a státní moc. Ale nejen na ni. Každý nese svůj díl odpovědnosti za obecné poměry, a tedy i za dodržování uzákoněných paktů, které k tomu ostatně zavazují nejen vlády, ale i všechny občany.

Pocit této spoluodpovědnosti, víra ve smysl občanské angažovanosti a vůle k ní, i společná potřeba hledat její nový a účinnější výraz, přivedly nás k myšlence vytvořit CHARTU 77, jejíž vznik dnes veřejně oznamujeme.

CHARTA 77 je volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry i různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě — těch práv, která člověku přiznávají oba uzákoněné mezinárodní pakty, Závěrečný akt helsinské konference, četné další mezinárodní dokumenty proti válkám, násilí a sociálnímu i duchovnímu útlaku, a která souhrnně vyjadřuje Všeobecná deklarace lidských práv OSN.

CHARTA 77 vyrůstá ze zázemí solidarity a přátelství lidí, kteří sdílejí starost o osud ideálů, s nimiž spojili a spojují svůj život i práci.

CHARTA 77 není organizací, nemá stanovy, stálé orgány a organizačně podmíněné členství. Patří k ní každý, kdo souhlasí s její myšlenkou, účastní se její práce a podporuje ji.

CHARTA 77 není základnou k opoziční politické činnosti. Chce sloužit obecnému zájmu jako mnohé podobné občanské iniciativy v různých zemích na Západě i Východě. Nechce tedy vytyčovat vlastní programy politických či společenských reforem nebo změn, ale vést v oblasti svého působení konstruktivní dialog s politickou a státní mocí, zejména tím, že bude upozorňovat na různé konkrétní případy porušování lidských a

občanských práv, připravovat jejich dokumentaci, navrhnout řešení, předkládat různé obecnější návrhy, směřující k prohlubování těchto práv a jejich záruk, působit jako prostředník v případných konfliktních situacích, které může bezprávi vyvolat, atd.

Svým symbolickým jménem zdůrazňuje CHARTA 77, že vzniká na prahu roku, který byl prohlášen rokem práv politických vězňů a v němž má bělehradská konference zkoumat plnění závazků z Helsinek.

Jako signatáři tohoto prohlášení pověřujeme prof. Dr. Jana Patočku DrSc. Dr. h. c., Václava Havla a prof. Dr. Jiřího Hájka DrSc. úlohou

mluvčích CHARTY 77. Tito mluvčí ji plnomocně zastupují jak před státními a jinými organizacemi, tak před naší a světovou veřejností, a svými podpisy zaručují autenticitu jejich dokumentu. V nás i v dalších občanech, kteří se připojí, budou mít své spolupracovníky, kteří se s nimi zúčastní potřebných jednání, ujmou se dílčích úkolů a budou s nimi sdílet veškerou odpovědnost.

Věříme, že CHARTA 77 přispěje k tomu, aby v Československu všichni občané pracovali a žili jako svobodní lidé.

1.1.1977

PODEPSALI *):

Milan Balabán, duchovní; Dr. Karel Bartošek CSc, historik; Jaroslav Bašta, dělník; Ing. Rudolf Battěk, sociolog; Jiří Bednář, elektrikář; Otká Bednářová, novinářka; Ing. Antonín Bělohoubek, technik; Dr. Jan Beránek, historik; Jitka Bidlasová, úřednice; prof. Dr. František Bláha, lékař; Jaroslav Borský, bývalý státní zaměstnanec; Dr. Jiří Brabec CSc, literární historik; Vratislav Brabenec, hudebník; Eugen Brikcius, svobodné povolání; Dr. Toman Brod CSc, historik; Aleš Březina, zřízenec; Ing. Stanislav Budín, novinář; doc. Dr. Josef Čisařovský, výtvarný kritik; Ing. Karel Čejka, technik; Otto Černý, dělník; prof. Dr. Václav Černý Dr. h. c., literární historik; Miroslava Černá-Filipová, novinářka; Egon Čierny, orientalista; Dr. Jiří Čutka, vědecký pracovník; Jiří Daniček, dělník; Juraj Daubner, filolog; Ivan Dejmal, dělník; Jiří Dienstbier, novinář; Zuzana Dienstbierová, psycholožka; Luboš Dobrovský, novinář; Ing. Petr Dobrovský, technik; Bohumil Doležal, literární kritik; Dr. Jiří Doležal CSc, historik; doc. Dr. Irena Dubská CSc, filozofka; Dr. Ivan Dubský CSc, filozof; Ladislav Dvořák, spisovatel; Michael Dymáček, matematik; Dr. Vratislav Effenberger CSc, estetik; Anna Fárová, historička umění; Zdeněk Fořt, novinář; Ing. Karel Fridrich, ekonom; Jiří Frodl, novinář; prof. Dr. Jiří Hájek DrSc, politik; doc. Miloš Hájek CSc, historik; Jiří Hanák, novinář; Olaf Hanel, výtvarník; Ing. Jiří Hanzelka, spisovatel; Václav Havel, spisovatel; Zbyněk Hejda, spisovatel; Dr. Ladislav Hejdánek, filozof; doc. Ing. Jiří Hermach CSc, filozof; Josef Hiršal, spisovatel; Dr. Josef Hodič, historik; doc. Dr. Miloslava Holubová, historička umění; Robert Horák, bývalý politický pracovník; Ing. Milan Hošek, bývalý státní zaměstnanec; Jiřina Hrábková, novinářka; Ing. Dr. Oldřich Hromádko, bývalý plukovník SNB; Marie Hromádková, bývalá politická pracovníce; doc. Dr. Milan Hübl CSc, historik; Dr. Václav Hyndrák, historik; zasloužilá umělkyně Vlasta Chramostová, herečka; Dr. Karel Jaroš CSc, bývalý politický pracovník; Dr. Oldřich Jaroš, historik; doc. Dr. Věra Jarošová CSc, historička; prof. Dr. Zdeněk Jičínský DrSc, právník; Ing. Otakar Jílek, ekonom; Ing. Jaroslav Jíra, technik; Karel Jiráček, bývalý státní zaměstnanec; doc. Dr. František Jiránek, pedagog; Věra Jirousová, historička umění; Jaroslav Jírů CSc, historik; Dr. Miroslav Jodl CSc, sociolog; Dr. Josef John, politik; Ing. Jarmila Johnová, ekonomka; Ing. Jiří Judl, technik; Pavel Juráček, filmový režisér; Petr Kabeš, spisovatel; Dr. Oldřich Kaderka, právník a politik; prof. Dr. Miroslav Kadlec, ekonom; prof. Dr. Vladimír Kadlec DrSc, ekonom a politik; Dr. Erika Kadlecová CSc, socioložka; Svatopluk Karásek, duchovní; prof. Dr. Vladimír Kašík DrSc, historik; Dr. František Kautman CSc, literární historik; Alexandr Kliment, spisovatel; Dr. Bohumír Klípa CSc, historik; prof. Dr. Jaroslav Klofáč DrSc, sociolog; doc. Dr. Vladimír Klokočka, právník; Ing. Alfréd Kocáb, duchovní; Zina Kočová, studující; doc. Dr. Luboš Kohout CSc, politolog; Pavel Kohout, spisovatel; Jiří Kolář, spisovatel a výtvarník; Dr. Božena Komárková, pedagožka; Vavřinec Korčíš ml., dělník; Vavřinec Korčíš st., sociolog; Dr. Václav V. Komeďa, historik; Dr. Jiří Kořínek, ekonom; Dr. Karel Kostroun, literární kritik; Anna Koutná, dělnice; doc. Ing. Miloslav Král CSc, vědecký pracovník; Dr. František Kriegel, politik a lékař; Andrej Krob, dělník; doc. Dr. Jan Křen DrSc, historik; Marta Kubišová, zpěvačka; Karel Kyncl, novinář; Dr. Michal Lakatoš CSc, právník; Pavel Landovský, herec; Jiří Lederer, novinář; Ing. Jan Leštinský, technik; Dr. Ladislav Lis, bývalý politický pracovník; Oldřich Liška, bývalý státní zaměstnanec; Jaromír Litera, bývalý politický pracovník; Jan Lopatka, literární kritik; Dr. Emil Ludvík, hudební skladatel; Klement Lukeš; Dr. Sergej Machonin, divadelní kritik a překladatel; prof. Dr. Milan Machovec DrSc, filozof; Anna Marvanová, novinářka; Jelena Mašinová, scenaristka; Ivan Medek, hudební publicista; doc. Dr. Hana Mejdrová CSc, historička; Dr. Evžen Menert CSc, filozof; Dr. Jaroslav Mezník, historik; doc. Dr. Ján Mlynárik CSc, historik; doc. Dr. Zdeněk Mlynář CSc, právník a politik; Kamila Moučková, bývalá televizní hlasatelka; Jiří Mrázek, topič; Dr. Pavel Muraško, filolog; Jiří Müller; Jan

(*) Jde o seznam prvních signatářů. 5. února oznámili mluvčí CHARTY 77 prof. Dr. Jiří Hájek a prof. dr. Jan Patočka v komuniké č. 5 dalších 208 podpisů.

Nedvěd, novinář; Dana Němcová, psycholožka; Jiří Němec, psycholog; Dr Vladimír Nepraš, novinář; Jana Neumannová CSc, historička; Václav Novák, bývalý státní zaměstnanec; Dr Jaroslav Opat CSc, historik; Dr Milan Otáhal CSc, historik; Dr Ludvík Pacovský, novinář; Jiří Pallas, technik; Martin Palouš, programátor; doc. Dr Radim Palouš, pedagog; prof. Dr Jan Patočka DrSc Dr h.c., filozof; Jan Patočka ml., dělník; Dr František Pavlíček, spisovatel; Karel Pecka, spisovatel; Jan Petránek, novinář; Tomáš Pěkný, novinář; Dr Karel Pichlík, historik; Dr Petr Pithart, právník; Ing Zdeněk Pokorný, technik; Vladimír Příkazský, novinář; Drahuse Proboštová, novinářka; Jana Převratská, pedagožka; Dr Zdeněk Přikryl, politolog; Miloš Rejchrt, duchovní; Aleš Richter, dělník; Dr Milan Richter, právník; Zuzana Richterová; Jiří Ruml, novinář; Dr Pavel Rychec, právník; Vladimír Říha, pedagog; generálporučík Vilém Sacher; Vojtěch Sedláček, programátor; Helena Seydlová, knihovnice; národní umělec Jaroslav Seifert, básník; Dr Gertruda Sekaninová Čákrťová, právnička a diplomatka; Jan Schneider, dělník; Karol Sidon, spisovatel; Josefa Slánská; Ing Rudolf Slánský, technik; Václav Slavík, politik; Eliška Skřenková; Jan Sokol, technik; doc. Dr Jan Souček, sociolog; Ing Josef Stehlík, bývalý politický pracovník; Dana Stehlíková; Vladimír Stern, bývalý státní zaměstnanec; Jana Sternová; Dr Eva Stuchlíková, psycholožka; Dr Čestmír Suchý, novinář; Jaroslav Suk, dělník; Věra Suková, novinářka; Jan Šabata, topič; doc. Dr Jaroslav Šabata CSc, psycholog a bývalý politický pracovník; Václav Šabata, výtvarník; Anna Šabatová ml., úřednice; Jan Šafránek, výtvarník; doc. Dr František Šamalík DrSc, právník a politolog; Ing Václav Šebek, architekt; Ing Jana Šebková; prof. Ing Věněk Šilhán CSc, ekonom; Dr Libuše Šilhánová CSc, socioložka; Ivana Šimková, psycholožka; doc. Ing Bohumil Šimon SCs, ekonom a politik; Jan Šimsa, duchovní; doc. Dr Jan Šindelář CSc, filozof; Vladimír Škutina, novinář; Pavel Šremer, mikrobiolog; Miluše Števíčková, dělnice; Marie Štolovská; Věra Štovičková, novinářka; Dr Miroslav Šumavský, historik; Petruška Šustrová, úřednice; Marie Švermová; prof. Dr Vladimír Tardy, psycholog a filozof; zasloužilý umělec Dominik Tatarka, spisovatel; Dr Jan Tesař CSc, historik; Dr Julius Tomin, filozof; Josef Topol, spisovatel; Jan Trefulka, spisovatel; Dr Ing Jakub Trojan, duchovní; Václav Trojan, programátor; Ing Miroslav Tyl, technik; Dr Milan Uhde, spisovatel; Petr Uhl, technik; Zdeněk Urbánek, spisovatel a překladatel; doc. Dr Růžena Vacková, historička umění; Ludvík Vaculík, spisovatel; Jiří Vančura, historik; František Vaněček, novinář; Dagmar Vaněčková, novinářka; Dr. Zdeněk Vašíček, historik; Dr Jaroslav Vitáček, bývalý politický pracovník; Jan Vladislav, spisovatel; Tomáš Vlasák, dělník; František Vodsoň, politik; Josef Volhryzek, překladatel; Zdeněk Vokatý, dělník; Přemysl Vondra, novinář; Ing Alois Vyroubal, technik; Dr Václav Vrabc, novinář a historik; Jaromír Wišo, výtvarník; Jiří Záruba, architekt *); Dr Jiřina Zelenková, lékařka; Petr Zeman, biolog; Rudolf Zeman, novinář; Zdeněk Zikmundovský, bývalý státní zaměstnanec; doc. Ing. Rudolf Zukal CSc, ekonom; doc. Dr Josef Zvěřina, duchovní.

(*) Později svůj podpis odvolal

Zatímco Listy mají uzávěrku, všechny přední deníky a časopisy světa, rozhlasové a televizní stanice přináší četné zprávy a ohlasy k "Chartě 77", včetně představitelů socialistických a komunistických stran, předních osobností uměleckého a vědeckého světa, státníků i mnoha prostých lidí. Ohlas tohoto vystoupení je skutečně ohromný, největší od roku 1968. Kromě tisku zemí Východní Evropy se ve světě nenajde snad nikdo, kdo by se odvážil napadat "Chartu" tak, jak Rudé právo a naše sdělovací prostředky. Projevy solidarity s hnutím a protestu proti represí, zvláště proti zatčení Václava Havla, Oty Ornesta, Františka Pavlíčka a Jiřího Lederera se hromadí každou hodinou. Vrátime se k tomuto ohlasu "Charty 77" ve světě v příštím čísle Listů.

Osud, to jsme my

Bohemicus

Po každém zklamání si lidé slibují, že se už nedají nachytat. Ubezpečují se posměšně i pateticky, že již nenaletí na levnou melodii. Je to však očividně iluzivní předsevzetí. Protože člověk tihne k happyendu a vždy znovu rád uvěří, že k němu vede snazší a bližší cesta.

Řeklo by se, že nikdo nemohl být důkladněji vyléčen z iluzí než česká a snad i slovenská společnost po srpnu 1968 a po dubnu 1969. A vskutku se zdá, že je tomu tak, pokud ovšem zaměňujeme realismus mírou obezřelé

otrlosti. Jenže otrlost otupuje nejen cit, ale i zrak. A je proto zdrojem kardinálního sebeklamu: že totiž "oni" (řeceno s Palmem: kreatury diktatury) dají pokoj, když si jich nebudu všimnout. Když uznám jejich normy za normál. Když se budu tvářit ochotně.

Doktor Husák v jednom ze svých ojedinělých výletů do filozofie citoval známý výrok, že svoboda je *poznaná* nutnost. Bylo to někdy v listopadu 1968 a spor byl o to, jak přijmout novou "realitu". Četl se ten výrok

tenkrát — a jak události potvrdily, zcela správně — takto: svoboda je *uznaná* okupace.

ČEKÁNÍ NA KADÁRA

Tato neradostná filozofie by ovšem byla zcela nestravitelná, kdyby neměla pestrou oblohu. Nemáme tu na mysli jen vyštafirované výkladní skříně. Máme tím na mysli útěšnou naději lidí, kteří později vyklízeli pozice i názory s výmluvou, že Husákovy režim představuje přece jen jakési východisko, že se z principála vyklube — po přejití kratšího, drsnějšího období — československý Kadár, jenž bude šetřit domácí kultury, hospodářství a vůbec národních zájmů. Tato iluze, z níž každý normalizační rok uškubl po hadříku, v některých lidech houževnatě přežívá. Od sjezdu ke sjezdu, od pléna k plénu špicují tito trpělivci uši, aby snad nepřeslechli v záplavě žvástů kýžený "kadarizační" obrat, který prý přece musí přijít, nemůže nenastat, protože takhle se to natrvalo dělat nedá.

Natrvalo jistě ne, neboť žijeme ve století, kdy i tisícileté říše trvají jen deset let. Avšak mizernou vládu můžete mít tak dlouho, pokud se jí nevzepře chod věcí a lidé. Čekání na jakéhosi čs. Kadára snoubilo se s neméně iluzivním očekáváním, že se z neostalinského Leonida najednou vyklube strýček Nikita, který od nás zažene zlé Bilaky a povýší hodné Čolotky posílené nějakým tím polepšeným Černíkem, a pak bude zas jak kdysi bývalo — aspoň jak bývalo před rokem 68.

Tuto iluzi nechovali jen někteří bývalí funkcionáři a ministerští úředníci, které, možná dost nespravedlivě, postihla normalizační perzekuce, protože se v roce 1968 dali strhnout k neprozřetelným postojům a výrokům, omámeni pocitem svobody a solidarity s pospolitostí. Iluzi o přicházejícím Kadárovi žijí v sobě i někteří umělci a intelektuálové, aby sami před sebou zdůvodnili, proč — v každém případě zbytečně — podepsali kapitulační podmínky, připravené (už ta forma!) druhořadým úředníkem vnitra. Iluzi o tom, jak se všechno samo od sebe uhladí a zakulatí, že přijde milostivé léto a s ním smíření všech se všemi, tu v sobě opatruje v podstatě každý, kdo si nechce přiznat, že se naše společnost ze svého dnešního ponížení nedostane jinak než obnovením občanského sebevědomí — a ač to zní pateticky — i odvahy. *Chceme-li, aby nás vládnoucí respektovali, musí z nás mít respekt.*

Očekával-li například někdo gesto dobré vůle po 15. sjezdu místodržitelů, pak jej musely nedávné procesy s mladými textaři a muzikanty vyvést z omylu. V doslovu k prvnímu dílu Švejka napsal i o našich Tartuffech Jaroslav Hašek: "Nad tím, co je přirozené, pozastavují se jen největší sviňáci a rafinovaní sprostáci, kteří ve své nejmizernější lžimorálce neřívají se na obsah a s rozčilením se vrhají na jednotlivá slova". Avšak nerozvádějme zde, co je na procesu se skupinou Plastic People očividné. Všimněme si spíš toho, co tak nebije do očí. Po

prvních rozsudcích nad obžalovanými z Přestie u Plzně se mnoho lidí právem obávalo, že hlavní představitele muzikálního undergroundu v Praze čekají vskutku drakonické tresty, mnohaletý žalář. A jestli k tomu nedošlo, pak za to vděčí ne mírnosti vlády, ale nebyvalé šíři protestu naší neoficiální kultury, a samozřejmě i nátlaku svobodomyšlné evropské veřejnosti, italské komunisty z toho nevyjímaje.

Smutněkomickou obětí důvěry v příchod kadarizace jsou i někteří souputníci místodržitelského režimu, kteří špatně ocenili svou možnou roli v něm. Patří k nim i bývalý šéfredaktor Tvorby Jiří Hájek, který si dovolil pochválit — byť s desaterými výhradami a vytáčkami — dosud zapovězeného slovenského dramatika Petera Karvaše. Časopis s tímto nepřipustným místem doháněli policisté až v novinových stáncích, aby se náhodou tato škodlivina nedostala do rukou nedosti zocelených čtenářů. Když i toto vskutku nevinné porušení "tabu" mělo za následek mobilizaci policejní moci, jakoupak naději můžeme chovat v liberalizaci našeho veřejného života?

PROTINÁRODNÍ REŽIM

A jakoupak naději v odblokování vývoje kulturního, a vůbec vývoje duchovního, přírodní a technické vědy v to počítaje? Protože to, co se děje, to není už jen odvěta za rok 68, lekce uštědřená inteligenci, to už je trvalá a zarputilá snaha zamezit, aby nám vyrůstaly osobnosti kulturně a vědecky pozoruhodné, znemožnit, aby národ o sobě uvažoval, aby o sobě nahlas přemýšlel, aby si byl vědom své osobitosti a mohl ji talentovaně uplatnit. Milan Kundera sotva tušil, že svou úvahou o nesamozřejmosti národa dává budoucím gubernátorům do rukou recept, jak zbavit společenství vědomí totožnosti, aniž nutně musí dojít ke "klasickým" odnárodnovacím aktům.

Ano, jakoupak šanci bychom měli, kdybychom spoléhali jen na "ně", na jejich blahosklonnost a dobrou vůli? Kdo si dá na svých zádech dříví štípat, ať si je potom ošetřuje a nežaluje na osud.

Neboť právě osudovostí, fatalismem, "že se s tím nedá nic dělat", geopolitickou či jinou určeností se ohánějí jak stoupenci diktatur — tak i ti, kteří se ze strachu či z únavy vzdávají. Člověk ani společenství nejsou však zajímaví tím, čím jsou determinováni, nýbrž právě tím, jak se svým určením naloží, jak podmínky, které je limitují, dokáží svým záměrům přizpůsobit, jak je umějí i překonat. Češi a Slováci se možná v letech 68-69 pokoušeli překročit vlastní stín, ale tato transcendence, která pro ně nedobře dopadla, jim rozhodně neslouží k necti. První vzlet člověka skončil podle mytologie pádem. Vzdali se proto lidé létání?

ZAČÁTEK NOVÉ KRIZE

Někteří pozorovatelé, jinak nesdílející iluze o liberální evoluci místodržení v našich ze-

mích, říkají, že je třeba vyčkat, až nás znovu "osloví dějiny". Je to hezky řečeno, ale je to po osmi umrtvujících posrpnových letech skromný program. Snad jde také o to, aby dějiny měly *koho* oslovit. A i když se přidržíme jejich perzonifikujícího termínu, což nás dějiny právě "neoslovují"? Cožpak to, co se stalo a děje v Polsku, je jen bezvýznamná epizoda? Vždyť si tam už potřeťi dělníci a intelektuálové — nepochybně s podporou zahraniční demokratické a socialistické veřejnosti — vymohli důležité ústupky vládnoucích kruhů — naposledy podstatné snížení odstrašujících trestů vynesných nad účastníky protidrahotních demonstrací. Nejde však jen o povzbuzující příklad — před osmi léty jsme byli povzbuzujícím příkladem my jim — jde o to, že tyto události předznamenávají nové období, které patrně nebude příliš pohodlné pro nás, pro občany, ale pro vládnoucí garnitury východoevropských zemí to bude období nebývalých zkoušek. Po sedmi tučných letech, kdy i my jsme se přiživili na celkové evropské prosperitě, množí se příznaky, že nadchází sedm let hubených. Na první pohled se zdá, že tyto potíže jsou způsobeny neúrodou, nedostatkem obilí, brambor atd. To je však jenom povrch věci. Skřípot v hospodářském soukolí má hlubší příčiny. Naftová krize, k níž dali v roce 73. podnět Arabové (která by posléze nastala i bez jejich přičinění), signalizuje vážnou disparitu mezi surovinovými (a zejména energetickými) zdroji a stále rostoucí, trestuhodně a marnotratně rostoucí spotřebou.

Není to totiž konvenční krize z nadvýroby, jak ji popsal Marx. Je to první vážné varování, které dává planeta naší civilizaci, a je nejvyšší čas, aby bylo vyslyšeno. Protože nejde jen o hledání nových zdrojů, jde také o to, jak je účelněji, chytřeji využívat, jak zastavit nesmyslné plýtvání, od zbrojení až po samoučelný kolotoč výroby pro výrobu, spotřeby pro spotřebu. To je výzva, kterou "dějiny oslovují" rozvinuté země na obou stranách blokových hranic, je to i nový impuls socialistické myšlenky na východ i na západ od jaltské demarkační čáry. A je adresována i nám, Čechoslovákům, kteří žijeme v zemi na zdroje a suroviny chudé.

PRÁVO PTÁT SE

Při tempu, kterým rostou nároky na energii, by se měly naše energetické kapacity každých deset let zdvojnásobit. Po limitování dodávek sovětské ropy a zemního plynu a po zdražení těchto surovin padl program převést naše elektrárny na tak zv. ušlechtilá paliva. Turbiny bude i nadále roztáčet uhlí. Mluví se sice o jaderných elektrárnách, ale to je zatím jen program a naše energetická bilance je rok od roku napjatější — nehledě už k tomu, že pokračující znečišťování ovzduší z nás činí národ bronchitiků. A tu nám připadá ne právo, ale přímo povinnost se ptát: co hodláte učinit? Řekněte nám, jak strukturujete do budoucna naše hospodářství, abychom co nejvíce využili domácí dovednosti

a co nejméně plundrovali zdroje, krajinu a zdraví lidí? Plánujete vůbec toto hospodářství, nebo se jen přizpůsobujete cizím požadavkům? A jak hájíte naše zájmy? Když kupujete tak draho naftu, zač prodáváte uran? Prodáváte jej vůbec? Proč se rozchází výroba se spotřebou a zboží leží na skladech? Proč jste zavrhnli nutné reformy, které lépe, přirozeněji spojují zájem výrobce a spotřebitele?

Tyto otázky si nebudou lidé klást jen mez sebou, rozladění tím či oním výpadkem Začnou je klást i na dosud tak mlčenlivých schůzích, možná nejdřív opatrně, ale s přibývajícím problémy stále směleji. A teprve tehdy, až se lidé takto osmělí, vyvstane reálná šance ne na nějakou milostivou "kadárizaci", ale na rozevření čelistí diktatury. Reformy, které se pokusili naši místodržitelé vyhodit (i s lidmi) na smetiště, se jim vrátí v podobě imperativních požadavků širokými továrními vraty. A zároveň se ukáže — jako se to ukazuje v Polsku — že řešit tyto problémy nelze bez jisté tolerance veřejného mínění, bez jistého respektování národních zájmů. Ale to už je jiná kapitola.

A není právě tohle všechno nová iluze?

MÁME SPOJENCE

Byla by to iluze, marná iluze, kdybychom se o tyto změny zase pokoušeli jen sami, bez přátel a vlivných spojenců. Ale už sam fakt, že nové kolo "událostí" začíná v Polsku, t.j. zemi, jejíž vojsko nás v roce 68 pomohlo "pacifikovat", je potěšující. Obdobné trendy jsou pak i v Maďarsku, NDR, ale i v Pobaltí, na Ukrajině, v Rusku. Zde se však nechceme zabývat možnostmi demokratické a socialistické opozice v Sovětech, eventuálními generačními přesuny ve vládnoucí hierarchii atp. Máme totiž spojence, a vlivné, také na druhé straně blokové demarkační čáry. Kdo se nás nejhlásitěji — a také nejúčinněji — zastával v posledních normalizačních letech? Byli to socialisté jako Mitterand a Palme, byli to komunisté jako Berlinguer, Marchais a Carillo. Jim nejednou vděčíme za to, že údery, které byly proti nám přichystány, nedopadly s tou brutalitou, jak byly programovány. Jim, a silám, které reprezentují, vděčíme, že československá otázka neupadla v zapomenutí, že je stále naléhavěji připomínána jako otázka evropská a světová. A je pozoruhodné, i když zcela přirozené, že například ve Spojených státech má pro nás skutečně pochopení spíše liberální levice než konzervativní pravice; že nejvášnivěji se nás tam zastal například Artur Miller, muž, který rozhodně nepatří k stoupencům sociálního statu quo. Tato podpora nemá nějaký sentimentální, ale zcela věcný základ. 21. srpna 1968 byl socialismus znovu katastrofálně diskreditován. V československé normalizační podobě se pak stal strašákem pro kulturní národy. Skuteční socialisté a demokraté jej cítí jako svůj Mnichov, jako akt, jímž byl socialismus vržen zpět a který musí být odčiněn, má-li být postup socialismu v

Evropě obnoven, a to na obou stranách blokové hranice. Tento fakt připomenula italská Unità k výročí 21. srpna naprosto nedvojznačně.

NOVÁ LEVICE

Jako by se na československém problému — samozřejmě nejen na něm, ale rozhodně i na něm — tříbila a formovala opravdová nová levice. Ne levice nějakého petardového radikalismu. Levice, která domýšlí zkušenosti posledního půlstoletí. Levice, která přichází s programem, který nechce dosavadní občanské vymoženosti parlamentní demokracie zrušit, ale — řečeno s evangeliem — naplnit a rozvinout. Tento program je blízký programu pražského jara, ale protože může být formulován bez taktických ohledů na stalinistické sousedy, je již určitější a neváhá v takových otázkách, jako je např. problém opozice v socialismu, plurality politických stran atp. Ironickou shodou jsou komunisté,

kterí se k tomuto programu propracovávají, obviňováni vlastními konzervativci ze sociáldemokratismu, kdežto sociální demokraté, kteří se sbližují s demokratickým trendem v evropském komunismu, jsou zas svými tradicionalisty kacířováni z koketérie s totalitarismem. Cítíme se součástí této nové evropské síly, hlásíme se k ní a počítáme s její solidaritou. Každý úder namířený proti ní, zhoršuje naši i tak překerní situaci. A každá rána zasazená nám, je též úderem proti nim. Je potěšitelné, že si to na obou stranách demarkační čáry stále jasněji uvědomujeme.

Melancholický vtíp praví, že optimismus je nedostatek informací. Žijeme však v době, kdy se pohodlný pesimismus nosí. Ostatně, protivné jsou všechny pózy. Pokud však člověk nerezignuje na svůj život, chce jej utvářet. Osud pak již není něco mimo něj — tkví i v jeho rozhodnutí.

Praha, leden 1977

© Palach Press

SÍLA SOLIDARITY

K PROPUŠTĚNÍ MILANA HÜBLA, ŠABATY, MÜLLERA A RUSKA

Po dobu 5 let mohli čtenáři "Listů" číst na těchto stránkách zprávy o protestech doma a ve světě proti věznění Milana Hübla, Jaroslava Šabaty, Jiřího Müllera a Antonína Ruska a neustávající požadavky na jejich propuštění a na amnestii pro všechny politické vězně v Československu. Proto přijali jistě s pocitem hlubokého uspokojení a radosti zprávu, že jmenovaní byli propuštěni před Vánoci z vazby po pěti (!) letech těžkého vězení a to na podmínku na 3 roky. Jistě to není žádný důvod k blahořečení okupačního režimu, který je mohl propustit již po odpykání poloviny trestu a který jim přesto odmítal udělit amnestii, jak je to všude ve světě zvykem. Připomeňme, že tito stateční lidé byli odsouzeni v sérii politických procesů v červenci a srpnu 1972 k vysokým trestům vězení (Hübl a Šabata na 6 a půl roku, Müller na 5 a půl roku a Rusek na 5 let) za to, že využili ústavou čs. republiky a volebním zákonem jim daného práva, aby informovali své spoluobčany o možnosti zdržet se hlasování při volbách. (Jan Tesař, odsouzený tehdy na 5 let byl propuštěn již v říjnu 1976). Tvrdost trestu vyvolala již tehdy vlnu rozhořčení světové veřejnosti.

Rádi bychom uvítali tento fakt jako gesto dobré vůle nynějšího režimu, kdyby bylo začátkem dialogu s občany, kteří byli po r. 1969 zbaveni svých občanských práv a kdyby znamenalo konec policejní persekuce a všech forem politické diskriminace. Bohu-

žel, represe, kterou režim rozpoutal po uveřejnění "Charty 77" znemožňuje takovou interpretaci. Musíme proto konstatovat, že propuštění těchto politických vězňů je především ústupem před tlakem veřejného mínění doma i ve světě, jež zvláště v posledních měsících roku 1976 stále rostl.

Stačí vzpomenout statečné vystoupení rodin vězněných, jež se obrátily dopisem na Husáka a na francouzské komunisty a socialisty se žádostí o propuštění vězňů a s vylíčením krutých podmínek vazby (viz Listy č. 3 / 76) 21. října 1976 se konal v pařížské Mutualité velký meeting, kde se poprvé zástupce KSF vyslovil oficiálně pro propuštění Jiřího Müllera a všech politických vězňů v Československu a SSSR. Rudé právo se sice na KSF zle obořilo, ale Husákově vedení nemohlo nevzít tuto kampaň na vědomí, zvláště když Moskva varovala před dramatizováním rozporů se západními KS. Italští socialisté uspořádali tiskovou konferenci v týdně, kdy Milan Hübl zahájil hladovku a komunistický deník "Unità" napsal 12. listopadu 1976 v redakčním článku:

"Milan Hübl je komunista. Je jím mnoho let, pokud se nemýlíme tak třicet, a za tu dobu zastával mnoho odpovědných funkcí v KSČ. Mnozí z nás jsme ho poznali osobně a známe proto jeho morální kvality i politickou angažovanost. Na podzim roku 1969 byl ještě členem ÚV KSČ. Za svou aktivní účast na obranu "nového kursu", zahájeného v roce 1968 pod vedením Dubčeka byl postižen, protože zůstal věren této linii: jeho zatčení a odsouzení bylo zdůvodněno jeho politickou

činností, která však byla zcela legální v souladu s Ústavou. Již tehdy jsme protestovali proti takové zvlášti. Neudělali jsme to proto, že Hübl je komunista, ale protože považujeme za neúnosné, aby se proti jiným názorům používala justiční represe. Ovšem nemůžeme zapomenout ani to, že byl a zůstává našim soudruhem. Byl donucen sáhnout k hladovce proto, že jeho děti nemohou studovat, ač k tomu mají všechny potřebné předpoklady, předepsané čs. zákony. To je mimořádně závažný fakt. Současně chce Milan Hübl obrátit naši pozornost na tvrdé podmínky, ve kterých je vězněn nejen on, ale i další odsouzení pro angažovanost ve prospěch myšlenek roku 1968: Müller, Šabata a Rusek.

Co se děje v Československu jen ukazuje, jak daleko jsme od "normalizace", která byla od roku 1969 vždy znovu slibována. V poslední době jsou dokonce další náznaky zostření represe proti opozici, proti které se zřejmě nechce bojovat politicky. Stačí připomenout nedávné odsouzení 4 hudebních umělců, jež vyvolalo protest mnoha představitelů roku 1968. Pronásledování Hübla, jeho rodiny a jeho soudruhů musí skončit, jestliže má Československo znovu najít svůj demokratický a socialistický vývoj. To je názor, který se netýká jen občanů Československa, ale i nás a našeho boje, který vedeme ve znamení ideálů socialismu". Tolik "Unità", orgán italských komunistů (kterou ale "bratrské" Rudé právo v poslední době často napadá).

NOVÁ ETAPA: CHARTA 77

V kampani za osvobození politických vězňů došlo tedy k ideálnímu spojení tlaku zahraničního a domácího veřejného mínění. Výsledek ukázal, že jeho váhu musí brát režim na vědomí. "CHARTA 77" pak znamená novou etapu v boji za občanská práva: občané se už nechtějí smířit s pasivním čekáním, až jim režim laskavě "udělí" aspoň část práv, které jim zaručuje Ústava, zákony a mezinárodní dohody, podepsané i čs. vládou, ale chtějí si je vynutit legálními prostředky.

Toto vědomí spojilo okolo "Charty 77" lidi nejrůznějších politických názorů a směrů, intelektuály i dělníky a mladé lidi, angažované přívržence "Jara 68" i ty, kdo dosud stáli stranou ke společnému úsilí o respektování těchto zákonných práv. Ti, kdo podepsali "Chartu 77" a kdo ji podporují ukázali skutečný smysl pro pluralitu a toleranci a dali příklad občanské odvahy, kterou náš národ tolik potřebuje. Projevili současně i smysl pro politický realismus: nevytyčují dalekosáhlé cíle a nekladou ultimata, ale navrhuji konstruktivní dialog, ovšem s právem na kritiku a jiný názor.

Nové je také to, že iniciativa "Charty 77" přichází ve chvíli, kdy se současně rozvíjí podobná občanská hnutí v Polsku, NDR, i samotném Sovětském svazu. Situace v těchto zemích mají ovšem mnoho specifických rysů, ale více společného. Je to mimořádně cenné proto, že dnes máme za sebou historickou

zkušenost, že obdobná hnutí pro demokratickou utrpěla porážky v roce 1956 a 1968 právě proto, že každý se pokoušel dosáhnout svých cílů v rámci své země v domnění, že tím se nebudou dráždit vládnoucí kruhy v Moskvě. Výsledek je znám. Z toho vyplývá poučení, že jediná šance na úspěch a konkrétní výsledek spočívá v tom, když se taková hnutí budou rozvíjet současně ve více zemích Východní Evropy. I v tomto případě není vyloučena vojenská intervence, ale vzhledem k mezinárodní situaci a k rizikům, které by takový zákrok na několika frontách, zvláště pak v Polsku znamenal, je docela možné, že sovětské vedení dá přednost nějakému kompromisu, přijatelnému pro obě strany.

DVĚ ALTERNATIVY

Pražský režim zatím odpověděl represí a pomlouvačnou kampaní, jejíž některé tóny nebezpečně připomínají padesátá léta. Je to ovšem jen nové potvrzení jeho slabosti, která má strach z jakékoliv reformy a změny. Ale návrat k padesátým letům není dnes možný: západní levice již nemá stejné iluze o SSSR a odmítá hájit či mlčet k represí. Proto bude Moskva i naše "jestřáby" brzdit: překročit totiž jistou hranici v represí by znamenalo definitivní rozkol v mezinárodním komunistickém hnutí a to si Moskva—aspoň zatím — nepřeje.

Známý francouzský novinář André Fontaine napsal v Le Monde úvahu o posledním vývoji ve Východní Evropě, kterou končí slovy, která plně platí i pro naši situaci: "Sovětský svaz je dnes na křižovatce: buď vyvodí poučení ze svého ohromného průmyslového a kulturního vývoje a bude zacházet se svými občany jako s dospělými a nechá jim konečně dosáhnout ono minimum politických svobod, na něž mají po tolika obětech a úsilí právo. Nebo se vrhnout do slepé uličky represe, která proti němu vzbouří světové mínění v čele s komunisty".

Přáli bychom si upřímně, aby v Moskvě i v Praze zvítězila první alternativa. Ale nemůžeme na to jen čekat. K dosažení toho vede cesta, kterou ukazuje "Charta 77". Cesta občanské angažovanosti a solidarity.

Red.

L8

Politici v vězňích a veřejné mínění

Osudy politických vězňů či postoje k nim vypovídají obvykle víc o žalářnicích než o žalářovaných, o jejich zločinech a jejich politice, než o zločinech a politice jejich obětí. V absolutistických režimech minulých tisíciletí bývala cesta na popraviště či do sklepení, z nichž obvykle nebylo návratu, lemovaná státním zájmem, zájmem koruny, dynastie, říše. A tyto zájmy opět jenom kryly zájmy jednotlivce, skupiny, rodu, konflikty mezi nimi, či v jejich nitru. Myšlenky, a namnoze i činy, byly v bezpočtu případů jen vzdáleně spjaty (pokud vůbec) s mírou trestu a utrpení jejich původců.

Je tomu jinak i s zatím posledním v dějinách absolutismu, který jakoby pro výsměch tolika vězňům a vyhnancům nazvali socialismem.

Hübla, Šabatu, Müllera a Ruska vyrvala československým věznicím neustávající kampaň mezinárodní veřejnosti, která bezmála devět let po zaškrvení československého jara stále ještě nazývá zločin zločinem, vraha vrahem, husáka husákem a brežněva brežněvem. Tato kampaň trvala v jejich případech pět let, nikdy neustala, nikdy nezeslábla, nikdy nepřestala bouřit krev světového veřejného mínění. Proč tedy československé politické vedení drželo své politické vězně déle než chilská fašistická junta, ač jejich proviněním nebylo než veřejné trvání na svém názoru a předchozí podpora legální vlády? Proč československé vedení, na rozdíl od nejedné nepokrytě fašizující či vojenské diktatury, nevyužilo ani jediné z mnoha amnestií k tomu, aby potichu a pod širokým pláštěm generelního opatření otevřelo dveře vězení i těm, jejichž jména trvale připomínala světu, co znamená podivné slovo "normalizace"? Proč nepropustilo — jak je tomu zvykem v civilizovaných státech — svoje vězně po odpykání dvou třetin trestu? Proč nepřiznalo polehčující okolnost chatrného zdravotního stavu, ba dokonce ani vážné choroby? A proč nakonec propustilo své čtyři nejproslulejší vězně tak, aby to nikdo nepřehlédl, a aby nehoráznost jejich dlouhého žalařování ještě více vynikla?

Odpověď na tyto otázky nemá nic společného se "zločiny", s "vinou" žalářovaných. Je naopak cele složená ze způsobu existence československé vládnoucí skupiny a jejich mezinárodních okolností (v tom ohledu hrálo daleko spíš roli — pochopitelně negativní — že jednomu z vězňů vděčil vladař za svůj návrat k politické moci). Moc této skupiny, jako každá absolutní moc, je omezená vnitřními konflikty i zahraniční závislostí. Jedna část, pro zjednodušení ji nazveme Husákovou, je Moskvě zárukou klidu v zemi, bez výstřelků, masového žalařování, masového vraždění. Klidu, přijímaného národem jako výsledek politiky menšího zla. Část druhá, pro zjed-

nodušení ji nazveme Bilakovou, je jakýmsi hlídacím psem, střežícím skupinu první, jejíž minulost není tak docela bez poskvrny a proti níž lze kdykoli vytáhnout (včetně mnoha Husákových článků z šedesátých let) seznam hříchů minulého liberalismu. A tak musí skupina první, aby se udržela u moci, neustále dokazovat skupině druhé — jež také není v Moskvě bez vlivu — že její politika je méně radikální (tedy méně radikálně reakční) jenom na povrch. Že dosahuje týchž cílů, jež jsou alfa a omega skupině druhé, jenomže méně radikálními prostředky. A tudíž prostředky účinnějšími, protože nedohánějí ujařmený a ovládaný národ k reakci, jež je reakcí těch, kteří nemají co ztratit. Moskva pak, jako ručitel obou skupin, využívá jedné proti druhé, ba neváhá dokonce, aby je ještě utvrdila v jejich nadšeném posluhování, veřejně občas navázat styk s příslušníky skupiny poražené, aby jedné i druhé dala najevo, že nejsou nenahraditelné a že jsou ve hře ještě jiné trumfy.

Toto jsou parametry, v nichž se rozhodoval osud československých politických vězňů a v nichž se bude rozhodovat i nadále. Vladař musel uvěznit člověka, jemuž vděčil za svůj politický vzestup, aby dokázal svou loajalitu skupině, bez níž se nemohl udržet u moci. A nemohl ho propustit ani omilostnit, aniž upadl v podezření, že tuto loajalitu porušil. Atakdále, pořád dokola, čtete Shakespeara. Jenže dvacáté století zná cosi, co neznala doba Shakespeareova, doba jiných absolutismů. Veřejné mínění, domácí i mezinárodní. Podmínkou existence každého absolutismu je nepřipustit jeho vznik nebo je umlčet. První způsob býval modem vivendi absolutismu historicky vzdálenějších, způsob druhý je formou existence absolutismu současných, ať už se jmenují chilský nebo československý, sovětský či španělský. Jenže poslední dobou je to všechno jaksi obtížnější. Není tomu tak dávno, co se ještě dařilo alespoň části veřejného mínění namluvit, že mlčení je nejlepší pomoc pronásledovaným v zemích sovětské oblasti. S tím je, zdá se, konec, tím spíš, že k chóru protestujících se připojili dnes i ti, kteří byli největšími propagátory politiky mlčení, západní komunisté. Jejich hlas zní dnes dokonce silněji než hlasy dávnější jednak proto, že rezonuje svou novostí, jednak proto — a především — že vychází zevnitř hnutí, jež konec konců politiku tichého souhlasu s likvidací veřejného mínění zrodilo.

Boj o obnovu veřejného mínění byl a je veden na dvou frontách. Domácí a mezinárodní. Boj? Zajisté. Je přece zřejmé, že demokracie v Chile či ve Španělsku nebude nastolena pod tlakem SSSR, ale jen tehdy, stane-li se skandál tamních poměrů břemenem — pro jejich spojence, pro ty, jež celou situaci buď pomohli vyvolat nebo ji pomáhají

udržet. A tak je dnešní vývoj ve Španělsku daleko více než čím jiným motivován potřebou Španělska otevřít si cestu do Evropy, a nemožností — vyvolanou veřejným míněním — učinit tak bez podstatné liberalizace vnitřní struktury. A je neméně pravdou, že propuštění většiny chilských politických vězňů je dílem tlaku americké vlády, pro kterou se stala dosavadní situace neúnosnou. Neúnosnou proto, že se proti ní v tomto směru obrátila část veřejného mínění, na níž je do značné míry závislá!

Nejinak je tomu s politickými vězni (či vězni psychiatrických ústavů) v sovětské části Evropy. Rozhodující tu bude nepochybně tlak té části mezinárodního veřejného mínění, na níž SSSR v tak mnohém závisí — aspoň formálně —, a která tak dlouho mlčela, ať už z důvodů ideologických, taktických či strategických. K tomu přistupuje, podobně jako v případě Španělska, převážně ekonomicky motivované úsilí SSSR stát se členem mezinárodního společenství. Vynutili-li si mezinárodní veřejné mínění, že se tyto dveře nebudou otvírat toliko vahou vojenské moci či supervelmocenským zájmem, změní se v mnoha ohledech situace veřejného mínění v celé sovětské části Evropy. Helsinky byly krokem v tomto směru ne tolik vahou textů tam přijatých, a už vůbec ne vahou sankcí, provázejících jejich neplnění, ale spíš proto, že celý tzv. třetí koš si doslova vynutilo mezinárodní veřejné mínění, proti stanovisku nejen Sovětského svazu, ale i tehdejšího amerického ministra zahraničí, který z hlediska zájmu na dohodě supervelmocí považoval dohadování o "třetím koši" za zbytečné ztrácení času. A bylo koneckonců i dílem amerického veřejného mínění, že před několika měsíci americký kongres dokonce ustavil výbor, jehož úkolem je sledovat jak se plní ustanovení právě této části helsinského protokolu.

Vývoj mezinárodního veřejného mínění má ovšem v poslední čtvrtině dvacátého století i nemalý vliv na vývoj veřejného mínění domácího. Mezinárodně motivovaná nemožnost potlačit španělské veřejné mínění v zárodku, vedla nakonec k tomu, že se tu demokratiizační proces začal vyvíjet autonomně, že jej nebylo možné manipulovat tak, jak si původní iniciátoři "liberalizace" španělské situace představovali. Mezinárodní veřejné mínění rovněž znemožňuje potlačit veřejné mínění nejenom v Polsku či v NDR, ale i v zemi dnes tak dokonale zmanipulované a tak totálně zpolicejované, jako je Československo. Kampaň — nakonec úspěšná — za propuštění hlavních československých politických vězňů, byla umožněna existencí neumlčitelného veřejného mínění domácího. Je víc než významné, že v okamžiku, kdy k propuštění došlo, zazněl znovu hlas tohoto veřejného mínění, upozorňujícího, že celková situace zůstává nezměněná, že ve vězeních jsou i nadále stovky lidí, žalářovaných jen pro svůj názor, že desetitisíce neplnoprávných občanů zůstávají z téhož důvodu na černých listinách, a že Husákově Československo

muže být proto i nadále považováno za nejhorší exemplář sovětské východní Evropy. A krátce nato následovala historická událost, CHARTA 77. Fakt, že jsme doma takto odpovíděli na vynucené gesto režimu — neoklamání štěstím, že můžeme po letech obejít své přátele a soudruhy — je nejlepší zárukou pro budoucnost.

* * *

Sovětsko-chilská výměna politických vězňů, kus za kus, vy nám Corvalána, my vám Bukovského, z ručky do ručky, na curyšském letišti, velmoc s velmocí, policajti s policajty, diktatura s dikaturou, Pinochet s Brežněvem — to všechno se mnohem lépe hodí do gromykovsko - kissingerovské koncepce mezinárodního uvolnění: až sem je to mý, vocad je to tvý, a když bude něco přechuhovat, tak ne hned facky, to se dá vždycky domluvit u piva. Ne, že by ta koncepce neměla logiku. Kdekdo přece ví, že spor o to, zda je víc demokracie v Chile nebo v SSSR je v podstatě hádání o pohlaví andělů. Takže měla svou logiku i chilská nabídka vyměnit Corvalána za Bukovského, a dalšího chilského komunisty za Castrova politického vězně, socialistu Matose a pod. Logické to přišlo Washingtonu, a také Moskvě. Jednak proto, že jedni i druzí vědí, jak se věci mají a o co jde, jednak proto, že v Moskvě se řídí zlatým ščedrinovským pravidlem, že co nevezmu na vědomí, to není, o čem nenapišou moje noviny, nepromluví můj rozhlas, moje televize, to prostě neexistuje.

Jenže věc má háček. Jsou ve světě ještě politická hnutí, která dosud, alespoň veřejně, téhle logice nevěří. Nejsou jenom komunistická, ale hlavně. Pokud jsou zanedbatelné velikosti, vzal je čert. Ale pokud mají dimenzi francouzské či italské KS, není to všechno jen tak. Od jisté doby se sice už i v těchto hnutích veřejně protestuje proti poměrům v sovětské části Evropy. K uznání, že policejní diktatura sovětského typu je — přes parádní ideologické, omašličkované balení — stejná a horší než ty, co si na balení tolik nepotrpí, je však ještě hodný kus cesty. Ne, že by se ve vedení příslušných KS už většinou nevědělo a nechápalo, nýbrž především z ohledu na zaostalejší členstvo a některé další okolnosti (z nichž finanční hrají dnes už podle mého roli ne sice zcela zanedbatelnou, ale přece jen podstatně menší, než se obecně myslí). A tak se právě tady strhl ve chvíli handlu Corvalán-Bukovský největší poprask. V očích těch, kteří sice, jak řečeno, dnes už veřejně — někteří dokonce téměř se slzami v očích — mluví o porušování zákonnosti a socialistické demokracie v sovětské Evropě, je tiché konstatování, že jeden vězeň fašismu se rovná jednomu vězni komunismu, přece jen silná káva. Někteří z těch, kteří křičí a protestují proti tomu, že SSSR na takovou dohodu přistoupil, a tak vlastně tuto pravdu stvrdil, protestují z licoměrnosti. Ale pro mnohé z obyčejných, řadových italských či francouzských a jiných komunistů, to byl skutečný šok. V SSSR si mohou hrát na to, že uvítají

Corvalána a o Bukovském nepadne slovo. Ale co s těmi, kteří nepoživají blaha cenzury, blaha uzavřeného informačního a ideologického skleníku a jeho jedinečného ovzduší?

A tak jsme byli, snad poprvé v historii, svědky rozhořčeného protestu západních komunistů proti propuštění vudce jiné komunistické strany, za okolností, za nichž k němu došlo. Což má ovšem svůj vlastní, nezávislý význam, a svoboda obou se stala najednou důležitou nejenom pro ně samotné. Touto výměnou padla další důležitá část konstrukce, která dosud brání západním komunistickým stranám v totální emancipaci od Moskvy. Výměna vězňů mezi Santiagem a Moskvou, na zásadě rovný s rovným, se stala významným nástrojem výchovy západních komunistických mas.

* * *

Do tohoto kontextu patří i další zajímavá událost, jež koncem roku vzrušila Francii víc, než se zdálo možné. Francouzská televize uvedla v celostátním programu film o Slánském procesu, opírající se o knihu A. Londona Doznání (s Yves Montandem a Simone Signoretovou v hlavních úlohách, v režii Costy Gavrasy). To byla událost první. Událost druhá byla, že po promítnutí filmu proběhla na obrazovkách diskuse, při níž bok po boku zasedli m.j. Artur London, Jiří Pelikán a člen politbyra Francouzské komunistické strany, odpovědný za mezinárodní styky, Jean Kanapa. Událost třetí: Kanapa nejen oficiálně, jménem své strany, zasedl po boku představitele československé socialistické opozice, ale v diskusi se rozhodně postavil za film, prohlásil ho za naprosto pravdivý, a odsoudil vše, co film pranýřuje, právě tak rozhodně, jako ostatní účastníci diskuse. Událost čtvrtá: Celý francouzský levicový tisk ostře napadl Kanapu za to, že takto vystoupil, beze slova sebekritiky, ukryv sebe i svou stranu za obvyklé "my jsme nevěděli". Přitom každý ve Francii ví, že Kanapa patřil k předním francouzským stalinistům, že jím zůstal až zcela donedávna (včetně období svého působení v Československu v první polovině šedesátých let), že jeho strana dávno věděla, co a jak, a že ještě v roce 1970, když byl film poprvé ve Francii uveden, ho ostře napadla a odmítla.

Celá relace se tak stala nejen mezníkem v dalším vývoji FKS a v jejím úsilí o novou tvář v očích francouzského veřejného mínění, ale znovu naléhavě položila otázku: Do jaké míry je pozdní, a o to překotnější, ústup FKS od stalinismu a od bezvýhradně prosovětských pozic skutečný, upřímný, a do jaké míry jde jen o taktický manévr, možná dokonce předem dohodnutý se Sověty?

Zdá se nám, že československá zkušenost poskytuje možnost porozumět tomuto vývoji a jeho současné fázi lépe, než jí mohou rozumět jiní a jinde.

Celý pohyb od stalinismu k demokratickému socialistickému postoji začal ve Francouzské komunistické straně jindy a odjinud, než v Komunistické straně Itálie. Důsledkem

mnoha historických analogií mezi FKS a KSČ je, že FKS nejen vstoupila do celého procesu demokratizace opožděně, ale že se pokusila, právě tak jako KSČ, tento proces zcela manipulovat ve prospěch existující stranické struktury a existujícího aparátu. Jak KSČ za Novotného, tak FKS za Rocheta a Marchaise, v podstatě doufaly, že rozdíl mezi stalinismem a novou fází, do níž strana v šedesátých letech vstoupila, je toliko taktický, že jde pouze o novou formulaci prostředku, nikoli však cílu. A protože se nemění cíle, ani základní ideologická výzbroj, je i změna prostředku k jejich dosažení spíš přizpůsobením, než skutečnou změnou. Jenže stalinistická struktura komunistických stran, budovaná podle ruského vzoru, na základě ruských zkušeností s těsnou symbiózou struktury politické, církevní i policejní, na základě ruských představ o možnosti jejich izolace od ostatního světa, od evropského politického ovzduší a kontextu, může přežít jen pod jednou podmínkou: Že se jí podaří udržet v této izolaci, odtrženě od politického a ekonomického kontextu země, nikoli jako hnutí spoluodpovědné za dnešek, ale jako sektu, odpovědnou toliko za budoucnost.

Když francouzští komunističtí vůdcové uzavírali dohodu o společné frontě se socialistickou stranou, představovali si ji stále ještě jako dohodu o Lidové frontě před čtyřiceti lety. Jako ad hoc spojení k boji proti fašistické hrozbě, v němž socialisté převezmou konkrétní odpovědnost a FKS zůstane uzavřena ve svém ghettu, podílejí se toliko na přímých "třídních" akcích, eventuálně volbách. Jenže léta sedmdesátá nejsou léta třicátá, spojení nelze uzavírat ad hoc, nýbrž jen s reálným závazkem podílet se na odpovědnosti za současný osud země a národa. Což opět znamená vyjít z ghetta a postavit se nikoli utopii, nýbrž současnosti. A aby to bylo možné, vyrovnat se veřejně i s vlastní minulostí.

Málokdo ve Francii i mimo ni věřil, že FKS je něčeho takového schopná. Marchaisovo vedení se nicméně pokusilo dokázat opak, neuvědomujíc si — podobně jako si to neuvědomovalo Novotného vedení KSČ — že otevřít stranu s tradicí stalinistickou, v zemi s tradicí jednoho století liberální demokracie (obojí měly FKS a KSČ společné) znamená vydat všanc celou její strukturu. KSČ Novotného pokus o totální manipulaci destalinizace nepřežila a strana, jež by byla vzešla ze 14. sjezdu v září 1968, by už byla bývala v podstatě jinou stranou. Zdá se, že francouzská situace se vyvíjí obdobně. FKS nemůže už zpátky do ghetta, do skleníku, a každá hodina přímé účasti na každodenním životě země a na řešení jeho praktických problémů (byť v opozici) nenapravitelně nahlodává její stalinistickou strukturu, omezuje možnosti navyklé manipulace. Ducha prostě nenacpeš zpátky do lahve.

Kanapovo vystoupení ve francouzské televizi, veřejná reakce na toto vystoupení, i nezbytnost na tuto reakci konkrétně odpovědět — v níž je právě rozdíl mezi situací

někdejší a dnešní — je zajímavá nejen pokud jde o příští politický osud Jeana Kanapy. Znova totiž upozorňuje na náležitost otázky, do jaké míry a jak dlouho může stalinská struktura přežít trvalou otevřenou konfrontací s veřejným míněním, domácím i mezinárodním.

DALÍMÍ,

Zatčení Josefa Grohmana

Po dlouhém mlčení a teprve pod tlakem zpráv zahraničního tisku přiznala ČTK a pak i Rudé právo, že byl 21. října 1976 zatčen v Praze na letišti ing. Josef Grohman, ředitel Státního nakladatelství technické literatury. Podle ČTK a Rudého práva je obviněn ze "špionáže" a chystaný proces prý má prokázat, že "za jidášský groš" zrazoval státní zájmy ve prospěch zahraniční moci.

Je pochopitelné, že zatčení Josefa Grohmana vyvolalo rozpaky ve vedoucích kruzích pražského okupačního režimu. Josef-nebo Jožka-Grohman totiž vystupoval na domácí i zahraniční půdě jako reprezentant husákovského vedení a jako takový měl pro režim velký význam. Po dobu 5 let reprezentoval Československo ve Výkonném výboru UNESCO, vrcholném orgánu této důležité mezinárodní organizace. Přes jeho některá vystoupení na obhajobu "antisionistických" usnesení UNESCO měl J. Grohman — na rozdíl od mnoha jiných reprezentantů nynějšího režimu — odbornou kvalifikaci i zkušenost pro svou funkci: byl totiž od r. 1946 až do r. 1951 prezidentem Mezinárodního svazu studentstva (MSS) a patří k zakladatelům této organizace po válce, kdy se vrátil z koncentračního tábora. Z této funkce "zmizel" v době stalinské represe; musel začít svou novou činnost v nakladatelství, kde se brzy vypracoval na ředitele významného Státního nakladatelství technické literatury, které pod jeho řízením velmi dobře prosperovalo. V této funkci prokázal nejen odborné schopnosti, ale i odvalu a solidaritu s mnoha komunisty a občany, kteří byli vyloučeni z KSČ nebo jinak diskriminováni a našli v jeho nakladatelství zaměstnání.

Jeho osobní přátelství s politiky konzervativního typu jako Antonín Kapek, Pavel Auersperg či Josef Trávníček zřejmě způsobilo, že v době "jara" 1968 se politicky neprojevoval, takže mnozí ho považovali za odpůrce reformy (byl delší dobu za Novotného režimu náměstkem ministra kultury). To byl asi také důvod — kromě dávného přátelství s Alexandrem Šeljepinem z doby působení v MSS — že v srpnu 1968 mu bylo v Moskvě nabídnuta funkce ministra kultury v t.zv. dělnicko-rolnické revoluční vládě Aloise

Indry (která však ztroskotala pro odpor obyvatelstva vůči invazi dříve než mohla být ustavena). Josef Grohman byl příliš zkušený, než aby přijal účast v tak pochybném podniku: zdvořile, ale rozhodně odmítl. To mu jistě nebylo zapomenuto, i když se pak zdálo, že jeho nový vzestup bude pokračovat.

Zatím se neví, jaké je skutečné pozadí tohoto zatčení. V každém případě je nutné žádat veřejnost procesu, který se režim jistě pokusí prohlásit za "tajný" vzhledem k obvinění ze "špionáže". Bude také zajímavé zjistit, zda Grohmanovi přátelé jako Kapek, Auersperg, Trávníček a další se ho zastanou nebo zda jeho zatčení není namířeno také proti nim a zda přes Grohmana si nevyřizují mocenské skupiny v Husákově vedení svoje špinavé účty. Nedá se také vyloučit, že se režim pokusí spojit "případ J. Grohmana" s "Chartou 77", aby na něm dokázal "spojení" této iniciativy se "zahraniční rozvědkou".

Zdá se, že funkce presidenta MSS předurčuje její nositele k podivnému osudu: první prezident MSS Grohman je ve vězení, jeho nástupce Rumun Bereanu zmizel po roce jako "sionista", další nástupce Ital Giovanni Berlinguer (bratr nynějšího generálního tajemníka KSI Enrico Berlinguera) se stal jako "eurokomunista" rovněž persona non grata, jeho nástupce Jiří Pelikán je v exilu coby "revizionista" a jeho nástupce Zbyněk Vokrouhlický žije sice v Praze, ale v "ghettu" vyloučených. Na jednu mezinárodní organizaci je to trochu příliš mnoho presidentu, které je nutno nyní "vymazat" z její historie...

KH (Praha)

Proč v Praze zabavili «Humanité»

"Rudé právo" opět poskytlo příklad bezmezného cynismu. Ve svém článku z 15. prosince 1976 pod titulem "Na okraj jedné protičeskoslovenské provokace" napsalo: "V úterý zařadila francouzská televize do svého programu film "Doznání", nenávistně a tendenčně líčící některé jevy v počátku 50tých let v Československu. Po uvedení filmu následovala debata, v níž se vyjadřovali otevření nepřátelé Československa, antikomunisté nejružnějších odstínu". Čtenáři tohoto referátu se však nedozvěděli, že "některými jevy z 50tých let v Československu" bylo vylíčení zatčení, mučení a soudu Arthura Londona a řady dalších čs. komunistů v procesu proti Rudolfu Slánském ve filmu pokrokového režiséra Costy-Gavrasy s Yves Montandem a Simone Signoret v hlavních rolích. Rovněž tak se nedozvěděli, že mezi

“antikomunisty nejruznějších odstínů” měl hlavní slovo Jean Kanapa, člen politbyra Francouzské komunistické strany, který s diskusí s Arthurem a Lise Londonovou, matematikem Laurent Schwartzem a Jiřím Pelikánem odsoudil jménem KSČ stalinský teror a označil tento film za “vynikající příspěvek k pochopení toho, co nemá být socialismus”.

Aby se čtenář Rudého práva také nedozvěděl, že “Humanité” věnovala reprodukci části diskuse celou stránku svého vydání ze 16. prosince včetně velké fotografie Jean Kanapy s Arthurem a Lise Londonovými a Jiřím Pelikánem, o to se zase postarali jiní orgánové. Ti očekávali s netrpělivostí na pražském nádraží příjezd poštovního vozu z Paříže, aby ihned naložili zmíněné číslo “Humanité” do čekajících vozů a odvezli na neznámé místo!

Vrcholu pokrytectví pak dosáhly komentáře pražského rozhlasu, který odhalil, že tento pořad byl namířen proti Komunistické straně Francie (aniž se ovšem zmínil o účasti zástupce této strany na něm a kladném ocenění pořadu tiskem KSČ) a vrcholu směšnosti pak čs. velvyslanectví v Paříži, které protestovalo oficiálně u francouzského ministerstva zahraničí, protože prý film “narušuje hel-sinské dohody”!

Žádný «pardon» pro vyloučené

V usnesení 15. sjezdu KSČ z května 1976 se objevila věta, že “ti, kteří nebyli aktivními představiteli pravicového oportunistu, kteří dobře pracují a svými činy dokazují, že stojí pevně a upřímně na pozicích socialismu a našeho přátelství s SSSR a kteří aktivně podporují politiku strany, mohou být při individuálním posouzení každého jednotlivého případu znovu přijati za členy strany”. Tato formulace byla výsledkem zákulisních sporů o to, jak se vypořádávat s problémem statisíců vyloučených a vyškrtnutých z KSČ v čistkách let 1969-1971. Bylo z ní ovšem hned patrné, že o žádný zásadní obrát ve vztahu k této veliké skupině zavržených komunistů nepůjde. Přesto však bylo — doma i v zahraničí — se zájmem očekáváno, zda snad v praxi přece jen nepůjde o jakýsi “pardon”, který ve svých důsledcích alespoň některým lidem umožní zbavit se tíživého osudu občanů druhého řádu. Ten, kdo mohl číst důvěrné “Směrnice k postupu při realizaci závěrů 15. sjezdu o diferencovaném přístupu k bývalým členům KSČ a o možnosti jejich přijímání za kandidáty a členy strany”, jak byly schváleny ústředním výborem KSČ 16. června 1976, věděl ovšem předem, že i

praxe bude nicotná. Uplynulých sedm měsíců to také potvrdilo.

Ve “Směrnici” se především znovu konstatuje stará nehoráznost, že “v roce 1968 přešla většina členů tehdejšího předsednictva ÚV KSČ na pozice pravicového oportunistu a revizionismu”, a že se “v ČSSR otevřela cesta ke kontrarevolučnímu zvratu”. O představitelích tehdejší stranické politiky se tu prohlašuje: “Mnozí z nich opustili svou vlast, a část se dala do služeb antikomunistických centrál. Někteří z těch, kteří zůstali doma, se nepoučili z minulosti, dále setrvávají na svých protistranických pozicích. Pokrytecky se vydávají za stoupence socialismu, nebo dokonce za komunisty; ve skutečnosti však nemají s naší KSČ a s úsilím lidí při budování socialistické společnosti nic společného. Jsou to renegáti, kteří svými postoji a různými prohlášeními nahrávají reakčním silám antikomunistu, a poškozují doma i v zahraničí zájmy ČSSR. Zradili stranu, věc socialismu, a v řadách KSČ není pro ně místa”. Vedle nich však prý byli “i takoví členové strany, kteří podlehlí demagogii, nechali se zmást, a ač jinak čestní, v krizovém období se nezachovali jako opravdoví komunisté. Provinili se, ale mnozí z nich se postupem doby poučili, a svědomitou prací se snaží napravit své omyly a chyby”. Těm z nich, kteří si “plně uvědomují své provinění, a kteří stojí nyní na pozici marxismu-leninismu, proletářského internacionalismu a přátelství a spojenectví s SSSR” — to jest těm, kteří jsou ochotni ke zneuctující “sebekritice” a k opakovaným projevům lojality vůči Husákovu režimu — může být umožněno nové přijetí do KSČ — avšak “v žádném případě nejde a nepůjde o rehabilitaci dřívějšího nesprávného politického jednání, o zpochybnění pohovoru (t.j. čistek), nebo o revizi rozhodnutí stranických orgánů”. Kajícník může být přijat do strany jen jako kandidát — jen u mimořádně “zasloužilých” jako člen bez kandidátské lhůty. Do členské legitimace se mu zaznamená jen datum nového, nikoliv také dřívějšího členství. Každé takové přijetí musí být schváleno okresním výborem KSČ i tím orgánem, který vyloučení nebo vyškrtnutí dříve usnesl, a u bývalých funkcionářů také orgánem, jehož byl dotčený členem. A i při přijímání těchto “kandidátů” musí se “přihlížet ke směrnici o dalším zkvalitňování členské základny, a neztrácet ze zřetele třídní a věkové složení stranické organizace”! Krajské výbory musí každého půl roku “vyhodnocovat výsledky, a předkládat zprávu sekretariátu ÚV KSČ”.

Je tedy zřejmé, že “Směrnice” umožňuje návrat do KSČ jen těm bývalým členům, kteří byli “normalizací” zlomeni až ke ztrátě politické identity a sebeúcty, a že i oni jsou při tom vydáni na milost a nemilost celé síti nevráživých a podezřívavých aparátníků. Takové “řešení” nemá nic společného s požadavkem opozice, aby bylo vyhnání lidí ze strany uznáno za chybné, aby se všem znovu umožnila účast v politickém životě, a aby byla otevřena svobodná diskuse o všech palčivých

problémech soudobé čs. společnosti. Zatím také nic nenasvědčuje tomu, že by byl do praxe uváděn pokyn "Směrnice" týkající se obecného vztahu k vyloučeným a vyškrtnutým. Uvádí se tu totiž výslovně, že "ÚV KČSČ zdurazuje, že vůči těm, se kterými se strana v důsledku jejich postoje v krizovém období rozešla, nemohou a nesmějí jen z toho důvodu stranické, státní, hospodářské a jiné společenské orgány a organizace při jejich dalším hodnocení a v přístupu k nim používat jiná kritéria, než jaká se uplatňují i vůči ostatním občanům". Kdyby se tato zá-

sada uplatnila, nestal by se sice Husákov režim příliš demokratičtější, avšak desetitisíce lidí bylo by přece jen ušetřeno bezpráví, diskriminací a ústrků. Jenže zásada byla pro jistotu vyslovena jen v důvěrném dokumentu, a její dodržování či nedodržování je ponecháno svévolné interpretaci byrokratů bez možnosti veřejné kontroly. Nezdá se proto, že by byla myšlena vážně; diskriminace vyloučených a vyškrtnutých zatím podstatněji nepolevila.

Z. H.

Okupace? Ano, okupace

J. Glebněr *

Více než televizní seriály, které z válečných námětů vytvořily pokleslý žánr socialistického westernu, více než úředně slavená výročí, inscenovaná jako příležitost k závazkům a poddanskému dikuvzdání, připomíná válku a německou okupaci sám každodenní život. Jsou to ovšem připomínky pro současnost málo lichotivé. "To ani za Němci..." "Třicet let po válce..."

Hojně se vzpomínalo uprostřed léta, v době totálního nedostatku brambor. S křivým úsměvem dával český člověk k lepšímu své okupační předsevzetí: až válka skončí, postaví do okna hrnec vařených brambor a kopne do něj. Nikdy nekopl a dnes by si to dvakrát rozmyslel. Poprvé od konce starého Rakouska jsou brambory vzácné a po tichém zdražení téměř luxusní.

Okupaci nám připomínají také novináři svými titulky a referáty z "ostře sledovaných" staveb. Nepřehánějí. Významnější stavby, které se mají pohout z místa, přecházejí pod vládní dohled. Nejvyšší orgán státní správy posílá své zmocněnce, aby měřili kubíky zalitého betonu, a zajišťuje dodávky armovacího železa, miliónových strojů i šestákového nářadí. Ostré sledování (dříve panzer-programm) je výrazem řízeného (později plánovaného) hospodářství, zároveň však i projevem nedostatku.

A není to jen trh, který v podvědomí denně probouzí muru okupace; mnohem více podnětu ke srovnávání nacházíme v oblasti státních orgánů, občanských práv a kultury.

Zatímco v otázce brambor bychom se všichni rázem shodli — alespoň starší polovina obyvatelstva, která válku zažila — srovnání v oblasti kultury vyžaduje osobitý zájem a připomínku konkrétních historických skutečností. Tvzení, že nacistická okupace postihla českou literaturu méně než léta posrpnová, se může zdát na první pohled

příliš nadsazené. Existují však poměrně dostupné prameny, které umožňují srovnat režim uplatňovaný proti českým spisovatelům v letech okupačních s tím, jemuž jsou vystaveni dnes.

Všichni tvůrci české prozaické literatury, jejichž kritický vztah k posrpnové skutečnosti byl dostatečně známý, zmizeli z knižní produkce v období jediného edičního plánu. Několik titulů z roku 1970 (Kundera, Grossman, Klíma, Smetanová) stačilo buď proklouznout těsně před generálním útokem, nebo už rovnou putovalo za policejní asistence do holešovické stoupy. Karel Čapek, kulturní symbol masarykovské republiky, měl osud poněkud lepší. Až do heydrichiády, která ho (na kolik vlastně let?) zakázala čtenářům, vyšel za okupace celkem devětašedesátkrát.

Přes někdejší odmítavý vztah ke Gottwaldovu stalinismu musel být Ivan Olbracht stejně jako Marie Majerová nebo Karel Konrád považován za levicového spisovatele. Přesto publikuje kromě reedici tři nové knížky, Marii Majerové přibývá ve válečných letech pět nových svazků, Karel Konrád kromě dřívějších prací vydává Dvojí stín a Epištoly.

Ani cenzor, ani čtenář patrně nepředpokládali, že Julius Fučík změnil své komunistické přesvědčení. Nicméně v roce 1940 vydává pod svým jménem knížku o Boženě Němcové, a když G. Fučíková překládá z němčiny (rovněž pod svým jménem) Blassovy Dějiny českého divadla, vystupuje zde její manžel jako neanonymní redaktor i autor doslovu.

Skutečné literární tabu postihlo z občanů protektorátu pouze spisovatele židovské. Román Vyprodáno z roku 1939 byl posledním legálním dílem Karla Poláčka; Hostinec u kamenného stolu vyšel už pod jménem Václava Rady. Kuriozní byla expedice Poláčkovy knížky Bez místa, dávno vytištěné a skladované, která se přes svůj neárijský původ dostala v roce 1942 na knižní pulty. Takovou nedůslednost dnešní doba nezná.

Svatopluk Turek, podle současných učebnic významný bojovník proti vykořisťování,

(*) Hvězdička u jména autora — v tomto čísle i dalších — znamená pseudonym, používaný různými autory z Československa.

se za války rozvíjí každoročně jedním románem. Staříčský vyznavač posrpnového usměrnění Jan Hostáň stříhнул si v období mezi Obrázkovou zprávou o volbě presidenta republiky dr. Edvarda Beneše a stejně zanicenou zprávou Jak byl zvolen Klement Gottwald presidentem republiky celou řadu poučných okupačních svazků. Sám tajemník kozákovského svazu spisovatelů Donát Šajner poznal na vlastní kůži, že pod nacistickou vládou se může uplatnit každý autor.

V řadě známých spisovatelů, kteří platili za stoupence demokratického Československa, tiskne i Jarmila Glazarová. Kromě sedmi nových vydání své starší prózy publikuje v roce 1939 Advent, později Chudou přadlenu a ještě v posledním válečném roce Zahradníka Hejduka s ilustracemi mladého Zdenka Seydla. Je pravda, že se Glazarová (ani jiný český spisovatel) tehdy nepodepsala pod žádost o propuštění politických vězňů, a proto mohla publikovat. Je ovšem také pravda, že Glazarová (ani jiný český spisovatel) nemusela za nacistické okupace uveřejnit vlastní veřejné potupení, a přece mohla publikovat.

Oproti třicátým letům — nikoli už ve srovnání s lety padesátými — je česká literární úroda z let okupace chudá a pokřivená ovzduším všestranného útlaku. Avšak německá okupační moc převzala a spravovala českou literární publicistiku s daleko větší tolerancí, než jakou vůči slovesným umělcům projevila a projevuje česká normalizační administrativa. Kulturní útlak vykonávaný národním nepřítelem byl mnohem liberálnější než útlak vykonávaný příslušníky vlastního národa. Nacisté spravovali českou kulturu sami; až na drobné výjimky nesvěřovali tuto správu zatrpklému a ctižádostivému domácímu průměru. Říšský tiskový zmocněnec, zvaný Osram von Tungsram, nikdy neaspiroval na vavříny předního českého literáta.

Představitelé strany a vlády velmi nevrhově odmítají každé srovnání s nacistickou okupací. Nedlouho po srpnu vymítal z českých myslí tento urážlivý blud čerstvý šéfredaktor Miroslav Moc. Prohlásil v televizi, že tohle není žádná okupace, neboť přece víme, jak nacistická okupace vypadala.

Není třeba sahat po naučném slovníku nebo nahlížet do kodexů mezinárodního práva. Sám soudruh Moc jistě četl při svém stranickém studiu například úvody k Marxovu Kapitálu, takže ví, co je abstrakce. Je nespravedlivé, že zrovna jemu neudělily Vokovice doktorát, ačkoli projevuje nejvyšší schopnost žáka: ve vhodnou dobu zapomenout naučené. My, kteří nejsme na té výši, víme, že ovoce, to jsou švestky i jablka a okupace je okupace, ať byl krycí papír podepsán dvanáct hodin před, nebo čtyři dny po vpádu vojsk. Dokonce se nám zdá horší ratifikovat smlouvu o pobytu až v době, kdy už jsou cizí vojáci zabydleni.

Zapomínáme snad na charakter nacistické okupace a jsme proto lehkomyšlní v termínech? Nezapomínáme. Šest okupačních let (1939-45) považujeme — a rádi bychom do

konce života považovali — za nejhorší období našich novověkých dějin.

Současní propagandisté nás ovšem nebudou učit, co byla nacistická nadvláda. Velcí i menší funkcionáři řekli své na počátku normalizace, když sborově i jednotlivě vyhlášovali osmašedesátý rok za čas nejtěžších životních zkoušek. To nebylo přehnutí, tento názor šel z duše. Stranická byrokracie se nevytváří z odbojných, ale naopak z loajálních, státotvorných typu, uznávajících autority. Tedy z těch, kdo přežívali okupaci ve zdraví, pokud je netrefila bomba, nebo se nestali náhodným rukojmím. Skutečný děs je přepadl teprve v osmašedesátém, když se jim začal bortit svět neoprávněných výsad. Ten, kdo se snadno zabydlel pod německou okupací, bez obtíží a bez morálních krizí strávil i Srpen 68. A naopak lidé z koncentráků, skuteční účastníci odboje, byli převážně vyčleněni mezi bezprávné; sama odbojová minulost budí u konzervativního vládce podezření.

Nemáme o nacistické okupaci nejmenší iluze a chováme ji v živé paměti, na hony vzdálené jarmarečním, jednostranným barvotiskům oficiální publicistiky a politiky. Z této vážnosti a z vědomí vlastní účasti odvozujeme své právo srovnávat. Odmítáme mocovskou argumentaci, podle níž nacistická okupace byla strašná, a proto nelze Srpen 68 nazývat okupací. Náš spor však není terminologický. Nejde o nazývání naší skutečnosti, ale o postoj k této skutečnosti.

Záhy po 15. březnu bylo Karlu Poláčkovi zakázáno publikovat. Později mu bylo zakázáno žít. Po 15. březnu vydal Vladislav Vančura první díl Obrazů z dějin; takový čin by obdobné, nekonformní osobnosti dnes dozajista neprošel. Ještě než dokončil třetí díl, byl Vladislav Vančura spolu s tisíci svých čtenářů postaven před popravčí četou. Událost, jakou si v našich dnešních podmínkách nedovedeme představit.

Nedovedeme představit? Okupace se vyvíjí podle vlastních pravidel. Okupační teror, hromadné zatýkání a popravy, nezačal 15. březnem, ale v době, kdy nacistické Německo rozpoutalo válku. Stupňoval se v době neúspěchů a byl zběsilý před vojenskou porážkou.

Naše dnešní okupace spadá do období, které je — historicky vzato — časem mezinárodních líbánek. Moskevským představitelům není lhostejné, jak jejich formu vlády posuzuje druhá strana. V případě nezbytnosti podepisují demokratické proklamace a ve své závislosti na západní technologii přistupují na různé kompromisy. Není však zapotřebí příliš bujně fantazie k tomu, abychom si představili, jak by se okupační režim změnil ve chvíli válečného konfliktu, třeba na Dálném východě.

Situace z počátku padesátých let v Sovětském svazu a tehdejších lidových demokraciích ukázala, co znamená "upevňování týlu" před očekávanou válkou. To už nejsou žádné prokurátorské výstrahy, žádné zstrašování spojené se snahou o kupování, žádné

ohledy na mezinárodní proslulost a solidaritu pokrokových sil na Západě. Taková změna režimu, předběžně postihující skutečné a potenciální opoziční živly, ale také každý náznak občanského protestu nebo pracovní nekázně, je nepochybně předem vypracovanou součástí vojenských plánů.

Válečný konflikt na Dálném východě nebo jakákoli vojenská akce Sovětského svazu se samočinně stává i válkou československou; tuto novelu sovětsko-československé smlouvy podepsalo v roce 1970 Husákově vedení. Poslali by snad československé vojáky na Šumavu, nebo co nejdál, do míst, kde obrovský liduprázdný prostor znesnadňuje každou rebelii, respektive umožňuje její důslednou likvidaci?

Udržela by naše země, okupovaná vojskem, které se dnes diskretně drží v pozadí, a spravovaná slovenskočeskýma rukama svou státní samostatnost, nebo by požádala ústy svých představitelů o přijetí do velké rodiny národů? Mezinárodní ohledy v době konfliktu zanikají. Spojené státy například nikdy neuznaly připojení baltických republik, což na osudu Litevců pranic nemění. Kdo by nás uchránil? Naše vládnoucí strana?

Kdybychom všechny projevy vedoucích politiků KSČ z XV. sjezdu a po něm vložili do samočinného počítače, nepřevládly by žádné marxistické úvahy o plném rozvoji člověka, revoluční víze komunismu ani pro-

gram vysoké životní úrovně, která je sama o sobě měšťáckým požadavkem, ale nade vším by vysoce převažovala devotní chvála bratrské velmoci a překotné, téměř licitační ujišťování nehynoucím přátelstvím na věčné časy, věrností stůj co stůj. Ve chvíli, kdy by starší bratr uznal za vhodné přeměnit Prahu v hlavní město svazové republiky, našel by zde smečku oddaných lokajů, kteří už dávno vyměnili pocit suverenity za podíl na moci.

Je zhoubné a ostudné, jestliže se s českou literaturou zachází huň za Husáka než za Němců. Je dobré, jestliže režim v časech míru a v době, kdy protesty jsou toliko slovní, ničí většinu svých odpůrců existančně, nikoli fyzicky a nezavírá je po stovkách. Okupace však trvá a může se každým mezinárodním i vnitřním otřesem změnit do podoby, která při srovnávání s nacismem nevyvolá žádné rozpaky.

Oprávněně věříme v lepší cestu vývoje a čas dává střízlivým nadějím za pravdu. Jakkoli je nepříjemné uvažovat i o té druhé, horší možnosti, ze zřetele ji pouštět nemůžeme. Když už pro nic jiného, tedy proto, aby pozitivní alternativa občanských svobod, skutečného sociálního pokroku a národní nezávislosti byla cílem, který stojí za odvalu i námahu.

Čechy, Vánoce 1976

© Palach Press

O čem Rudé právo nepíše

ITALŠTÍ KOMUNISTÉ O Z. MLYNÁŘOVI

"L'Unità" uveřejnila 20. listopadu 1976 polemiku mezi profesorem De Giorgio a členem ÚV KSI profesorem Lucio Lombardo-Radice o vystoupení sovětského historika Amalrika v italské televizi (Amalrik žije po svém vystěhování z SSSR v holandském Utrechtu). Lombardo-Radice kritizoval Amalrikovu jednostrannost, s níž jednak podceňuje represi zejména v Chile a Uruguayi, a jednak vidí jako jedinou možnost změn v SSSR rozpad impéria pod vojenským náporům Číny. De Giorgio hájil Amalrikovo vystoupení a kritizoval strany italské levice za nepochopení sovětské opozice. Lombardo-Radice souhlasil, že je třeba společně hájit svobodu názorů v SSSR a ostatních socialistických zemích a připomněl svou dřívější obranu Solženicyna, Amalrika, Pljušče, Jiřího Müllera a jiných; zdůraznil však, že jakmile tito lidé získají svobodu vyjádřit své názory na Západě, mají také jejich bývalí obránci právo vyslovit svůj nesouhlas. Připomněl, že bez výhrad hájil Solženicyna, dokud byl umlčován v Moskvě, že s ním však teď pole-

mizuje, když na Západě hlásá své ultrakonzervativní názory. "Mám přece právo", uzavřel Lombardo-Radice, "dávát přednost názorům Zdeňka Mlynáře v jeho "Otevřeném dopisu evropským socialistům a komunistům", který jsem si přečetl nikoliv v "Kontinentu", ale v "Listech", časopisu čs. socialistické opozice!"

Lucio Lombardo-Radice napsal také předmluvu k italskému vydání Mlynářovy práce "Teorie a praxe pokusu o reformu politického systému socialismu v Československu", která pod titulem "Praga - Questione aperta" vyšla v listopadu 1976 v komunistickém nakladatelství De Donato Editore.

VE SKANDINÁVII O VÝCHODNÍ EVROPĚ

Časopis švédské sociálně demokratické strany "Tiden" věnoval celé své osmé číslo ročníku 1976 článkům a dokumentům o poměrech v evropských socialistických zemích. V úvodníku bylo m.j. navrženo, aby strana vyšla s iniciativou k uspořádání společné

konference velkých západoevropských socialistických a komunistických stran o problémech sovětské Východní Evropy. Rozsáhlé stati byly věnovány současným společenským poměrům v SSSR, Polsku a Maďarsku, zejména úsilí kritických a opozičních sil o demokratizaci režimu. V plném znění tu byl uveřejněn Mlynářův "Otevřený dopis evropským socialistům a komunistům" doplněný informací o autoru dopisu i o cílech čs. socialistické opozice.

Reportér švédské televize Bengt Göransson, kterému se v roce 1975 podařilo získat a uveřejnit interview se Zdeňkem Mlynářem a Jiřím Hájkem, vzbudil v listopadu 1976 hněv polských úřadů, když opatroval materiál o skutečných názorech polské veřejnosti o červnových událostech. Byl z Polska vypovězen, avšak přesto se mu podařilo získat, vyvést a uveřejnit neobyčejně zajímavé rozhovory s polskými dělníky, rolníky i představiteli bojující opozice, především s J. Kuroňem.

V listopadovém čísle norského časopisu "Samtiden" byl uveřejněn rozsáhlý článek bývalého čs. ministra zahraničí Jiřího Hájka "Pražské jaro a helsinská konference". Autor v něm obhajuje zahraniční politiku Dubčekova vedení v roce 1968, poukazuje na pozitivní vztah čs. reformního hnutí k evropské bezpečnosti a spolupráci, a na rozpory mezi helsinskou deklarací a politickou praxí Husákovy režimu v Československu.

ÚTOKY PROTI "EUROKOMUNISMU"

Nejen "Nová mysl" a "Rudé právo" vytáhly v podzimních měsících 1976 do "ideologického" boje proti nové orientaci velkých západoevropských komunistických stran. Také Todor Živkov neváhal ve svém článku v "Otázkách míru a socialismu" — tomto posledním zbytku po neblaze proslulé "kominformě" padesátých let — označit eurokomunismus s jeho národní a demokratickou orientací za "nový aspekt antisovětismu" a za "jednu ze základních koncepcí ideologické diverze proti proletářskému internacionalismu".

Jeho nehoráznost vyvolala okamžitou polemiku v řadách italských komunistů.

"Unità" reagovala dvěma komentáři 3. a 4. prosince 1976, v nichž se m.j. říká: "Vidíme v takovém postoji nebezpečí, že bude považován za "antisovětismus" každý samostatný kritický postoj k realitě SSSR nebo jiných zemí, které budují socialismus... Považujeme rovněž každé odvolávání se na obecné principy nebo "modely" za historickou absurditu... Zejména však považujeme za nepřijatelné celé pojetí vztahů mezi stranami a zeměmi, jež usilují o socialismus, jak je vnucuje článek soudruha Živkova. Vztahy, které dnes existují — z komplexních historických důvodů mezi komunistickými stranami, jež jsou u moci v řadě zemí nemohou být rozhodně považovány za "předobraz budoucích světových vztahů". V tom spočívá

vážný omyl, theoretický i praktický, který výslovně odmítáme".

Od tohoto arogantního postoje se však distancoval János Kádár. Když mu na tiskové konferenci ve Vídni, kde byl na své první oficiální návštěvě Rakouska, byla položena otázka, zda sdílí Živkovovy názory, odpověděl, že "jeho názor je jiný".

V interview pro "La Stampa" z 8. prosince byla člena ÚV KSI Lucio Lombardo-Radice položena otázka, zda Biermann a Havemann mohou být označeni jako "první oběti eurokomunismu" v zemích sovětského bloku. "V určitém smyslu ano", odpověděl Lombardo-Radice. "Eurokomunismus se nemůže pokládat za regionální variantu strategie, která je určována oficiálním marxismem socialistických zemí. Pravda je, že tu existuje rozpor mezi dvěma generálními perspektivami. Jde o otázku vztahu mezi socialismem a svobodou, která musí být kvalitativně stejně postavena jak v socialistických tak v kapitalistických zemích. Článek Todora Živkova ukazuje, že dosavadní "linie mlčení" vůči eurokomunismu ze strany socialistických zemí nemůže být dodržována. Taková "linie" předpokládá, že by bylo možné provádět novou politiku komunistických stran v západní Evropě aniž by byly socialistické režimy ve východní Evropě kritizovány... Ve skutečnosti je nevyhnutelné, že se socialistická opozice proti vládám ve Východní Evropě ideologicky spojuje s eurokomunismem. Stejně nevyhnutelné je, že italský, francouzský nebo španělský model socialismu vytváří a bude vytvářet těžké problémy pro vládnoucí východo-evropské strany. Skutečnosti jsou vždy silnější než úmysly. Berlinguer mluví ve svých projevech o revoluci v Itálii a západní Evropě. Ale tyto projevy jsou hlasem opozice, když se přeloží a rozšíří v Moskvě, Východním Berlíně nebo Varšavě". Ve svém interview charakterisoval Lombardo-Radice poměry v zemích sovětského bloku jako "státní socialismus, který je jednou variantou socialismu", a dodal: "Soudruh Berlinguer pokládá tuto formulaci za neuspokojující; já však nemohu žádnou lepší zatím nalézt".

K VYHNÁNÍ WOLFA BIERMANNA Z NDR

Když byl v listopadu 1976 po svém koncertu v Köln Wolf Biermann zbaven občanství a tím vypovězen z NDR, došlo především k četným projevům kritiky této zvůle mezi předními představiteli východoněmecké tvůrčí inteligence. Honeckerův režim na to reagoval represí: Robert Havemann byl odsouzen k domácímu vězení, N. Hagen, K. Thalbad a T. Brasch byli "vytlačeni" do emigrace, v Jeně byla uvězněna skupina protestujících studentů, proti J. Becker, V. Braun, S. Hermlin, S. Kirsch, G. Kunert, Ch. a G. Giselbach a K. H. Jakobs bylo zahájeno stranické řízení.

Zatímco část západoněmeckého a rakouského buržoazního tisku využila příležitosti,

aby kritizovala nejen vládu NDR, ale i socialistické přesvědčení Biermanna, došlo k mimořádně silným projevům solidarity s Biermannem, Havemannem i ostatními ze strany západoevropské levice. Francouzská "Humanité" uveřejnila ostře kritický komentář již 22. listopadu a italská "L'Unità" 23. listopadu. O týden později mohlo se číst v "Rinascita": "Rozhodnutí úřadů NDR zbavit básníka a zpěváka Wolfa Biermanna státního občanství odporuje socialistické zákonnosti i základním občanským právům. Považujeme za nutné vyjádřit nesouhlas s opatřením, které špiní jméno socialismu a které jen poslouží antikomunistické kampani reakčních kruhů v NSR".

Mezi 40 protestujícími francouzskými intelektuály byl i Louis Aragon. Komunistický spisovatel a člen vedení "Společnosti Francie-NDR" Raymond Jean prohlásil: "Biermann byl z NDR vyhnán jako kritický komunista. Ale zítra budou všichni komunisté kritičtí — pokud už dnes nejsou — a vyhradí si právo otevřeně posuzovat vše, co je v socialistických zemích problematické, zejména pokud jde o porušování svobody projevu a svobody umělecké a vědecké". Předseda francouzského Svazu komunistické mládeže J. M. Catala prohlásil na veřejném projevu v Paříži: "V SSSR jsou kritičtí intelektuálové mučeni a vězněni. V NDR zbavují umělce státního občanství. V Československu jsou mladí lidé vězněni za svou příslušnost ke skupinám pop-hudby. To jsou metody a činy, které "ve jménu socialismu" porušují lidská práva. Nikdy je nebudeme akceptovat!"

Mezi protestujícími spisovateli ve Švédsku byl i Peter Weiss. Přední člen vedení švédské komunistické strany C. H. Hermansson označil v televizním interview čin vlády NDR za "barbarský", a časopis strany "Ny Dag" charakterizoval zbavení občanství jako čin namířený nejen proti Biermannovi, ale i proti neoddelitelnosti socialismu od lidské a kulturní svobody. Vyslovil také názor, že svým rozhodnutím zničila vláda NDR vše, co bylo ve Švédsku za posledních 10 let pro NDR vykonáno.

K perzekuci Roberta Havemanna napsala "L'Unita" 28. listopadu: "Jako vědec a marxistický filosof mezinárodního jména, jako komunista od roku 1930, jako bývalý poslanec parlamentu NDR má Havemann nejen právo svá kritická mínění vyjadřovat, ale taková vyjádření by měla být přímo jeho výsadou!"

Postup východoněmeckých vládců proti kritickým intelektuálům byl podnětem k založení výboru "Svoboda a socialismus", jehož posláním bude boj za dodržování základních občanských práv a zásad helsinské deklarace na Východě i Západě, a k jehož zakládajícím členům patří H. Böll, H. Albertz, H. M. Enzesberger, H. Gollowitz, R. Schneider a řada dalších.

Wolf Biermann se zúčastnil 12. prosince 1976 velké manifestace solidarity s bojem španělských pracujících, která se konala v italské Florencii. Na tiskové konferenci tam

m.j. prohlásil: "Pro mne osobně i pro mé druhy, kteří jsou pronásledováni za svou kritiku byrokratických deformací v NDR, je rozhodující solidarita demokratických sil a komunistů. "Soucit" buržoasních sdělovacích prostředků nám nemůže pomoci... Změny, o které usilujeme, musí být vývojem společnosti v socialistickém smyslu, a nikoliv kroky zpátky k návratu buržoasních poměrů. Našimi spojenci jsou proto především itaľští, španěľští a francouzští komunisté, jejichž nová politika vzbudila a budí naděje na demokratizaci také v NDR".

NOVÁ ROLE VARŠAVSKÉHO PAKTU

Zasedání nejvyšších představitelů členských států Varšavského paktu 25. a 26. listopadu 1976 trvalo jen necelé dva půldny, avšak přijalo některá rozhodnutí, která v budoucnosti mohou podstatně změnit charakter a roli tohoto seskupení. Nejde samozřejmě o ony dva návrhy, s nimiž se zasedání obrátilo k signatářským státům helsinské deklarace, a které byly i v čs. tisku slaveny jako "nový rozhodující příspěvek věci míru": o návrh smlouvy o nepoužití atomových zbraní a o návrh na zrušení toho článku jak Varšavské smlouvy tak NATO, který umožňuje přijímání nových členských států. Oba návrhy byly totiž okamžitě vládami států NATO odmítnuty jako "propagandistické". Země NATO samozřejmě nehodlají bez dalšího a při trvající nedůvěře k SSSR oslabit zastrašující sílu svých 7.000 taktických atomových bomb umístěných v západní Evropě smlouvou o jejich nepoužití, protože právě tuto sílu pokládají za jediný ekvivalent ohromné převahy zemí Varšavského paktu v konvenčních zbraních. Ani přijímání nových členských států se NATO nehodlá vzdát ve chvíli, kdy se objevuje možnost posílit pakt přijetím budoucího demokratizovaného Španělska.

Jde o to, že nejužívanějším výrazem celého bukureštského jednání byl výraz "politická koordinace" — jak to také v "Rudém právu" 18. prosince jako "podstatný pokrok" slavil František Krajčír — a že vytvořením stálého politického sekretariátu a stálé rady ministrů zahraničních věcí byl Varšavský pakt proměněn z dosud jen vojenského seskupení v seskupení politické. V budoucnosti — patrně už před bělehradským "kontrolním" zasedáním evropské konference o bezpečnosti a spolupráci v létě 1977 — bude disciplína satelitních zemí v sovětském velmocenském bloku hlídána a zajišťována i "společnými" a závaznými zahraničně — politickými usneseními orgánů Varšavského paktu. Jde očividně o Brežněvův pokus čelit obviněním — vysloveným m.j. i bývalým náměstkem ministra zahraničí USA Sonnenfeldem — že se "jednota socialistického tábora" zajišťuje jen vojenskou přítomností SSSR v satelitních zemích. Nyní tedy bude "organičtější jednota" předváděna na základě společných a závazných usnesení zdán-

livě rovnoprávných členských států Varšavského paktu. I N. Ceausescu se tentokrát cítil nucen neprotivit se Brežněvovým záměřům. Vyslal však, jak známo — avšak nikoliv z čs. tisku! — hned vzápětí reprezentativní delegaci k návštěvě Číny!

CORVALÁN-BUKOVSKIJ A ZÁSADY

“Výměna” vězněného generálního tajemníka Komunistické strany Chile Luise Corvalana za stejně vězněného sovětského opozičního intelektuála Vladimíra Bukovského, jak byla provedena na curyšském letišti 18. prosince 1976, vzbudila mezinárodní senzaci. Všichni radostně přivítali, že jak Corvalan tak Bukovskij jsou konečně na svobodě, avšak mnozí se nepřestávají divit, jak mohl Leonid Brežněv připustit, aby osvobození těchto mužů bylo provedeno způsobem, který propůjčil chilské vojenské juntě gloriolu “humánního iniciátora”. Generální tajemník Francouzské komunistické strany G. Marchais to také bezprostředně a veřejně označil za novou sovětskou “nechutnost”. Pokrokové síly v západní Evropě — mezi nimi i KSF — dlouho za propuštění jak Corvalana tak Bukovského bojovaly, avšak fakt, že k tomuto osvobození nakonec došlo “kuhhandlem” Moskvy s chilskými generály a pod patronací USA, je šokoval. I sovětští a českoslovenští propagandisté cítili, že se pravda jaksi nedá říci. Prezentovali proto osvobození Corvalana jako “velký úspěch mezinárodního hnutí solidarity s chilským lidem” — a zatajili zcela souvislost s osvobozením a emigrací Bukovského! I tak ovšem hned vzápětí koloval v Moskvě vtíp o tom, že nikdo netušil, jak může “výměna lidí a myšlenek” proklamovaná v helsinské deklaraci prakticky vypadat!

Sovětský svaz se stal “třetím ve hře” při jednání libyjského diktátora plukovníka Kadaffi s šéfem italského Fiatu Gianni Agnellim o libyjské kapitálové účasti ve Fiatu. Agnelli “zajel” za Kadaffim do Moskvy, kde tento dlel právě na své první oficiální návštěvě, a je zřejmé, že SSSR poskytl jisté záruky — a zajistil si jisté výhody — kolem celého kšeftu.

Střepy po volbách

TÁTO, MÁMO, volte naše štěstí!“ volaly dvě dětské tváře na předvolebním plakátu na okolojdoucí. Vyškolená a angažovaná hlava to vymyslela, Zdeněk Filip vyvedl v barvách a ÚV KSČ vydal v nakladatelství Svoboda. I připsali voliči na mnoha místech v Praze černým fixem: “Nejde to! Musíme volit kandidáty Národní fronty...”.

JAK TO SOUVISÍ S VOLBAMI? “ptal se sám sebe v pražském rozhlase Stranou jmenovaný profesor české literatury Karlovy university Vítězslav Ržounek a pohotově si odpověděl: “Souvisí, a moc... Mohl jsem spolu s mými kolegy také konkrétně prokázat, že naše současná próza a poezie je stylově mnohotvárná a navíc zcela zřetelně prokazuje nové tvůrčí rysy autorů jejichž profil se zdál být v povědomí čtenářů už ustálen. Stačí připomeneme-li si básnické knihy Donáta Šajnera, Ivana Skály, Jana Pilaře či nedávno vydaný svazek básní nár. umělce Josefa Rybáka... Takto rozvinutá, obsahově pestrá literatura by nemohla vzniknout bez sociálně politické konsolidace”. Bezvýhradně souhlasíme: jak pestré volby, tak pestrá tvorba.

ŠTROUGAL, U IRÁNSKÉHO PINOCHETA

I československá vláda se ukázala na mezinárodním poli “bez skrupulí”. Lubomír Štrougal se na konci listopadu 1976 vypravil na přátelskou oficiální návštěvu — k iránskému šáhu Reze Pahlaví! “Rudé právo” lichélo jeho cestu i jednání jako veliký čs. diplomatický úspěch. Nic nevadilo, že v současném Iránu existuje šáhova diktatura jako řemen, že tam je více než 20.000 politických vězňů, že krátce před Štrougalovou návštěvou nechal šáh zavřít university v Teheránu, Tabris, Karadž a Mashad, aby měl pokoj od nespokojených studentů, že tamnější tajná policie SAVAK je proslulá staroperským mučením a zabíjením šáhových kritiků, především socialistů a komunistů. Husákov režim má konečně v přátelském vztahu k iránskému šáhovi svou tradici: šáh byl první, kdo na podzim 1969 přispěchal na pomoc při pokusech o prolomení mezinárodní izolace “normalizovaného” Československa, a kdo pozval tehdejšího prezidenta Svobodu na státní návštěvu do Teheránu!

CARILLO O BUDOUCNOSTI ŠPANĚLSKA

Generální tajemník Komunistické strany Španělska Santiago Carillo ocenil po svém propuštění — v rozhovoru s korespondentem agentury Tanjug — nynější španělskou vládu Suareze pro “její porozumění pro španělskou realitu”. “Socialismus, který my chceme bude odlišný od toho, který dosud známe. Španělský socialismus musí být pluralistický a demokratický”, pokračoval Carillo, který zdůraznil, že americké vojenské základny mají ve Španělsku zůstat, protože jejich likvidace by narušila rovnováhu mezi oběma světovými mocnostmi. Vyslovil se také pro integraci Španělska do Evropského společenství, neboť jsme “pro Evropu, jež bude silná a nezávislá jak na Sovětském svazu, tak na Spojených státech”.

Z. H.

Konfrontace vůlí

Pragensis *

Projevy byrokratů jsou stavebnicové. Lze je sesadit z prefabrikovaných dílů. Panely odstavcu je možno skladovat a sestavovat z nich podle okolností známé varianty. To, proč je projev pronesen, krčí se většinou v jednom odstavci, v jediné větě. Když ji najdeš a přečteš, nemusíš se trápit s ostatním. Proto zkušený čtec je hotov s projevem generálního tajemníka za pět minut.

Proč tedy ty nekonečné litanie bez jakékoliv informativní hodnoty? Proč to nehorázné plýtvání časem, papírem, energií? K čemu ty kilometry transparentů, stranických poutačů a reklam, k čemu celý růženec jubilejí, marných školení a unavených procesí na Svatou Horu Ideologie? A když si člověk prolistuje materiály XV. sjezdu KSČ, když si prohlédne sestavu vedení před sjezdem a po něm, musí se posléze zeptat: a nač vlastně ten sjezd?

Jsou to otázky z hlediska zdravého rozumu namísto, a přece pošetilé. Neboť oné záplavě tvrzení, jež nesnesou odpor, hesel, které i pravověrným znějí trapně, proklamací, jež nikdo nebere vážně (asi jako když se supervelmoc zaváže, že se nebude vměšovat do věcí malých), prostě tomu přívalu oblych vět nejde o to, aby někoho získal a přesvědčil. Kdo takto chápe hru, ten ovšem vrtí hlavou nad pošetilostí mocných. Ti však nejsou tak špatní počtáři. Záplava deklamací má zcela jiný účel. Není to apel k rozumu, je to represivní opatření. Má vzbudit v člověku pocit sklíčenosti, náladu, že z těchto hesel a floskulí, z tohoto stylu života není úniku. Nejde o konfrontaci argumentu. Jde o konfrontaci vůlí — a vůle poddaného se má sklonit.

* * *

Před sedmi lety řekl český básník: Soudím, že moudrost i hrdost je někdy spíš v mlčení než v přijímání regulí, které nám určují soudobí Melétové. Soudím, že i rezoluce proti Melétovi je přijímáním regulí Melétových a že nám proto není hledati rezoluce proti Melétovi, ale hledat pravdu mimo Meléty, jako by ani nebyli, protože oni ve skutečnosti nejsou. Oni se dějinám jen zdají, i když sen je živý a snižuje životní úroveň nás i budoucích.

Hezky řečeno. A jak se to už někdy duchaplným výrokům stává, trochu nerealisticky. Protože Melétové-Bilakové se nám bohužel nezdaří, oni zde opravdu jsou a srážka s nimi, mají-li moc, není příjemná. O tom se konečně přesvědčil i básník sám a jeho utkání s Meléty — zaměstnavateli skončilo dost žalostným selháním Sokrata — zaměstnance. Avšak i přes jeho osobní havarii je ona základní myšlenka nosná: vskutku je nutno hledat pravdu mimo Meléty, jako by ani nebyli.

Není snadné přeložit tuto větu do naší každodennosti. Pro literáta, který dělá dejme tomu nočního hlídače, to znamená najít v sobě ještě energii psát přes den knížku. Pro divadelníka vzít si na odpovědnost inscenovat — třeba s ochotníky a za zavřenými dveřmi — zajímavou hru. Pro technika sledovat těžko dostupné publikace. Pro každého něco rizika nebo úsilí navíc. Neboť ani v lapáliích není snadné být svůj. Režim žárli-vým okem sleduje každou známku "jinakismu". Před XV. sjezdem KSČ přišel za obyvatelem činžáku domovní důvěrník a předložil mu plánky oken, na němž byla černě orámována jeho dosud nevyzdobená okna. "Kazíte nám to", vyčítal důvěrník nezdobíči. A tak se i poslední římsy zaskvěly vlaječkami. V úpěnlivé touze po stejnorodosti pociťuje establishment každé odlišení jako útok na svou podstatu. Je to opravdový "horror vacui", strach z prázdna, strach z neznáma. Takové místo je nutno ihned zaplnit obvyklými symboly a zvyky.

* * *

Vládnoucí establishment zvláště mrzí, že toto odlišení hledá programově především mladá generace. Co platno vladaři, kdyby celou zem získal a na mládeži újmu utrpěl. Krátce před XV. sjezdem KSČ udeřila policie proti beatové skupině zvané Plastic people. Nejde ani tak o to, že si vybrala právě tuto skupinu, ale že režim porušil přiměřeně se sociální skupinou, kterou až dosud nechával na pokoji, pokud se její příslušníci vysloveně "nepletli" do politiky. Měl přece zatím dost starostí s pravicovými oportunisty, tj. s vyloučenou částí KSČ, aby si přidělával další opozici. Dokonce je možno říci, že v jisté době se pokoušeli naši místodržitelé části této generace nadbíhat, zejména když mohli nabízet uprázdněná místa po vyhozených. Zdá se však, že doba námluv minula, výnosná místa už mají své držitele, na byty je čekací doba až 20 let, a pokud jde o možnost "rozletu" — nedejte se vysmát! A tak se staré nepřátelství obnovilo, protože despotičtí tačkové byli a budou s mládím vždycky na štíru.

Právě u mladých, dokonce už u teenagerů, kteří prožili tak řečená krizová léta 68-69 coby batolata, se projevují meze oné represivní propagandy, o níž byla řeč v úvodu. Ukazuje se totiž znovu, že se stokrát opakovaná lež přece jen nestane pravdou. Zato se zcela určitě stane dávidlem, které nutká k vrhnutí.

* * *

Stalin měl učení o trojím lidu: o dělnictvu, družstevním rolnictvu a inteligenci. Víc "lidů" se do této nomenklatury nevešlo, a tak se

rudně zamlčelo, že se vládnoucí kastou stala byrokracie. A ze všech lidí má zas tato byrokracie nejradši lid s pendrekem, tedy lid policejní, jenž má nad tím trojím lidem dozor.

Ještě v začátku padesátých let byl hrdinou oficiální literatury budovatel hutí a hydrocentrál. Dnes nahradily romány na pokračování televizní seriály a jejich hrdinou se stal policista a špiel. Je to zajímavý posun.

Pozoruhodná není ani tak sama tato skutečnost, pozoruhodná je spíš reakce našeho trojího lidu na všechny ty glorifikované majory Zemany a kapitány Minaříky.

Na jiném místě si můžete přečíst několik ukázek ze skutečně lidového seriálu o esenbácích. Shledáte, jak se Veliký hrdina establishmentu rázem proměnil ve Velikého Trotla u našeho prostonároda. Kolem represivní oficiální propagandy se opravdu šíří kruhové prázdno, takže "horror vacui" místodržících je oprávněn. Oprávněno je však i tvrzení, že se v tomto "prázdnu" dál děje život, i kumšt, i smích je tam slyšet.

A to je dobře.

Praha, 1. ledna 1977

© Palach Press

BAŤA v Polsku a SSSR

Indický tisk přinesl v říjnu 1976 zajímavou zprávu, která mnohé u nás překvapí a kterou si ovšem Rudé právo nedovolí uveřejnit či komentovat: Zástupci polské vlády a firmy BATA Limited Canada podepsali dohodu, podle které firma Bata vybaví a bude řídit (!) obuvnickou továrnu v Gniezdo v západním Polsku. Celá skupina expertů Baťova koncernu v čele s Janem Bekem, bývalým ředitelem Baťa India se přestěhuje v nejbližší době do Polska, aby tam převzali řízení obuvnické továrny, která již vyrábí 8 miliónu párů nepromokavé obuvi. Polští odborníci strávili delší čas v podniku Bata v Batawa u Toronta.

Tato smlouva následuje po úspěšné operaci s vybavením obuvnické továrny v předměstí Moskvy před rokem. Tato továrna je zcela vybavena strojním zařízením a technickým "know-how" firmy Bata Canada.

Tomáš Baťa, šéf firmy Bata Shoe Organisation k tomu prohlásil: "The BATA Shoe organisation má továrny a distribuci v 90 zemích, kde zaměstnává 85.000 lidí. V poslední době poskytuje naše firma manažerské, technické a obchodní služby mnoha společnostem, které nejsou spojeny s naší firmou. Dohoda s Polskem je příkladem tohoto druhu spolupráce".

Tak tedy stará česká firma BAŤA se dnes vrací do zemí Východní Evropy, které jí zřejmě dávají přednost před n.p. SVIT! Moskva a Varšava si to zřejmě mohou dovolit: dovedete si představit, kdyby něco podobného byl někdo navrhl u nás v roce 1968? To by bylo křik o "kontrarevoluci" a "návratu ke kapitalismu"!

Všední dny

"U nás několik mladých inženýru vyzvali, aby se stali kandidáty strany", vypráví jeden a dodává: "Ke mně zatím nepřišli". Je rád, ale je i smutný, nejistý. Proč nepřišli? Není snad spolehlivý? To by bylo špatné. A kdyby přišli? Toho se bojí: co by odpověděl? Hnuší se mu to, ale ví, že by přikývl, protože jinak by to měl ještě horší. Jednou si však tohle musí každý prožít, tu chvíli popření sebe sama. A mladí inženýři podepisují. Bez "červené pracovní knížky", jak se všeobecně dnes nazývá stranická legitimace, by se nikam nedostali.

Smíření, podvolení, vypočítavost, potřeba aspoň nějaké seberealizace, cynismus, skepse, všechno dohromady.

* * *

Kádrové oddělení. Ženská tak říká z domácnosti, bez kvalifikace, jen devítiletka. Ale patří k režimu, celá její rodina to má dobré. Je nadšená a upovídaná. Musí se tím úžasným postavením rodiny chlubit. Snad ve své prostoduchosti dokonce myslí, že jiní ji budou obdivovat také. Ostatně, i když lidé závidí, sami v horším postavení a ne tak blahobytní, muže to člověku dělat dobře-vychutná svá privilegia.

A lidé tedy poslouchají, přikývují, a mlčí nad jejími osobitými úvahami. Bože, říká pohrdavě, vysoká škola? Táta měl osm tříd a udělal si doktorát přímo. A jaké je to zvíře! A nejstarší syn? Měla jsem starost, aby těch devět tříd vůbec protloukl, dál nešel. Ale má doktorát taky. Tak proč bych nejmladšího honila? Přihlásí se na vojnu, a bude to. Jednou ten diplom dostane taky! To bych se podívala ...

A lidé dál přikývují a mlčí. Nemohou si to rozházet. Je kádruvačka.

* * *

Člověk, který v tom dělá, vypráví: Kvalifikační skladba vedoucích kádrů se rok od roku zhoršuje. Při tom se doktorské a inženýrské tituly rozdávají takřka zadarmo. Tím se to zakrývá, touhle inflací titulů, aspoň trochu.

Jenže mluvíme o vědecko-technické revoluci, inovaci, vědeckém řízení a plánování. To vyžaduje skutečně kvalifikované a zkušené kádry. Žádným pláštěm nic nezakryješ! I když má blbec kolem sebe chytré lidi, nedokáže je využít. Musí být opatrný, protože mnohému nerozumí. A tak přežvykuje fráze a drží se zuby nehty toho, co je.

Podstata? Zavádí se sovětský kádrový pořádek.

* * *

Známý kupuje už rok chatu nebo domek k rekreaci. Něco slušného, myslel si, tak za 60.000. Zatím ale nic nenašel, i když dalších 10.000 přihodil. Zato je tak chata s dvěma

světničkami a malou zahrádkou. Její majitel ji kdysi spíchnul za sotva 20.000.

Inflace plíživě zaplavuje život. Lidé o ní mlčí, jen kroutí hlavami nad kolotočem cen a hledí zachránit, co se dá. Nejráději investují. Nevíš o nějakém domku, ptá se mně známá: Víš, jeden pracháč by chtěl utratit čtvrt milionu.

Ceny chat a domku rostou měsíc od měsíce. Za necelý rok o třetinu. A lidé kupují auta, kožichy a šperky. Jak ve válce: zachraň, co můžeš!

* * *

Tak teď máme taky Brigádu socialistické práce, vypráví dělník. No, a co, ptám se. Nic, krčí rameny: Když ji chtějí! A jak děláte? ptám se. Stejně jak dřív, zní odpověď: To máš tak — my bysme měsíční práci dokázali udělat za 7-10 dní, kdybychom makali. Klidně uděláme dvakrát tolik, fakt. Jenže pak by nám vyletěly mzdy a my známe strop, přes který se nesmíme dostat, protože by nám hned skočili na normy a mzdy by šly dolu. Nakonec bysme se honili zadarmo. Tak děláme k tomu stropu a víc nic. Ale pak vidí, že nic neděláte, říkám naivně. Směje se: Človče, to my se umíme tak flákat, že to vypadá, jako bysme se buhvíjak honili! A náhle je na rozpacích, mrzutý a rozhořčený. Ale i ponaučený a jistý, že to jinak nejde. V tomhle systému ne!

* * *

Velký podnik. Nesplnil se plán, nebudou prémie. Pobouření. Pak se schází schuze a účastníci s úžasem zjišťují, že se prý plán splnil a dokonce překročil. Veselost. Ale hlavně, že budou prémie! A kdosi u předsednického stolu se snaží vysvětlit, že prý se do plnění započítává i počet BSP, účast na schuzích a politická aktivita. Vlastně by to znamenalo, že když si člověk něco kupuje, platí v ceně i tyhle položky bouřlivého rozvoje. Kecá? Asi ano. Všichni vědí, že to bývá jednodušší — v průběhu se zkrátka plán upraví na úroveň, která může být splněna. Ale to se nevytrubuje, samozřejmě.

Není med. Pročpak? Ale prý na Slovensku smluvili velkou dodávku lesního medu do Anglie, nemohli ji splnit, přimíchali tedy do něj lučňák, v Anglii to zjistili, dodávku vrátili, a aby nebyly potíže, stahoval se prý med z celé republiky na splnění dodávky. Věř nebo nevěř. Povídá se. Ale fakt, med není.

Ale nejsou ani brambory, jen občas. A není telecí. A není ... Není, co bys chtěl. Ale jinak jsou krámy plné.

* * *

Proskočily nezaručené zvěsti o hospodářských procesech. Vida, uvažují lidé, jaká změna-hospodářské procesy! Koho asi budou soudit? No, říká zasvěcenec, ty své spolehlivé kádry ne, i když dělají největší paseku. Ale konec konců mohou vzít kterýkoliv podnik, stačí dát jejich názvy do klobouku, zamíchat a vylosovat. Jako ve Sportce. Nakonec by to bylo nejspravedlivější-osud! Na koho to

padne, pak už se něco najde. Najde se totiž všude. Jenže, říká zkušený, jestli to budou chtít rozmotat, dostanou se až k ministerstvem a plánování. K systému. Tohle neudělají, uvažuje dál, to by šli proti sobě. Takže to odnese pár malých lidiček a snad někdo, koho se chtějí zbavit.

* * *

Přijímací zkouška na školu. Na přihláškách už není rubrika o politickém členství rodičů. Prý Unesco či jaká organizace zasáhla. Ale lidé se nedají mýlit-tyhle věci se přece dělají, aby se vlk nažral a koza zustala celá, i po Helsinkách. Ta politická příslušnost a kádrový profil je v posudcích a ty jdou příslušným organizacím. Ty už zasáhnou, že? Ale děti chcem na školu dostat!

A lidé jsou vynalézaví a přizpůsobiví. Kdosi zorganizoval konsorcium ustaraných otců, prý skoro dvacet, dali dohromady 100.000 a předali je komisi, aby zajistili pro své děti přijetí. I když se ty peníze dělí, připadly na členy slušné peníze. To už se těžko vrací, a tak byly děti přijaty.

* * *

ONV. Hlouček lidí čeká a všichni si trpce stěžují, jak se s nimi jedná, slovo dá slovo a pobouření roste. Ale náhle se láme: objevuje se úředník. Pokorně ho obstupují a nábožně naslouchají. Vprostřed jednání se otevrou dveře a kdosi, zřejmě nadřizený, úředníka volá. Hlouček nehlouček, nechá jednání a spěchá do těch dveří. A lidé dál čekají a zas nadávají. Dokud se nevrátí. A typická hra se opakuje.

A zatím o několik dveří dál se odehrává jiná scéna. Odbor rozhodl-proti člověku, který se samozřejmě brání, nechce se smířit, předem se poradil a teď mává zákony. Proto ho poslali k právníkovi. Ukazuje se však, že jde o právníka podle systemizovaného titulu, nikoliv podle kvalifikace. Tím pevněji ovšem trvá na tom, co odbor rozhodl, a nedá se otrást ani citací zákonu. Když toho má dost, vyklene hrd a vynese rozsudek: Naše rozhodnutí je víc než zákon!

A je to. Nevěříš-li, človče, suď se. No, zkus to!

* * *

Povzdechne si funkcionář: Já už vůbec nechápu, proč jsou lidi pořád proti nám. Žijou si přece dobře. Peníze mají. Nakupují. Co by ještě chtěli? Vždyť všechno mají!

Všechno?

Existuje jakási neviditelná propast, přes kterou se nelze dokřiknout, natož dorozumět. Udělej sebelepší plány, lámej člověka zglaj chšaltovaným tiskem a každoročními hodnoceními, postav za čtvrt miliardy školu pro SNB-áky, a rozstav je na každém rohu, jako údajnou ochranu zákonnosti, jak stojí v náborovém letáku, odposlouchávej telefony a usměřuj jak chceš, propast tu pořád je. Jak jen to je možné?

Čechy, 1977

L.D. © Palach-Press

Jak jsem narazil na Ludvíka Vaculíka a kterak se ho dodnes zbavit nemůžu

Zdeněk Mlynář *

Byly doby za vlády Antonína Novotného, kdy mnozí u vrchole mocenské pyramidy nebyli proti tomu, aby se cosi rozumnějšího postupně v Čechách rozmáhalo. Jako mladý adept politické kariéry jsem tehdy hájil myšlenku mírného pokroku v mezích zákona a věřil jsem, že by se pak snad pokrok porozvinul i za tyto meze. To chtělo ovšem pořádek, žádné skopičiny. A tehdy jsem poprvé narazil na Ludvíka Vaculíka.

Psal se rok 1966, bylo horko a Jiří Hendrych jen tak v košili a ve svých památných kšandách předsedal menší schůzi za velkým stolem ve velké budově na nábřeží. Po jedné straně stolu představitelé strany, po druhé výběr z redakce Literárek. Seděl jsem na straně strany a na druhé straně seděl Ludvík Vaculík. Nemluvil moc, ale i z toho mála jsem viděl, že vůbec nechápe, o co na straně strany jde. On nebyl pro chytřejší politické kalkulace, on jen pořád mlel svou. Do politiky se to vůbec nedalo zapasovat, on to však zřejmě ani nechtěl.

Jenže k čemu je samorost na tržišti politiky, kde má mít všechno funkce, účel a odhadnutelné chování? Co s ním? Bude s ním potíž, bude — to bylo jasné za velkým stolem.

A taky že byla. Časem se mírný pokrok rozkurážil, místo Novotného i Hendrycha zasedli jiní za týmž stolem na straně strany, pokrok se valil za meze dříve platných zákonů. Ludvík Vaculík svým samorostlým způsobem sledoval obrodný proces v Semilech i jinde. A jak už se tak do politiky od narození nehodil, skočil do ní po hlavě s nákladem dvou tisíc slov. Vydatně to kolem cákalo.

Co s ním? Bude s ním potíž, bude — to bylo jasné těm, kdo nově zasedli za velkým stolem v budově na nábřeží.

Obrodné skopičiny přerustaly hranice okresu Semily, Velké Prahy i malého Československa. Bylo tedy vysláno něco tanku a vojska udělat pořádek. Stul v budově na nábřeží přestal být hlavním dělákem, a tak jsem se s Ludvíkem Vaculíkem ocitl na stejné straně — na té, kam ty tanky mířily laufem.

Psaly se první dny září 1968, ráno ležím v posteli po nějaké celonoční schůzi, kde se řešilo, zda se dají střepy ještě posbírat a nějak slepit, když tu někdo zvoní. Byl to Ludvík Vaculík. Bez velkého stolu, u postele, se vedlo jednání. Ludvík Vaculík přinesl svůj další příspěvek do politiky. Viš — povídá, —

mně se tak nějak toho dvacátého v noci zdálo, že snad opravdu přišli i kvůli mně. A tak jsem napsal takové prohlášení, dej to těm nejvyšším, jestli potřebují, ať to uveřejní, chci tím pomoci.

Bohužel už ten papír nemám, dal jsem ho tehdy těm nejvyšším. Bylo to prohlášení velice stručné a Ludvík Vaculík v něm ujišťoval, že to nikdy nemyslel tak, aby na to muselo jezdit tolik tanků, a že si váží toho, že ti nejvyšší z roku 1968 i jemu vlastně rozuměli, a on že je ujišťuje svou podporou.

Ale co s ním, se samorostem, v politice tehdejších dnů? Vždyť ti tehdy nejvyšší by si pramálo pomohli u těch ještě vyšších nějakým papírem, kde je černé na bílém, že ten Vaculík je chvála a oni s ním vlastně táhnou. Špína, kterou drží v politice tolik věci pohromadě, se vylila na ten čistý papír Ludvíka Vaculíka a bylo mu vzkázáno, aby to upravil, aby té jeho podpory tam tolik nebylo. A tak bohudík tohle prohlášení nikdy nevyšlo.

Mnozí se divili, jak si ten Vaculík v politice vede. Já už jsem se tou dobou tak nedivil. Četbou Sekyry jsem získal některé důležité informace. Například tu, že ještě tatínek Ludvíka Vaculíka přesně věděl, co vlastně jí; že to nebylo nějaké anonymní maso či dokonce konzerva, ale potrava ze zdroje důvěrně známých. Že tedy ještě malý Ludvík, když začal samorost, taky asi věděl, z čeho že vlastně roste. A s tím se dá těžko něco dělat, s takovou průzračností vztahu vlastního já k okolnímu světu se v politice neuchytíš. Leda jako pruserář.

Pak se u nás všechno znormalizovalo, já neseďám už za žádnými stoly na straně strany a Ludvík Vaculík taky nezastupuje žádnou redakci. Zdálo by se tedy, že už na něj nemusím narážet. Jenomže já se ho nikterak nemůžu zbavit, já ho vyhledávám.

Někdy proto, že se mi taky zachce, aby se špatná zpráva změnila v lepší. Jindy proto, že chci vědět něco o úloze morčat v našem dnešním životě i o významu tohoto života pro rozvoj morčat. A někdy zase proto, že nám oběma orgány StB udělají domovní prohlídku týž den a já si rád přečtu, co o tom Ludvík Vaculík píše panu Waldheimovi. To pak čtu se zvláštní chutí, protože si při tom ještě představuju, jak pan Waldheim za velkým stolem v budově u docela jiné řeky taky vůbec neví, co s tím samorostem z kotliny mezi Dunajem a Alpami má dělat.

Vyhledávám Ludvíka Vaculíka teď právě kvůli tomu, že je samorost. Potřebuju právě to, co on má v míře vrchovaté a co plodilo ty potíže a konflikty v dobách, kdy jsem sedával na jiné straně velkého stolu než on.

(*) Ze sborníku k 50. narozeninám L. Vaculíka, kolujícího v Praze. Převzato bez souhlasu autora.

Nevím, jak dalece potřebuje Ludvík Vaculík mě, ale já jeho potřebuju. Moc mě potěšilo, když jsem viděl jeho podpis na petici, která požaduje, aby mi u nás vydali knížku o roce 1968, co jsem loni napsal. Napadlo mě sice hned, že mi to nevydají, protože jak je tam podepsán Ludvík Vaculík, nebude to nic politicky úspěšného. Ale protože by to jistě nevydali ani bez toho, je přece jen hlavní to potěšení.

A teď se najednou dovidám, že Ludvíkovi Vaculíkovi je padesát. Na jedné straně jsem

rád, protože určitě ještě toho hodně napíše. Ale na druhé straně se bojím. Co kdyby, nedej bože, jsme se ještě oba dožili zase nějakých sezení za velkým stolem a zase by šlo o politiku? Ještě že oba z novin i rádia víme, že se nic takového nemůže nikdy stát, protože u nás je už všechno definitivní jak to je.

No, a co kdyby přece jenom?

Snad bychom to už tak nezapackali.

Praha, 22.7.1976

Fejetony:

Pražský podzim*

Ludvík Vaculík

To jsem si dal! Řekl jsem už před půl rokem, že příště napíšu o něčem pěkném, protože — jak jsem řekl — není přece možné, aby zdravý člověk neuměl kolem sebe vidět také dobré věci. Celé léto mě tento úkol hryzl jako trochu líného ale jinak svědomitého studenta. Jestliže teď, na podzim, konečně sesbírám z větší vzdálenosti nějaké nepochybné klady, je to i proto, že sám to potřebuju pro duševní rovnováhu proti záporům, jež mi doléhají až těsně na žebra. Zde tedy máte věci dobré i špatné, jak je přinesl podzim. Stanovte si sami specifickou váhu každé z nich, vyjde-li vám to na rovnováhu...

Dobré je, že brambor bude nakonec zřejmě dost. Říkalo se totiž, že budou na příděl. Jejich cena, vyšší oproti loňské, vyjadřuje podle mého názoru prostě jen vyšší cenu brambor: té pravdy si važme, ba kéž by byla penězi k zaplacení i v celé nebramborové sféře občanských potřeb a zájmů!

Špatné je, že prof. Václav Černý, literární vědec bez práv, byl odvezen na kávu do podniku, kam by mu nikdy nenapadlo si na ni zajít a kde mu jeho obstarožní slušnost velela přeci jen nějak odpovídat na otázky hostitele: Proč se v dopise Běllovi zastával lidí, kteří nejsou žádnými umělci, jak to, že jeho práce vycházejí v emigrantském Svědectví, proč je dal do Petlice, jaký má názor na Vaculíka, co soudí o Kunderovi v Paříži a o Skácelovi v Brně, a tak podobně. Z jeho odpovědi mám dovoleno prozradit jednu. Na řečnickou otázku, proč své práce nenabídl stranickému kulturnímu týdeníku "Tvorba", prof. Černý řekl: "Pánové, jestli vám jsem tu ruku podal, tedy Jiřímu Hájkovi bych ji nepodal nikdy!"

Dobré je, že pětasedmdesátých narozenin národního umělce Jaroslava Seiferta vzpomněly, aspoň v úředně stanovené míře, všechny denní

listy a televize. Ministr kultury poslal k básníkovi delegaci, aby se ho poptala na zdraví a co píše.

Nedobré zas je, že také Jan Vladislav, básník a překladatel bez práv, byl slušným tónem tázán na věci, do nichž tazatelé — slušně vzato — hovno bylo: jaký má vztah k prof. Černému a prof. Patočkoví, odkdy zná Vaculíka, koho viděl u Václava Havla na návštěvě, proč své literární eseje dal do Petlice a zda se mu dostanou do ruky kolující fejetony. Dále jaké to bylo na obědě u paní Gründerové a proč se paní Gründerová, kulturní atašé Německé spolkové republiky, zajímala o osobu i ateliér Jiřího Koláře, oč jí šlo při návštěvě u prof. Patočky a podobně. V dalším rozhovoru, vedeném stále přátelsky, měl Vladislav příležitost oponovat názoru, že Seifert je senilní, odmítnout protokolární varování před Vaculíkem a Havlem a vyslechnout doporučení, aby o tomto jednání neříkal Vaculíkovi, neboť ten prý by zas zuřil.

Také zásobování masem (v Praze) je dobré: nějaké maso (v Praze) vždycky je a v libovolném množství. Stejně jsme moc tlustí, že?

Varhaník u sv. Antonína v Praze-Holešovicích prof. Milan Machovec, filosof a pedagog bez práv, byl požádán o pomoc při vyvracení anonymního udání na něj. Právilo, že za těch pár minut muziky denně si nemůže vydělat tolik, aby mohl vést život... řekněme nepřiměřený varhaníkovi u sv. Antonína (anonym to vyjádřil tak, že se vyšetřující úředníci za něj důvodně styděl). Při té příležitosti dostal otázku, z čeho vlastně opravdu žije a kde má honorář za zahraniční vydání své knihy "Ježíš pro ateisty".

V těchto dnech bylo zrušeno dřevěné bludiště provizorii pod Hlavním nádražím a objevil se čistý a elegantní prostor nové haly spojené s příchodem k podzemní dráze. Když jsem se byl na to půlmiliardové dílo taky podívat, právě tam jeden železničář obcházel s hadrem strašné metry lesklých zábradlí zpívaje si hlasitě "To je tím...". Co a čím, nevím.

Mojmir Klánský, novinář bez práv, měl vysvětlit, jak se dostal do NSR rukopis jeho

(*) Uveřejněno v překladu G. Lauba v německém týdeníku DIE ZEIT 1976, původní text převzat bez souhlasu autora — z rukopisu, který koluje v Praze.

novely "Vyhnanství", o niž má zájem nakladatelství Fischer. Proč ji dal do Petlice, nač přišel jeden exemplář a jaký má vztah k Vaculíkovi, jehož činnost prý není státu přátelská.

Šéfredaktor stranického týdeníku "Tvorba" Jiří Hájek byl na hodinu propuštěn.

Petr Kabeš, redaktor a básník bez práv, nyní pozorovatel počasí na Milešovce, byl požádán o informace nutné k dopadení bandy, která rozkrádá umělecké předměty: Měl identifikovat nějaký text, zabavený u podezřelého cizince. Byl to — opis jeho básně napsané v srpnu 1975 k příležitosti helsinské konference. Na rubní straně byla schematické kresba zachycující polohu kláštera, v němž Kabeš tři čtvrti roku předtím pracoval jako noční hlídač. Po straně bylo připsáno několik cizích jmen. Zná někoho z těch lidí? Nesetkal se s někým z nich u paní, která píše pro pana Vaculíka? Jak by pana Vaculíka charakterizoval? Dal mu svou báseň? Komu ještě ji dal? Po snění otisků prstů byl varovaný básník propuštěn.

Ražba tunelu Metra na úseku A 1 byla s použitím sovětského razicího štítu skončena dva dny před termínem.

Luboš Dobrovský, dříve novinář, nyní čistič oken, byl požádán, aby vysvětlil svůj podíl na přípravě provolání, jež měl dopravit do zahraničí jakýsi Španěl. Když se Dobrovský zeptal, o jaké provolání jde, dostal odpověď, že nebylo nakonec vypracováno. Při té příležitosti byl tázán na své styky s bývalými kolegy a přáteli.

Návštěvníci ze Západu i Východu obdivují krásu podzimní Prahy a závidí jí péči, kterou jí věnuje socialistický stát, jenž může. Začala nová divadelní a hudební sezona.

Lumír Čivrný, překladatel a básník bez práv, byl pozván k jednání, jehož účel mu nebyl jasný: začalo otázkou jak se má. Řeč došla až k jeho nevydanému románu z období minulé války. Proč jej dal do Petlice? Jak se mu líbilo na večírku u paní Chramostové (herečka bez práv), která na počest Jaroslava Seiferta přednesla úryvky z jeho nového rukopisu? Vi něco o skandálu, který tam měla paní Vaculíková?

Podle zpráv z Moravy urodilo se dobré víno. Část se dostane do Prahy.

Ivan Klíma, spisovatel bez práv, byl předvolán, aby podepsal varování tohoto smyslu: jeho nový román má protistátní obsah; uveřejni-li jej v zahraničí nebo v Petlici, vystavuje se nebezpečí trestního stíhání. Klíma varování odmítl, protože román není v poslední verzi hotov, nemá ani protistátní obsah, ba ani název.

Během dvou hodin byl v Praze rozprodán neúměrně nízký, dvacetitisícový náklad Hrabalových "Postřižin", s nimiž jsme se laskavostí autorovou už před třemi lety seznámili pomocí Petlice. Jen tak dále! Pod Petlicí čekají tři nová díla téhož autora!

Václav Havel, dramatik bez práv, oznámil, že do jeho podkrkonošského domu, v němž už léta úspěšně bydlí a přijímá návštěvy zdaleka (chyba, pane Václave!), přišla se šestiletým zpožděním kolaudační komise. Našla závady, prohlásila dům za neobyvatelný a nařídila mu vystěhovat se z něj pod pokutou až dvacet tisíc korun.

Dobré zas je, že zítra bude tato vzrušující a v světě neobvyklá předvolební kampaň za námi, s výsledkem nikoli horším než 99, 98%!

No a teď už nám zbývá jenom já, samozřejmě! Úvodem mi byla nabídnuta káva, potom pas k dvouleté cestě někam do světa. Když jsem obě věci odmítl, dostal jsem návrh, abych se přestal starat o Petlici a o fejetony, sám že si pak můžu psát, co chci. Nepřijmu-li tento návrh, mají pro mne ještě jinou možnost a tu mi srozumitelně nastínili. Konečně jsem se dověděl, k čemu tak dlouho potřebovali některé věci, které si sprostě odnesli před půldruhým rokem z mého bytu. Kdybych byl v té chvíli nevěděl, kde sedím, byl bych si myslel, že v kině na nějaké blbě gangsterce. Pak jsem vyšel odtamtud na slunko, a jak se mne opadávala tíseň, ovládalo mě poznání: to přeci znamená jen jedno — že zákonně na mne nemají nic. Nic!

Zatímco za výlohami velkých obchodních domů vznáší se na papírových dracích hyperposlední pražská podzimní moda, v zastrčených kvelbech kdosi kradmo vstrčil zas na pull krabice se superstarými vánočními baňkami.

TEMPORALIS – časový, pomíjející

Vladimír Škutina

Chronometr na zdi odměřuje vteřinu za vteřinou a já na rozdíl od čínských filozofů, kteří počítali čas na tisíciletí, s hrůzou zjišťuji, že se těch vteřin bojím. Už se neděším přibývajících roků. Už mám strach z hodin, minut a vteřin. Před (vlastně relativně vzato už před mnoha) léty jsem psal televizní komedii pro děti. Jmenovala se "Kde bydlí čas" a mně se na tom nápadu ohromně líbila ta představa věžních hodin, kde žije Čas. Dokonce jsem i přes svou ukrutnou závat slézal všechny možné věže, nejen abych se podíval shůry na město, v němž jsem se narodil, které miluji a jak jsem v době, kdy ještě nebylo jasné, jestli nás na tu Sibiř odvezou

vlakem anebo nás tam poženou pěšky, z věže svatovítské říkával, že—když to dobře dopadne—bych v tom městě i rád umřel.

Dodnes rád lezu na věže, na vyhlídky, na kopce. Ale už se nedívám, už si nehraji s představami. Už se jen dívám. A ani nepátrám, je-li to desiluze nebo jen skepse. Protože však vím od Anatola France, že lidé sice pokládají slovo SKEPSE za synonymum negace a bezmocnosti, ale že francouzští skeptikové útočili proti všemu, co poutá inteligenci vůle, bojovali proti nevědomosti, která ohlupuje, proti omylům, které utiskují, proti nesnášenlivosti, která tyranizuje, proti krutosti, která zabíjí—nu a protože

tohle všechno o skepsi od Anatola France vím, bude to u mne spíš desiluze než skepse, která se v onu desiluzi začala proměňovat po návratu z čtyřapůlletého pobytu na hradě, plném bláznů, mezi normalizované spoluobčany. Přistihuji se, že vidím-li zvracejícího muže na Václavském náměstí, mám chuť jej souhlasně poplácat po zádech a říci mu: "Máte úplnou pravdu!".

Všechno je nejen úplně jinak, ale dokonce přímo naopak. Realita, v níž žijeme—onen socialistický realismus, je ve skutečnosti absurdní komedií, bláznivou groteskou, vměstnanou do zákonů hrůzné tragédie. Pátá garnitura vrátných, z nichž přes week-end nadělali ředitele, už preventivně buzeruje další garnituru vrátných, zatímco předcházejícím garniturám nedovolují dělat ani hlídače, aby snad vbrzku nenastala cirkulace. Platilo-li ještě před osmi léty, že moudrý král trpělivě naslouchá svým šaškům, patří to dnes už jen do světa pohádek, protože z králů se stali šašci, aniž kterýkoli klaun má sebemenší naději stát se byl jen místokrálem, neboť jestliže králové něco nenávidí, zakazují a trestají, je to především legrace a sranda — o humoru a satíře už ani nemluvě. A jestliže je vůbec něco normálního, pak je to situace na kterékoli stavbě, kde široko daleko není pracujícího živáčka. Akorát dole kdosi tlačí kolečko pisku a z okna kanceláře stavby — vedoucího je na něho voláno: "Pane doktore — pane doktore! Ve slově CIMENT se píše měkký nebo tvrdý Y?".

Přistihuji se, že čumím na televizní obrazovku, odkud mě jakási plasticky odvrátná doktorka s medově obleptaným hlasem ohlupuje výrazy jako "internacionální pomoc" a já ani nezařvu "Pomóóc!", ani ji nepošlu do prdele, ani nevypnu televizor. Kdyby se snad jednoho dne objevil Kačer Donald a přikázal mi, abych šel ihned na záchod a oběsil se na splachovadle, vstal bych, skandovaně bych zajásal "Nech žije to a to" a pak bych to učinil, omlouvaje se sám před

sebou, že tak činím proto, aby mou dceru Lucii nevyhodili ze školy nebo ji zas nezakázali hrát tenis. A blbý pes od sousedů by radostně chňápal po vlastním ocasu, což dělá vždycky, kdykoli se na něho zavolá "Maso — maso", neboť je to blbý pes, kterému k nadšení stačí, když se mu maso jen slíbí. A mou dceru by pak vyhodili ze školy a znovu ji zakázali hrát tenis, protože mezitím Kačera Donald přistihne Neotesánek na hruškách a každého, kdo mu naslouchal, vyhlásí za ANTI. Ale už nevím, co za anti. Nejspíš za antilopu.

Z radia právě pouťový zpěvák durově nyje, že "nejlepšímu z nás dávám svůj hlas" a nám přivezli brambory. Metrák stojí 160 Kčs. Loni stál metrák 80 Kčs. A jelikož jsem byl už dvakrát stíhán pro snižování vážnosti, půjdu honem spálit zářijové Rudé právo, kde je dožínkový projev, v němž se nám oznamuje, že u nás se nezdražuje a zdražovat nebude. Ačkoli... moment! Nic nebudu pálit. Nechci-li se dostat do konfliktu se zákonem, nesmím kupovat brambory a jen číst Rudé právo.

Na věži, kde bydlí čas, se večera zastavily hodiny. To je malér. Takhle tu dálnici z Bratislavy do Prahy nedostavíme a Praha zůstane bez rychlého spojení s hlavním městem. Ne nadarmo však jazykozpytci místo AUTOSTRÁDA určili správný český výraz DÁLNIČE. Dálnice je čtyřproudová silnice s nadjezdy a podjezdy, která vede celých 17 kilometrů z Prahy do Mirošovic a dál nic. Navíc začalo pršet. Ztracení pravíci oportunisté! Ale čas se neměl zastavit. To neměl. Byli-li doposud čtyři největší nepřátelé úspěšné socialistické výstavby — jaro, léto, podzim a zima, bude jich nyní pět. Ještě ČAS. A opraváři času přešli na produktivnější výrobu — opravují dějiny.

3.10.1976 – Praha

© Palach Press.

Páralovo permanentní posvícení

Josef Škvorecký

"Ten novej Páral", oznámila mi jedna veronika *) do telefonu, "je zaplať Pámbu zase ten starej Páral". Zeptal jsem se jí, jestli mi ho může půjčit. Ještě ho nedočetla a už ho slíbila někomu jinému, ale řekne mu, aby mi ho pak dal. Za dva dny volala znova: "Tak von ten novej Páral, bohužel, není starej, ale ještě novější než ten minulej. Pořád si to chceš přečíst?". Přisvědčil jsem a den na to přišel nový Páral poštou, od jednoho našeho čtenáře z Alberty a byl u něho dopis: "S manželkou se oba shodně domníváme, že toto nejnovější zastavení na Páralově dříve pozoruhodné, nyní spíše podivné literární dráze by si zasloužilo Vaši

recenzi". Ještě jsem nezačal číst, a už tu bylo další psaní, od přítele ze Švýcar: "Pan Páral ztratil poslední zbytek tváře. Stal se z něho pěvec gulášového socialismu a ze somráka udělal kladného hrdinu, což ovšem je možná celkem blízko skutečnosti". Následoval rozhovor s přítelem mé veroniky, když mi donesl její výtisk; je to chorobně tolerantní dubčekovec: "Inu, poznal, že je v lahvi, jako ti jeho křecci, tak v ní aspoň pobíhá. Pobíhá pořád slušně. Jak by asi pobíhal, kdyby z ní mohl ven!". Na dovršení kritické baráže navštívila mě jiná veronika, z Palm Springs: "V Praze na to byly fronty, ale pak nastalo všeobecné rozčarování. Některý lidi to dokonce vraceli Knize".

Chyběla už jen romantická zvěst, že studenti pálili Radost až do rána před pomníkem Karla Hynka Máchy na Petříně, jako tam údajně pálili stará díla Bohouše Hrabala, když se na přání lanaře duší Jiřího Hájka

*) Slangový výraz pro jistý druh české dívky na Západě. Co znamená, nechci říkat naplno. Ale neznamená nic špatného; jistě ne v exilu.

vyjádřil kladně. Do téhle legendy se však legendární bard z Ústí, zdá se, dosud nedostal.

ZDA CHTÍT ČI BÝTI CHTĚN?

Měl jsem tedy nyní dva exempláře, tedy dvojitou radost, a tak jsem četl.

Několik věcí bije do očí. *Radost až do rána* (Melantrich, 1975) potvrzuje, co jsem napsal o předchozím románu *Mladý muž a Bílá velryba* (*Kvadratura kruhu*, Listy 1975, č. 1): po "černé" sérii prvních pěti dílů ústecké pentalogie hodlá nyní Páral zřejmě napsat sérii "bílou". Prostředí i postavy, jejich problémy a životní styl jsou v této načaté sérii přinejmenším podobné, většinou stejné jako v sérii ukončené, ale — což by se taky dalo vysvětlit inženýrsko-matematickou kompoziční metodou inž. Párala — vše se liší znamínkem, předznamenáním: z minusu je plus, z mol je dur; z pesimismu je optimismus a z ohybnosti krása. Jako by po karikatuře v černém chtěl nyní načrtnout karikaturu v bílém s nadějí, že čtenář si ty dva obrázky dá přes sebe, podívá se proti světlu z Východu a ony se mu složí v šedivý portrét skutečnosti. Ale jak jsem napsal v recenzi *Mladého muže*: otázka je, zda Páral *chce*, nebo zda je *chtěn*.

Nebudeme si nic namlouvat, Páral si jistě taky nic nenamlouvá. Koincidence "černé" řady s kriticko-reformním údobím čs. politiky šedesátých let, a s ním související absencí závazných přístupů ke skutečnosti a se značnou tvůrčí svobodou — a koincidence "bílé" řady s obdobím normalizace s jejím viděním skutečnosti podle předpisu Kulturního oddělení a tedy omezujícím tvůrčí svobodu — tyhle koincidence jsou více než zřejmé. Simplicistní dedukce mnoha čtenářů, kteří se "svým" Páralem cítí zrazeni, je: leze jim někam, poněvadž by mu to jinak nevydali. Tedy: možnou nemožností publikace ho donutili otočit o stoosmdesát stupňů. Opačné, ale stejně simplicistní tvrzení vyslovuje Láda Fuks v článku *Zamyšlení nad morálkou, knihami a naší současností* (*Literární měsíčník* 1976, č. 4), který je odpovědí na moji recenzi Fuksova románu *Návrat z žitného pole* (*Dobry člověk v nedobré době*, Listy 1975, č. 4): ... nás nikdo nenutil, stejně jako kdysi nikdo nenutil Nezvala, Halase, Pujmanovou, Majerovou, Hrubína, anebo dnes třeba Štolu a Hrabala *).

*) Mám dojem, že tohle je vůbec první případ, kdy domácí režim dovolil domácímu autorovi reagovat na recenzi v exilovém časopise. Poněkud jsem se zděsil, protože jsem z článku měl dojem, že Fukse vyšetřovali — snad jak to myslel se symbolem koňského chomoutu, o němž jsem v recenzi psal. Je-li tomu tak, ujišťuji příslušné literárně-policejní pracovníky, že Fuksovy symboly (což jim potvrdí každý znalec krásné prózy) jsou ryze hemingwayovské, to jest nejsou do díla vkomponovány předem, ale bez vědomí autora vyplývají z toho, že v příslušném kontextu je věc dobře, tj. pravdivě napsána — tedy i symbolický význam osudného chomoutu koně Fukse nesvědčí o žádném zlém

Nehledě k tomu, že tohle přeci Ládk nemyslí vážně (je snad Jan Pilař reinkarnací Václava Petra a řídí nebo *může* se řídit voltairovským: "Z hloubi duše s vámi nesouhlasím, ale do smrti budu hájit vaše právo říkat svůj názor"?), absolutní svoboda rozhodování neexistuje nikde: ne třeba *někdo*, ale *něco* člověka vždycky nutí, aby psal tak, jak píše. V některých končinách světa a dějin to může být velká tvůrčí svoboda. V jiných, jak kdysi zpíval Vlasta Burian, *daj-li, nedaj-li medajli*.

Co nutí Párala? Odpověď nemusí být černá ani bílá. Nejsme tu v oblasti ideologie, ale literatury, byť v samých základech ohrožené ideologií.

Element publikačního monopolu (pozastřený existencí různých nakladatelství, odpovědných ovšem jedné ústřední ideologické vrchnosti) nepochybně hraje svou roli. Páral, syn patricijských rodičů z Prahy, není valašsky tvrdohlavý proletář Vaculík, a mnohem víc než Vaculík (jenž je především politik a filosof) je Páral spisovatel, tedy člověk *schopný zabít vlastní matku, jen aby kniha vyšla* (Faulkner). Nechce *především* a *přímochaře* řešit svět, ale vyprávět o něm: i když i to, samozřejmě, je *sui generis* řešení.

A jaký je to svět? Ani černý, ani bílý. Šedivý. Jenom zcela pštroší zoufalci mohou tvrdit, že *materiální* život v ČSSR nemá dnes velice slušnou úroveň. Jenom zcela předpojatí obhájci marxleninského pravoslavlí mohou tvrdit, že *intelektuální* život není dnes v téže gubernii velice mizerný, srovnatelný s kulturním rozmachem po Bílé Hoře (taky byla spousta zbrusu nových nebesklíčů: Kralická bible ovšem nebyla) nebo za nacistické okupace. To obojí nutně doléhá na současného spisovatele v ČSSR — a tím naléhavěji na Párala, jenž v sobě spojuje intelektuála *par excellence* (kombinuje humanistické sebevzdělání a technický trénink), a patrně nejlepšího znalce prostředí industriálního dělnictva, jakého dnes mezi spisovateli máme. Situace se obrátí přímo ve formulaci základního dilematu

úmyslu (a ostatně není samozřejmě vůbec zaručeno, že moje interpretace je správná. Dobré symboly jsou vždycky neurčité, otevřené všemožným výkladům). *Něco jiného jsou ovšem Páralovy symboly v Radosti až do rána — ale o tom bude řeč.*

Fuksovou odpověď na mou recenzi se zevrubně zabývá BN v 6. čísle Listů, 1976. Chtěl bych pouze dodat, že mě opravdu mrzí, rozrušil-li jsem klid Fuksovy mysli, snad dokonce až k psychóze, kterou ve svém článku popisuje. Chtěl bych ho ujistit, že to, co jsem napsal o Návratu z žitného pole, může mu být zcela lhostejné a nic to nemění na jeho literárním achievementu. Knihy jako Pan Theodor Mundstock, Variace pro temnou strunu, Spalovač mrtvol, Myši Natálie Moshaberové, Příběh soudního rady (jak skvostná žeň!) nikdo z české literatury nevynormalizuje — a kolik lidí dosáhlo té relativní nesmrtelnosti, jakou krásné písemnictví poskytuje, jednou jedinou knihou, nebo dokonce jedinou krátkou básní.

hrdiny románu *Radost až do rána*, Kazana: *Můj ústřední trabl spočívá v tom, že si dovedu představit i radost z volnosti, i tudlectu občansky řádnou tady* (50). Vskutku je to trabl. I hrdina, i autor jej nakonec řeší útekem k občanské řádnosti, se vším, co to v současné ČSSR znamená.

Jenomže literatura jeví jednu zvláštní vlastnost (nemluvím o výjimkách; fakt, že některé vrány jsou bílé, neruší platnost zoologického popisu druhu jakožto vybaveného černým peřím): je to *kritika života*, jak po Matthewu Arnoldovi konstatovali tak mnozí; kritika radikální, ne komunální, a happy end ve smyslu (přesvědčivě) optimistického vyznění je v ní bílá vrána *). Souvisí to asi s postřehem Colina Wilsona (*The Craft of Fiction*, 1976), že *velký spisovatel je prokurátor, jenž si dává záležet, aby obhajobu nepřipustil ke slovu... Je vždycky svědkem obžaloby života, nikdy se nesnaží prezentovat také obhajobu života*. Je-li ten postřeh správný (no, ověřte si jej statisticky na klasících), zdálo by se, že knihy takových spisovatelů musí vést k deprimující pochmurnosti, a stalinští literární plácalové také často zatracují díla, která "ubíjejí čtenáře svým pesimismem" (i v souvislosti se "starým" Páralelem se takové hlasy ozvaly). Ale z dějin literatury samozřejmě známe ten banálně evidentní jev, jemuž staří Řekové říkali katharse a který se dá psychologicky vysvětlit mnoha způsoby. Také tím, že už čirá tvůrčí energie sálající z velkého, byť mahagonově černého díla, intenzita morálního rozhořčení, úděsná nádhera vize, která náš konvečně barevný svět zabarvuje smolným temnem pekla, vyvolává prostě ve čtenáři pravý opak ubíjející deprese. V literatuře ubíjí a deprimuje pouze mělkost nebo předstíranost citu: nikoli nadsázka, jednostrannost, ohnutí leninského realisticky odrážejícího zrcadla tlakem imaginace tak, že se promění v křivé zrcadlo Jonathana Swifta.

Proč ale má literatura — alespoň velká literatura — sklon k prokurátorství, nikoli k

*) *Nepřesvědčivost nového Páralova románu, jak ji konstatovala řada čtenářů, může být, čistě technicky, (spolu) způsobena faktem, že kromě dvou hlavních hrdinů jsou všichni ostatní v knize typické "ploché" charaktery, tj. postavy charakterizované např. opakujícími se, pouze nepatrně varírovaným úslovím, situací nebo komentářem. Mistrem téhle techniky byl Dickens, a dodnes se kritici snaží odpovědět na takové záhady, jako že třeba paní Micawberová tak dokonale žije, ačkoliv v Davidu Copperfieldovi nedělá prakticky nic jiného, než že opakuje jedinou větu, a měla by to tedy být nevyvléklá se, papírová, mrtvá figura. Zádrhel je v tom, že "ploché" charaktery neunesou příliš těžký náklad a fungují dobře pouze v převážně komickém kontextu. Mají-li se stát nositeli základní filosofie díla, udělají si zpravidla pruh, byť to byli renezanční žrousti silní jako koně jako jsou Páralovi noví socialističtí hrdinové.*

advokacii? Zřejmě to mají na svědomí jisté prazákladní věci, pronikající pouhou sociologií a kořenicí v metafyzice — a ve světě smrti si vědomých smrtelných bytostí sotva může existovat optimistická metafyzika: ta je vyhrazena nevědomým zvířatům a ta žádnou metafyziku nemají. Mnoho umělců se toho dotklo mnoha způsoby. Čapek: *Já viděl takovou bídu, že každý kriminál je proti ní zrovna blahobyť: a přece nás ta nejhorší bída tak neurazí jako křivda. Já bych řekl, že v nás je nějaký justiční instinkt a že vina a nevina, právo a spravedlnost jsou stejně prvotní, strašné a hluboké city jako láska a hlad*. Forman: *Tam někde na dně všech velkých děl jsou ty křivdy a nespravedlnosti, které žádný společenský řád neodstraní. Totiž že někdo je chytrý a druhý hloupý, někdo schopný a druhý neschopný, někdo krásný a druhý ošklivý, jeden čestný a jiný nečestný, a každý svým způsobem ctižádostivý. A nic nevadí, že se tak vlastně dostáváme k věčným tématům*. Ve světě, kde nespravedlnost a křivda se většinou přesunuly z oblasti ekonomické do oblasti politické, duchovní, intelektuální, má tedy glorifikace materiálních krás života a lidí nepotřebujících k radosti duchovních a občanských svobod malou šanci na úspěch ve smyslu umělecké přesvědčivosti. Už proto, že dílo budou číst jen ti, kdož k radosti intelektuální svobodu potřebují. Jiní literaturu nečtou, nikdy nečetli a nikdy nebudou číst.

PÍSEK V SOUKOLÍ

Nějaká taková glorifikace je tenhle "nový" Páral. Literární mechanismus, který v minulosti obžalovával, má nyní obhajovávat — a začíná to v něm skřípat. Objevují se kazy, které kdysi v páralovském stroji nebyly, drobné *faktické* rozpory dříve u tohoto matematicky přesného autora neznámé (např. na str. 19 je Katka *po maturě*, a na str. 117 si táž Katka povzdychne: *Kdybych já tak měla maturitu!*). Objevují se nedůslednosti (při dopolední pouti Ústím je Viole nápadné, jak jsou domy liduprázdné, protože všichni obyvatelé pilně dělají; brzo nato montér plynoměru líčí svou výhodnou situaci v témž Ústí způsobem jakoby vystřiženým z románů buržoasní dějinné éry: *... dopoledne jsou paninky samy doma a jen v župánkách* — str. 124); voluntaristicky snadné, dialekticky expresní přerody, ještě početnější a radikálnější než metamorfozy v *Mladém muži* (např. Viola se ze zlodějky aut přerodí v nadšenou ajznpochačku v rozmezí jediného krátkého odstavce na str. 123). A rozkolísanost vrcholí v ústředním symbolickém přirovnání křečků k lidem, jehož platností si autor evidentně nebyl zcela jist.

SYMBOL, ZA NĚJŽ MOŽNO POTAHOVAT K ODPOVĚDNOSTI

Křečci z podtitulu *Radosti až do rána* (O *křečcích a lidech*), které kladná rodinka Jardy a Jany chová v lahvích od okurek, reprezentují na začátku románu Viole (a později

Kazanovi) její vlastní situaci člověka toužícího po svobodě ve společnosti spoutané všemožnými systémy nesvobody: *... ubohá zvířátka, ač zrozena v laboratoři a nikdy nepoznala nic než kolmé skleněné stěny, úporně se po nich ve dne v noci snaží vydrápat ven, vášnivě upjata celou bytostí k jedinému cíli – k úniku* (14). Takle symbolická role křečků se uplatňuje i později, když hrdinové, toužící jako křečci po "úniku", už zrezignovali a sedí v hospodě: *jak tři křečci ve skleněný flaše, z který se už ani nepokoušejí se vyškrábat* (146). Až dosud symbol zvířátek v láhvi klapě: rozdíl ve změně aktivity hrdinů připravuje zřejmě změnu obsahu části symbolu, to jest láhve — novou definici vězení, a proto i novou definici svobody. Tušíme, že to nebude asi nic jiného než stará známá, tisíckrát zneužitá (ale to Páral nikdy předtím neudělal) definice Englesova (a Epiktétova, filosofa otroků, dávno před ním) o pochopené nutnosti.

Jenomže než dojde k této změně, promění se ještě něco jiného. Jak jsem uvedl, na začátku románu a dlouho potom reprezentovali křečci jednoznačně lidi usilující o únik ze žaláře konvence, z nesvobody stádnosti, a v alegorickém dramatu šlo o znovudefinování svobody. Ale náhle se ti hlodavci objevují v jiné funkci. Opilý Jarda se dobývá do Janiny ložnice (21) a v paralelní scéně stejně opilý Kazan se dobývá do ložnice Violiny (156). Oba připomínají přihlížejícím dívkám zase křečky, ovšem úsilí o svobodu je zaměněno úsilím o soulož. Metafysiku nahradila sexuologie, a náhle něco nehraje. *Kdyby se ale mohli vyškrábat, byli by spolu a milovali by se, říká Viola, a nečekali by, až je Jarda s Janou hodí do jedné flašky* (126). Zde jsou tedy zvířátka vášnivě upjata celou svou bytostí (14) už ke zcela jinému cíli, než je únik na periférii svobody, a čtenář dostává nepříjemný pocit čehosi nedomyšleného *).

*) Z mnoha důvodů: jedním, domnívám se, je i choulostivost symbolicko-alegorické metody. Dostáváme se zde totiž na velmi zrádné pole, na němž mnozí ztroskotali. Literární symbol, symbolické přirovnání je zvláštní věc. Čím víc se blíží jednoznačné alegorii (prase Napoleon = Stalin; prase Snowball = Trocký), tím víc zaplétá autora do těžkých situací, není-li v celém díle udržena právě jednoznačnost. Jestliže se totiž přesně definovaný obsah symbolu během téhož díla jednoznačně mění, dochází k jakési psychologické kolisi: čtenář nemá pocit čehosi příjemného, protože sugerujícího, ale čehosi nepříjemného, protože matujícího. Současný teoretik symbolu William York Tindall o tom říká: Nikoli multiplicita jednoznačných významů, ale nejednoznačnost je charakteristickým znakem symbolu (The Literary Symbol, 1967, str. 21). Rozdíl mezi symbolem a alegorií není tak jasný, jak by se zdálo ze slovníkových definic, ale tolik je jasné, že alegorie sice může mít několik vrstev jednoznačných významů, avšak mezi nimi musí být dramatická posloupnost, střídající se významy musí dramaticky směřovat k vlastnímu, alegorickému opět jednoz-

V neposlední řadě také proto, že alegorická interpretace křeččího chování, promiňte mi tu jedovatost, koliduje se zkušeností každého kdo křečky někdy choval: křeček se totiž snaží uniknout i z lahve, kde má partnera pro své pinkulinkování, sotva splnil svou povinnost vůči rodu. *Celou svou bytostí je opět upjat k dosažení nepřemožitelného ideálu jeho individuálního života: Uniknout!*

Fatálnost arbitrární změny v cíli křeččího úsilí a tedy i posunu v symbolickém významu láhve, vrcholí posléze v závěru knihy, kde Kazan uvažuje: *Jak se poznají lidi od laboratorních křečků? Ti i ti jsou růžoví, ale lidi se vyškrábkou každéj ze svého skla, jsou spolu a milují se* (162). Láhev, jež zprvu alegorizovala situaci lidí zajatých konvencemi (totalitní) společnosti, nyní má znamenat situaci lidí *jakožto samců a samiček*, mezi nimiž je zeď, jaká bývá mezi milenci v každé společnosti (nesmělost, inkompatibilita intelektu, postavení, věku či tělesných schopností apod.).

načnému denouement. Coleridge, který alegorii neměl rád (jako skoro nikdo od druhé poloviny 19. století), napsal: Alegorie mění jev v koncept, koncept v obraz (image), ale tak, že koncept zůstává omezený, zcela v zajetí obrazu a je jím cele vyjádřen, kdežto symbol mění jev v ideu, ideu v obraz, a to tak, že idea zůstává stále bezpřestání aktivní a v obrazu nepřibližitelná, a zůstane nevyjadřitelná, ačkoliv bude vyjádřena ve všech jazycích. *Což je poněkud těžké čtení, ale Coleridge dodává: Nemůže být žádná jiná alegorie než vytvořená vědomě, kdežto v případě symbolu může být obecná pravda obsažena nevědomě ve spisovatelově mysli, jak symbol vytváří. Čímž se dostáváme k Hemingwayově metafoře o špatných symbolech (alegorických), které jsou jako hrozinky v pudinku. Ideální symbol má vždy jistou — značnou — neurčitost, důslednou nejednoznačnost. Taková je třeba Bílá velryba (Moby Dick), citovaná Páralem v titulu předěšlého románu. Co přesně znamená nelze říci, Melville sám, přímo v textu románu, před jednoznačnými interpretacemi varuje a v dopise paní Hawthornové se přiznává, že teprve po přátelské kritice jejího manžela si uvědomil, jaké všemožné významy jeho vágní idea (vague idea) o bílém vorvaňovi může mít. Vtip je ovšem v tom, že na rozdíl od křečků, nikde v Bílé velrybě není význam kytovce jednoznačný: různé možné významy se prolínají, nenásledují po sobě ostře jako obrázky v diaprojektoru. Podobně Joseph Conrad se doznal k nevědomosti o přesném smyslu symbolického románu Srdece temnoty a jeho hrdiny pana Kurtze, kterou v nezvyklé jednotě různých, ale vždy jednoznačných výkladů interpretovali všichni od freudistů po marxisty (já se té interpretační Olympiády taky zúčastnil, a aby byla nějaká legrace, vykládám pana Kurtze jako předobraz Stalina). Onou přesně neinterpretovatelnou technikou prolínáčky se vágně proměňující záhadnosti se ovšem pan Kurtz i Moby Dick dotkli základů života, jež jsou prostě velký otazník. Proto jako symboly rezonují.*

Nemohu si zde odpustit škodolibost: aby alegorie klapala, museli by Páralovi hrdinové být v situaci hrdinů novely Oty Filipa *Poskvrněné početi* (68 Publishers, 1976). Ti jsou zavřeni v base, muži v mužském a ženy v ženském křídle, navzájem po sobě touží, chtějí *být spolu a milovat se*. Jedině pak by Páralův příměr ze začátku románu, kde šlo ještě o únik na svobodu (*Křečci... nejsou jako lidé. Lidé by vymysleli žebřík* — str. 20), měl v závěru románu platnost, kterou takhle prostě nemá.

Filipův hrdina totiž skutečně vymyslí takový "žebřík" — ne ovšem právě k dosažení svobody, ale k ukojení pohlavního pudu. Pomocí onanie se vysemení do zahřáté lahvičky a tu po niti tajně natažené přes dvůr dopraví do ženské cely, kde jeho zavřená milá obsahu lahvičky použije k úspěšnému "poskvrněnému" (nesvobodou spíše než samohanou) početi.

Páralovi hrdinové ovšem, na rozdíl od Páralových křečků, nejsou v base. Aspoň se tomu tak neříká.

V čem jsou? Těsně před právě citovaným jednoznačně erotickým použitím symbolů — tedy v samém závěru románu — dochází náhle opět k zvratu k jejich jednoznačně politicko-filosofickému *původnímu* významu — a zároveň k zvratu v definici svobody, o níž křečci (i lidé) usilují. Není to však už ani Engelsova pochopená nutnost! Viola s Kazanem stojí naposled nad lahví s křečkou. *Pustíme je na prérii, říká Viola. Myslíš jako ty holuby při mírové slavnosti, vid', praví Kazan. Jenže holub je chytřej a najde si cestu domů, ale tenhle růžovej křeček potřebuje bydlení a pravidelnou baštu, ten by na prérii zašel a bládně chcípnul* (160). Byla-li podle nebožtíka Vladimíra Dostála *Profesionální žena* nedemokratickou urážkou prostého dělnického čtenáře, který, nejsa dostatečně vzdělán, nemohl pochopit její subliminální parodičnost, nevím, čím je v souvislosti s dělnickou třídou tato filozofie znormalizovaného somráka Kazana. Neboť nutnost Engelsova, tj. nutnost *přírodních zákonů*, je zde zaměněna nutností Epiktétovou, tj. nutností *zákonů vnucených otrokům otrokáři* — *Nesnažte se, aby věci se dály, jak si přejete, ale přejte si, aby se dály, jak se dějí*. A budete "svobodni". (Cit. dle A. Birley ho: *Marcus Aurelius*, London 1966). Přesně tohle by mohl být slogan ústeckých bařtipánů, do jejichž posvícení se Kazan s Violou nakonec zapojí.

Samozřejmě, je to vše velice rozkolísané a strašně nepřesné. Jedinou engelsovskou nutností křečků je prerie, daná jim přírodou, nikoli flaška, daná jim laboratorními pracovníky, a na prerii na nedostatek bašty a přístřeší nechcípou. A měl-li autor na mysli zvířátka zdegenerovaná dlouhým pobytem ve fešácké nesvobodě láhve od okurek, podkopal si vlastní argument scénou, kde se vypráví o křečkovi, který z láhve utekl, a trvalo půl roku (tedy asi čtvrtinu křeččího života), než ho chytli: *Pod parketama si vyhledal úplnej labyrint a pak vylezl po zácloně* (20). Křečci, zdá se, jsou dost nezdegenerovatelní.

Buď jak buď, nikoli Engelsova pochopená nutnost, ale Brežněvem vylepšená epiktétovská láhev, kde je *bydlení* (ne vždy) a *pravidelná bašta*, je zde povýšena na téměř metafyzický ideál.

CHUTNÁ JIM A JSOU SPOLU ŠŤASTNI

Povýšena nejenom v ústředním symbolu nespokojeně spokojených křečků (proč se, nabaštění, sakra pořád drápou z té láhve?), ale i v mnohem přímočařejších výpovědích. Samé slovo "svoboda" a sám pojem svobody je předmětem ironie, zcela v duchu generální linie stalinismu, pro niž *jedinou* reálně existující svobodou otevřených společností je Kazanova "svoboda třít bídu". Námitka, že v *Radosti až do rána* nejde o nějaké filosofické zamyšlení nad metafyzikou svobody, ale o pedagogické exemplum znázorňující fiktivnost "svobody" vandrákovy, tahle námitka sotva obstojí, neboť ve společenském kontextu, v němž román vyšel, charakterizovaném stejně tak *baštou* v láhvi jako intelektuálním *zajetím* v láhvi, musí nutně působit jako přitakání výše zmíněné stalinské simplifikaci. A tak jsou tu podivné *wisecracky*: *...být opuštěna je možná ještě horší než být zajata* (22), jež v rámci díla, koncipovaného výrazně symbolicky, nutně musí provokovat čtenáře k otázce, co znamenají "jiného". Dále je tu mnoho-*tvárná* a široce rozvedená oslava ženského (a jindy mužského) erotického poddanství (např. otrok Matyldy Jašek na str. 92-95), jež vyúsťuje až v přesné pojmenování v rozhovoru sester Violy a Jany: *Jarda říkal, Jarda říkal, rozčiluje se Viola. Ještě jsem neslyšela, co říkáš ty! To jsi ztratila už i ten poslední zbytek svobody?* A Jana odpovídá: *Kašlu na ni* (29). S nepokrytě ideologickou ironií se pojmu svobody užívá např. ve scéně, kdy opuštěný Kazan, bez koruny a bez přístřeší, se snaží přečkat noc ve veřejném lokálu: *... jen já sám tady čelím noci ve vodopádech svobody* (51). A hlavně a především: co dřív Páral, očima svých postav, viděl jako ubohé otroctví stereotypu, únavné životní monotonie, jako zajetí panelákových sídlišť a tragicky bezútešné zaměnitelnosti člověka člověkem, to je náhle a zničehož nic prezentováno jako společenský ideál: jako onen kýžený lidský *kolektivismus*, v rámci *Radosti až do rána*, těžce odlišitelný od animální *stádnosti*.

Tohle téma je rozvedeno do takové šíře, že knize dominuje a vrcholí nakonec Violiným pajánem na stereotyp, ztotožněním pospolitosti se stádností zvířátek u napajedla, glorifikací domovnícko-desítkářského socialismu, již se dosahuje proměnou symbolického paneláku z nouze v ctnost: *V tomto panelovém velkodomě je... soukromí... považováno za cosi až neslušného*, říká dosud nepřerobená Viola na začátku románu (str. 10) a s odporem komentuje bezostyšný a několký výstup různých kladných žen v mužské společnosti *v příšerném růžovém kombiné s utrženým ramínkem* (93) — aby později, už přerobená, zasedala taky *jen tak v kombiné* a aby se, ještě více přerobená, s chutí účast-

nila orgie kolektivního koupání manželů, jež má charakter skupináče z markýze de Sade, ovšem ve fotbalistickém provedení: *... zahrnala jsem svého mužského do vany... zpocená jako kůň... už se za nic nestydím... vždyť stropem, podlahou a zdmi procházejí k nám podobné a stejné zvuky ze sousedních koupelen, prostě v pátek večer my všechny ženský si koupeme svůj mužský, to je přece normálka... "Netlač tolik!" "Netlač tolik!" řekly téměř současně dva mužské hlasy, z nichž jeden byl Kazaniv a druhý za zdí "Však tě neubude!" a "Drž!" odpověděly jsme jim skoro zároveň (106).*

De gustibus... Nevím ovšem, zda socialistický životní styl má znamenat návrat do poměrů v dlouhých domech prvobytně pospolné společnosti, kde bez zábran a bez soukromí bydlely spolu na hromádce celé rody. Ostatně nevím ani, je-li tohle tak jasné. Existují primitivní národy, kde intimní lidské záležitosti se odbývají v přísném soukromí zeleného pralesa.

ZREDUKOVANÁ RENEZANCE

Kromě ústředního symbolu křečku prochází celým románem ještě jiné zřetelné přirovnání. Kladní, "nevyvíjející se" hrdinové (ne tedy problematičtí, ale ovšem v klad se vyvinuvší Viola a Kazan jsou plánovitě prezentováni jako lidé *renezanční*. Někdy *expressis verbis*: *Katka je šťastná, ale často i pláče, když Běda s renezančním apetitem utrhne občas nějakou holku nebo paničku vedle, oni plně prožívají své žárlivé výstupy, výčitky, rvačky i slavná smíření (131)*. Většinou se však dojem renezančnosti navozuje zdurazňováním zdravé chuti k jídlu, přecházející ve vyloženou žravost, akcentováním tělesnosti, chlupatosti, divokosti. Tito noví florentané jsou *zdraví jako koně* a do práce si nosí *krabice nadité masy (129: nezvyklý plurál je zde významný)*. Živí se *hlavně vepřovými řízkami a tučnými bábovkami. Jejich vulkanická vitalita spotřebuje jistě obrovská kvanta kilokalorií (18)*. Co chvíli se spolu do krve servou, smíří se a *pak si pečou husu nabodnutou na šavli (29)*. Gargantuovská žravost, rvavost a souloživost "nových" lidí, žijících v jakémisi *permanentním posvícení*, jak vulgární představy o socialismu kdysi charakterizoval Ferdinand Peroutka, nabývá často zřetelně sadomasochistických rysů — u Párala známé téma, jímž, jak kdysi říkal, chtěl v románě *Milenci & vrazi* dokonce vysvětlit celé lidské dějiny. Dokud se manželé *perou, mají to pořád živý (68)*, filosofuje Kazan a žene Violu — k jejímu velkému blahu — *jako dobytče k výtahu (97)*. Se stejným pocitem blaha uvažuje Viola, že by Kazana *zřezala jako koně (163)*, kdyby jí zahrnul, a naslouchá radám přebornice v manželském *catch-as-catch-canu* Katky Lasákové: *Až se ti Kazan vrátí, zlískej ho a bude ti pak chutnat ještě víc než dřív (153)*. *Bašta* a *sadomaso* tu prostě vstupují na nebesa *socrealismu* a k říčení nezbyvá už nic, než že o *Vlastě a Vlastíkovi lze říct, že rádi jedí a jsou spolu jednoduše šťastni (130)*. A konec.

Basta, jak by se asi vyjádřil Běda Lasák. To hlavní o lidech, životě a štěstí tím bylo řečeno. Noví lidé dosáhli životní moudrosti, k níž nakonec dospívá i kdysi "buržoasně" kultivovaná Viola, nyní však už *zbavená hlodavých a demobilizujících (povšimněte si významuplného slovníku) pochybností o sobě i vesmíru (132)*.

Idylu ruší drobné motivy, např. bytová situace Kryštofova v Praze. Ale ne v Ústí! "Venkovské", neintelektuální Ústí je ten pravý socialistický ráj, požehnaný *Wild West* socialismu. Doufám, že v tom nikdo nerozezná stopy filosofie *Milenci & vrahů*, nařčených — dost právem — z maoismu. Tady je to opravdu čirý a v tomhle ohledu blahodárný *Wild West* *). Ale tyhle motivy neruší základní tón díla a tím méně pravdivé konstataování Jana Klimenta v recenzi *Radosti v Rudém Právu (9.12.75)*: *Páral se opravdu dal cestou zobrazování naší současnosti... je to současnost... opravdová, nejenom nějaká nalíčená nebo jen tak okrajově zachycená*. Stručně řečeno, jak pravil pán, který mi ten román donesl: skutečnost gulášového socialismu.

Autor se ji ovšem snaží zušlechťovat tím, že sugeruje její příbuznost s renezací. Oproti *opravdově* zachycené české současnosti chápe však renezanci dost *okrajově*. Chválí-li Violu za to, že v radostech gastronomických a kopulačních požitku svého permanentního posvícení se *zbavila pochybností o sobě i vesmíru*, zamlčuje jaksi, že teprve a především tvhle pochybnosti v mozcích Bruna, Descartesa, Bacona, Keplera, Galileiho, Newtona a jiných renezančních myslitelů vedly k vítězství svobodného lidského ducha nad obskurantismem středověku. Nikoli především gurmánství a promiskuita, ale především neukojitelný hlad po poznání, neprofiltrovaném přes papežskou censurní kancelář, je charakteristickým znakem těch zakladatelů novověku, kteří znovuobjevující středověkem potlačené autory antického starověku, počali se — místo na scholastické *auctoritates* — znovuspoléhat na schopnost vlastního rozumu. Descartes ostatně napsal: *Cogito, ergo sum*, nikoli *Edo, ergo sum*. Kdyby se byl renezanční člověk spokojil žravostí, rvavostí a souloživostí, zůstal by asi navždy zajatcem hradbami

*) *Viz třeba výbornou scénu na str. 24: U jelena... už bylo plno, vlčáci se svými kočkami hltali horké párky a studené řízky a staré ženy v šálách popíjely pivo z püllitrů. U pultu vedle mne si mladá dívka v nádherném kožichu kupovala dva horké bramboráky po koruně, měla však jen jednu, křikla: "Hoďte mi někdo kačku!" a odkudsi vskutku přilétla mince, dívka si strčila dvě mastné placky do dražocenné kabelky a výkladním sklem jsem pak viděla, jak odjíždí taxikem. Na nádraží kruh hornických učňů rozezněl nástupiště baterií kytar a velice mladý chlapec se líbal s polodětskou cikánkou v bílých podkolenkách. Tohle je Dawson City, Oklahoma Crude s kouzlem detailu. Starý Páral, ovšem taky jen en détail.*

obehnaných měst, kde napapaní cechovní mistři se svými speciálně šitými podpěrami pro příliš přetékající panděra (viz Zikmund Winter: *Z rodiny a domácnosti staročeské*) financovali válečná tažení, jejichž ideovým cílem bylo dostat se k pikantnějšímu koření. KOMUNÁL NEBO METAFYZIKA?

Zdá se vám, že dělám z komára velblouda a celkem nezávaznou historiku o polepšeném vandrákovi prezentuju jako metafyzické drama? Možná. Ale myslím že ne. *Radost až do rána* není koncipována jako pouhé *entertainment*, ale jako vážně míněná odpověď na jistý společenský problém. A protože Páral prostě není komunální socrealista, ale autor, jenž se — když může, jako v *Milencích & vrazích*, kteří jsou metafyzickým dramatem — zabývá velmi základní situací člověka v moderní společnosti (svědčí o tom i známé metaforické podtituly jeho knih), poukazuje v čtenářově mysli každý, i zdánlivě dílčí příběh k filosofickému základu. Jaký je filosofický základ *Radosti až do rána* jsem se pokusil naznačit. Jiří Hájek v knize *Konfrontace* (Čs. spisovatel, 1972) napsal: ... vědomí, že v této (tj. současné české) společnosti jsou maloměšťácké konzumní "ideály" neustále... konfrontovány s morálkou těch, kdo byli... a jsou i dnes rozhodující silou jejího historického pohybu... tato skutečnost by měla být latentně přítomna v Páralově autorském vědomí a určovat optiku jeho vidění (165). Dost výjimečně s Hájkem souhlasím. Třebaže má Hájek na mysli patrně jiné lidi než já, sotva tím myslí pouze současné období těch renezančních existencí, které zaměnily asketismus církevně-středověkého životního stylu nikoli klasicky antickým epikurejstvím, ale úpadkově antickým hedonismem. Já mám na mysli potomky jedinců, kteří rozbili středověká filosoficko-vědecká dogmata hlodavými pochybnostmi o sobě i vesmíru. Nemusí to samozřejmě být zrovna dissenteři husovského typu, radikální idealisté, kteří než by uzavřeli kompromis s mocnými tohoto světa, raději riskují občanskou a kdoví zda nakonec ne i fyzickou likvidaci. I mezi těmi husákovskými Vlastíky, co jim chutná, se snad vyskytují někteří, jimž sádlo a sobotní posvícení na chatě dosud nevymazaly z mozku pochybnosti, jaké kdysi — dokud ještě žila — cloumaly Violou. Ti první jsou ovšem v současné době v české literatuře tabu, ale ani ti druzí nejsou v novém Páralovi přítomni.

Ovšem, zde se vlastně proviňuju proti své staré zásadě, že spisovatel se nemá kritizovat za to, co v jeho knize není, nýbrž jedině za to, co v ní je. Jak to kdysi řekl Erenburg: *Co nenapiše, jeden, napiše jiný. Nemůžete ode všech chtít všechno.* Jako všude, i tady, jediná otázka, pokud jde o českou současnost, je, zda to ten jiný taky bude moci vydat. A zda by to nebylo i v Páralovi, kdyby to tam mohlo být.

A možná také, že to vše je jenom další subliminální satira, jak mi to naznačuje onen chorobně tolerantní dubčekovec, o němž se zmiňuju na začátku článku. Snad lidé doma čtou mezi řádky další páralovský

výsměch nezničitelnému, ducha umrtvujícímu maloměšťáctví, zcela už zbavenému starých a velkých měšťáckých ctností *Smrti maloměšťáka*. Možná, že v *Radosti až do rána* nevidí nic než úlitbu, již se vykupuje třeba brilantní inscenace "dvouposchodového kýče" na ústeckém jevišti, z níž, na vzdory mrtvým Dostálům a živým mrtvým Hájkům, promlouvá starý Páral naplno a bez změněného předznamenání. Když člověk už sedm let žije v atmosféře absolutní akademické svobody a legálního bezpečí, ztrácí dejme tomu jemný smysl pro jinotaj, podtext, pro minuciézně zašifrované poselství, jež tak úspěšně v čtenářích pěstují sofistickované diktatury. Snad.

Kéž by tomu tak bylo. Bohužel — a *mea culpa*, jestli se mýlím — filosofická nit všitá podle mého názoru do *Radosti až do rána* mě naplňuje pochybnostmi o novém Páralovi i o jeho novém vesmíru. Když se snažím být, jak to jde, neobjektivnější, jediný klíč, který mi k tomuto nejnovějšímu románu zůstává, je věta citovaná vpředu: *Můj ústřední trabl spočívá v tom, že si dovedu představit i radost z volnosti, i tudlectu občansky řádnou tady.*

K tomu už jen poznatek ze školení, jaká se sice v *Radosti* nekonají, ale jaká jistě ve skutečném životě kazí trávení Katce a Bédovi Lasákovým: teze — antiteze-synteze. Nezbyvá než doufat, že saltomortálový vývoj v naší vlasti dospěje v době dost krátké, aby se toho naše generace dožila, takového stavu, že velký bard z Ústí bude moci provést syntézu své černé a bílé řady.

Josef Škvorecký

Z Betlémské 1

Pod tímto titulkem by se byla patrně počátkem února 1977 objevila v pražském literárním týdeníku *noticka*, která by oznamovala, že právě uplynulo 25 let od chvíle, kdy vyšlo první číslo *Literárních novin*. Čtvrtstoletí už je doba, kterou stojí za to oslavit a při té příležitosti přehlédnout, co se za ta léta učinilo. A vůbec, co se přihodilo. Leč učinit toto dnes znamená zároveň konstatovat smutnou skutečnost, že *Literární noviny* se těch pětadvaceti nedožily. Nikoli z nedostatku čtenářstva. Spíš z nedostatku vzduchu, který je nezbytný pro existenci tvořivého myšlení. Veřejného tvořivého myšlení. Což je další podmínka slušných a čtivých novin: že se smí myslet otevřeně a bez zábran, že se tohle myšlení smí vytisknout a šířit. Jak tomu bývalo — bez Helsinek a jiných parád — v lepších dobách české novinové historie. K čemuž opět třeba hned dodat, že takových dob nebylo ve dvacátém století příliš mnoho.

Ostatně soudím — abych alespoň ozvěnou připomněl ono z nejlepších období jubilujícího týdeníku —, že by ani dnes, v čase poměrně

chmurném a ne zcela nadějeplném, nebylo od věci, kdyby se začalo pracovat tak trochu na dějinách Literárních novin. Každý, kdo pamatuje, ví, že ono první číslo (a pěkná řádka těch, co následovala) nepatří právě ke skvostům české žurnalistiky; že to nějaký ten týden trvalo, než se ze spisovatelské tiskoviny stala všestranná a smysluplná tribuna více či méně svobodné myšlenky; že pak naopak existence Literárek nepochybně spoluvytvářela kontext veřejného mínění a byla dosti citelně znát především v kulturně-politickém vývoji šedesátých let. A chytré hlavy by jistě přišly i na řadu dalších námětů, které lze odvodit ze specifického postavení, v němž po léta stál list Svazu československých spisovatelů.

Těch, kteří byli u zrodu Literárních novin, už není mnoho mezi živými. Je příznačné, že i ti nemnozí žijí odděleně, ve vlasti i v různých částech světa, a — co je známo — novinářině se nějak zvlášť nevěnují. A podobně, byť ve formách mnohem různorodějších, je tomu i se všemi těmi, kdo psali do Literárních novin a pak do Literárních listů a pak do Listů, než je umlčeli příčinniví normalizátoři. Jen letmý pohled do kterékoli ročníku vydává svědectví o neomluvitelné spoušti, kterou natropil dnešní

československý režim na poli inteligentního písemnictví. Téměř ani jediný z autorů politických a publicistických statí spisovatelského týdeníku není dnes připuštěn k tvůrčí práci; dvě třetiny otiskovaných básníků a prozaiků nesmějí dnes publikovat; myšlenkové řetězce, kdysi obtížně utkávané, nesmějí pokračovat. A navazuje — li kdo z někdejších spoluúčastníků a spolupracovníků na to, co sám napsal a co napsali druzí, pak se tak děje buď do šuplíku anebo mimo území, označované jako ČSSR.

To všechno není zrovna radostné. Takže se taky nijak halasně slavit nebude. Snad by si jen všichni, k nimž ta zvěst o jubileu dojde, měli připomenout to nejcennější, co každé dějinné vzpomínání přináší: vědomí nezničitelných souvislostí historicky pravdivých činů.

Na sklonku léta roku 1964 bylo napsáno v úvodním článku 35. čísla XIII. ročníku Literárních novin toto: "Divadelní dekorace nemají dlouhého trvání. Ukázalo se, že síla mnohých "silných mužů" byla jen v zneužívání síly a moci. Byli historickým vývojem zváženi a shledáni lehkými". Autorem statí byl Gustav Husák. Tehdy ještě v křestním jméně bez čárky a bez jakýchkoli funkcí.

Milan SCHULZ

Opozice v NDR

Adolf Müller

Štafeta probíhajícího formování opozičního hnutí v sovětském bloku (a konfliktu mezi ním a vládnoucími skupinami) dosáhla Německé demokratické republiky. Opoziční aktivity ovlivňuje vnitropolitickou situaci tohoto státu, poznamenává i vztahy německo-německé, tedy styky NDR s NSR, přispívá k členění v mezinárodním komunistickém hnutí a je, v posledních měsících, velice zajímavá řadou "případů" a "afér".

Důležitým mezníkem je dozajista "případ" Biermann. Mnozí tvrdí, že nebyť toho, že NDR odebrala tomuto kritickému komunistickému básníku a zpěváku státní občanství a zakázala mu návrat do země ze západoněmeckého turné, nebylo by vlastně čím se zabývat, a jakápak prý opozice. Nenechme se však mýlit. Nejde zdaleka jen o Biermanna, který zůstává svým naivním lpěním na některých ideologických dogmatech a zdurazňovanou touhou po návratu do "socialistické" NDR pro kriticky myslicí východní Němce netypickým. A nejde také jen o průběh posledních několika měsíců. Opoziční problematika zraje v NDR, podobně jako v celém sovětském bloku, již léta, zvláště pak po roce 1968. Některé příčiny vnitropolitických napětí jsou totožné s příčinami v ostatních "socialistických" státech, jiné jsou specifické "pruskému socialismu". Totožné je dozajista vše, co vyplývá ze samotného byrokraticko-centralistického politického a hospodářského významu. Také v NDR je systém sám stále

větší překážkou jak rozvoje politické socializace občanů, tak i rustu výrobních sil. Nic nepomohlo, že mocenská špička NDR se dříve a intenzivněji než druhé východoevropské státy snažila řešit problém orientací na technokratický centralismus, a že poskytuje větší prostor tzv. vědeckotechnickým metodám a kádrům. Ideologické a politické překážky a pasti, které režim po léta sám kladl, není schopen jednoduše přeskočit. Zvláštní je, do jisté míry, časová křivka hospodářského vzestupu, který v NDR vyvrcholil na počátku 70. let a umožnil opožděné, ale zato náhlejší řešení některých nastřádaných sociálních problémů. Byl provázen podstatným rozšířením investic k výstavbě východoněmecké infrastruktury a přispěl nejprve v oblasti politické k jistému uklidnění, k dočasnému zmírnění propasti mezi vládnoucími a ovládanými, i k jakési dočasné tolerantnosti, např. v kulturní politice.

Východoněmecký "hospodářský zázrak" však vzal, v průběhu celosvětové hospodářské deprese, za své více než obdobný "zázrak" západoněmecký, a zhruba od konce roku 1975 se mění v stále huře rozmotatelné klubko hlubokých ekonomických problémů. Přes mimořádné výhody, jichž se NDR jako součásti Německa zatím dostávalo (NDR byla např. prostřednictvím NSR svého druhu přidruženým členem EHS), stoupá katastrofálně zadlužení vůči Západu. Dnes již dosahuje 11 miliard západoněmeckých marek, přičemž

více než polovina této částky vznikla v posledním puldruha roce. Nic však neilustruje hospodářskou situaci a její promítnutí do aktuální politiky lépe, než nedávno zveřejněná oznámení v československém a polském tisku, že převážná většina zboží, pro něž si Poláci, ale i Češi, do NDR jezdili (např. výrobky z umělých vláken, textil, obuv, potraviny apod.), se nesmí ze země již vyvážet, neb ho není v NDR dostatek. "Pád se schoďu", jak tomu někteří říkají, tedy vystřídání až nezřízeného ekonomického sebevědomí novými hospodářskými starostmi, je tedy jeden z důvodů urychlené vnitropolitické polarizace a zostření.

Druhým důvodem je zvláštní situace politická. Tu nelze ovšem měřit příkladem Československa před či po intervenci 1968. Na území NDR sice kdysi ležely některé bašty německé sociální demokracie, ale v zemi scházela, českým poměrům odpovídající demokraticko-socialistická myšlenková tradice a personální báze. Vládnoucí SED měla jednodušší složení než KSČ. Tvořila ji menšina dogmatických stalinistů, z nichž valná část ovšem jen vědomě vykupovala dřívější fanatismus jiného ražení fanatismem novým, a drtivá většina střízlivých oportunistů — bez iluzí a ideálů. Vliv západních informací i propagandy a otevřené hranice se západním Berlínem do roku 1961, to vše vedlo k ranějšímu vyvráždění mnoha ideologických otázek než třeba v Československu, a v praxi k odchodu hrstky kritických socialistů a demokratů, ale i mas jen konzumně orientovaných kritiků, do NSR. NDR si tedy jakási "normalizační období" prodělala už dříve. Zbyla až schizofrenně vytrénovaná veřejnost usilující o *pragmatický konsensus* mezi sebou a státem, v němž je jí třeba žít. Tuto věcnost a nemotivnost zaměňují někdy i západní komentátoři za ztotožnění se lidu se státem či za počátky "východoněmeckého vlastenectví". Pozitivní nacionální orientace však do značné míry u občanu NDR chybí a tam, kde se objevuje, je to orientace spíše celoněmecká; Němec nepotřebuje k uspokojení svých národně státních zájmů právě NDR (jako třeba Polák Polsko) — má státy dva.

Tímto podivným pragmatickým vztahem k režimu a vlastnímu státu otrásl značně už rok 1968: "pražské jaro". Zvláště mezi intelektuály a mládeží byla nákaza pražským bacilem větší, než se dlouho mělo za to. Názorové posuvy probíhaly různě, všeobecně však ústily, silněji než v druhých východoevropských státech, v touhu a naději ve snížení napětí, což by snad mohlo *transformovat i životní podmínky a atmosféru v NDR*. Jako by v rozporu se srpnovým poučením roku 1968 se objevila i větší odvaha angažovat se, zlepšovat systém — bez jeho zásadních změn. Postupné ubývání Ulbrichtova vlivu, nástup mladšího Honeckera, jakož i některé kroky nového vedení tuto iluzi nechtěně podporovaly. Objevila se nová umělecká díla, která dávala touhu po změnách jasněji najevo, knihy s dosud nevídanou kritičností, nové hry na východoněmeckých jevištích a

několik vynikajících filmů. To pak, co bylo pro NDR přece jen přespříliš, se smělo často vyvézt do NSR. Vedení SED zustalo přitom sice ideologicky nepovolné, ale svou silou a jistotu dávalo okázale najevo jakousi tolerantností, která do té doby neexistovala. Přitom se ovšem na hranicích vesele dál střílelo a zabíjelo, a ti, jimž se útěk nezdařil, byli zavírání a souzení jako dříve. Navíc jim byly nyní odnímány i děti a dávány "spolehlivým" k adopci. Tedy, víbuh, žádné jaro. K tomu chyběli v politickém spektru jednak ti, jež by se mu mohli a chtěli postavit v čelo, a jednak masovější zázemí. Jen prazvláštní pruské oteplení! Výsledek nehrozil "kontrarevolucí", naopak: vedení SED mělo poprvé přece jen jakousi šanci navázat s obyvatelstvem širší kontakt. Odvážných "disidentů", jako je třeba prof. Havemann, bylo poskrovnu, a navíc mohli v tomto oteplení diktovat své články třeba západoněmeckému Spiegelu i telefonicky. To mluvilo často i pro NDR, nejen proti ní.

Režim se však po necelých dvou letech lekl vlastní kuráže a nastává, zdá se, "nová doba ledová", jak říká v jedné své písničce Biermann. Dohadovat se o tom, do jaké míry je to výrazem boje křídel, třeba Honeckera na jedné a Lamberze a Vernera na druhé straně ve vedení SED, nebo rozkazem z Moskvy, či harmonizovanou akcí s ostatními státy, zvláště s ČSSR a Polskem, kde si — řečeno slovy čtenářského dopisu v *Tribuně* — "opozice už moc dovoluje", by bylo jen laciné spekulování. V každém případě však vnitropolitické zostření souvisí s rozšířením kritického myšlení i s nástupem opoziční činnosti ať *aktivní* či *pasivní*. Mezi aktivní nepatří jen působení disidentů nebo oživený odpor protestantských farností proti církevní politice státu, zdurazněný drasticky, v srpnu 1976, veřejným sebeupálením pastora Brüsewizte, ale i kulturně politická aktivita i neklid na univerzitách a v mládeži vůbec. A výrazem opozice pasivní je především dnes už desetitisícová skupina těch, kteří našli odvahu k žádosti o legální vystěhování do NSR i za cenu možného odmítnutí a jistého diskriminování. Někteří ze žadatelů, kteří se nejintenzivněji dožadovali svých práv, jsou již několik měsíců ve vězení.

Samozřejmě, že s tím vším má co dělat i vývoj mezinárodní, zvláště pak vývoj bonnské sociálně liberální politiky vůči Východu a NDR zvláště. Tento vývoj, za cenu mnoha kompromisů, pomáhal otevírat NDR světu. NDR se na něm, odměněna mezinárodním uznáním vlastní existence, podílela, i když nikdy nezbavena panického strachu z výměny lidí a myšlenek. Po Helsinkách a jejich sovětské interpretaci, po personální změny na čele západoněmecké vlády (Brandt-Schmidt) a hlavně po oboustranném ochlazení a zpomalení koexistenčního úsilí mezi německými státy, i ve vztazích Západ-Východ vůbec, zmizely ve východoněmecké veřejnosti sice iluze o zahraničních faktorech, ale nezmizela vůle jistých vnitropolitických změn dosáhnout, a to v rámci daného právního rádu a

existujícího politického systému. Podle kusých informací, které z NDR docházejí, podpořila nepřímo aktivitu veřejnosti dožadovat se více svých práv a odstranit "rozpor mezi slovy a činy" (z dopisu B. Jentzche Honeckerovi) zvláště konference evropských komunistických stran, konkrétně názory "eurokomunistu", zveřejněná v plném znění i ve východoněmeckých časopisech. Opozice v NDR se zvláště v průběhu posledního roku tedy vyvíjela od nekonkrétního všezahrnujícího odmítání systému spíše k *angažované kritice z demokratických a socialistických pozic*. To, jak známe i z naší vlasti, vadí režimu více než pouhý apatický antikomunismus.

A tak začal režim utahovat šrouby, potlačovat, vyhledávat, trestat. Na mušku si vzal hlavně ty, co nejvíce zlobili: mládež a představitelé kultury. Nakladatelství začala přepracovávat své plány, to už na jaře loňského roku, cenzura pročistila trochu programy divadel a kin, zpřísněl dohled strany nad organizacemi umělců a nad německými svazáky, přísněji se na podzim dohlédlo na přijímání na vysoké školy a pak přišel exemplární příklad: Rainer Kunze, spisovatel, jemuž vyšla v NSR kniha "Překrásná léta" (k níž se vrátíme v příštím čísle Listu) a který byl označen za nepřítele státu a vyloučen ze Svazu spisovatelů.

Pár dnu po vyloučení Kunzeho ze Svazu Spisovatelů dostal překvapivě výjezdní povolení Biermann a po prvním koncertu v Kolíně nad Rýnem se dozvěděl, že už není občanem NDR a zpět nesmí. Tím se pohár přelil. Ještě téhož dne sepsala skupina dvanácti předních intelektuálů NDR protestní petici a dala ji k dispozici Neues Deutschland i západnímu tisku. Během dvou dnu se k podpisům připojilo dalších 150 signatářů, předních spisovatelů, herců, vědců. Na mnoha pracovištích, v nakladatelstvích, divadlech apod., byly svolány z iniciativy členu mimořádné schůze SED, na nichž se otevřeně o věci diskutovalo, přičemž většina účastníků postup režimu vůči Biermannovi odmítala. Honeckerovo vedení bylo reakcí veřejnosti, zdá se, zaskočeno a zmohlo se teprve s třídním zpožděním na kampaň, kterou tak dobře známe z Prahy. 20.11.1976 se začaly v NDR-tisku objevovat dopisy a petice pracujících podporující stanovisko SED a vlády NDR. Tlaku byli podrobena všichni signatáři petice, dva — tři vzali své podpisy zpět. Ve stejný den začalo fungovat jakési stanné právo vůči disidentům. Mladý spisovatel Jürgen Fuchs byl zatčen. Zatčení byli také zpěváci a přátelé Biermanna: Christian Kunert a Gerulf Pannach, oba členové již dříve zakázané hudební skupiny Renft-Combo. Profesoru Havemannovi a Biermannově ženě byl vypnut telefon. V Jeně bylo vzato čtyřicet Biermannových přívrženců do několikadenní vyšetřovací vazby. Po několika dalších dnech byl předvolán k výslechu také profesor Havemann. Závěrem mu bylo oznámeno, že má "domácí vězení". Jeho dům, vlastně celá ulice, v níž dům (na okraji Berlína) stojí, byla obsazena uniformovanou policií. Tajní se neskryvaně pově-

sili na paty všem "podezřelým", občanům NDR i cizím dopisovatelům.

Teprve v prosinci 1976 se SED vzpamatovala, svolávala schůze s příkazem příslušným výborem: "trestat a vylučovat ty, kteří porušili stranickou disciplínu". Ze strany byli vyloučeni spisovatelé Jurek Becker a Gerhard Wolf a vyškrtuta Sarah Kirschová. Dutku dostali Volker Braun, Stephan Hermlin, Reimar Gilsenbach, Karl-Heinz Jakobs. Christa Wolfová a Gunther Kunert se při projednávání svého případu rozčilením zhroutili a trestu tedy — prozatím — ušli. Stranícká čistka postihla samozřejmě daleko větší počet lidí neznámých, a proto také tiskem zapomenutých. Po stranické proběhla čistka na pracovištích: spisovatel Ulrich Plenzdorf by vyhozen na hodinu z filmové společnosti Defa, Havemannova dcera z univerzity, právník Götz Berger z advokátní komory, herečka Katharine Thalbach z Berliner Ensemble; dodatečně ještě vypadli Becker, Braun, Plenzdorf, de Bruyn, Kirschová a Wolfová z předsednictva svazu spisovatelů. Poučení funkcionáři pak už jednali iniciativně: postižení autoři byli vyškrtnuti z vydavatelských plánů, přerušila se práce na několika filmech a televizních inscenacích, v nichž hráli "neposlušní", a právě vyšlá kniha Ch. Wolfové byla ještě, tam kde to šlo, stahována z prodeje.

Poděšené vedení NDR se postaralo, aby ani poté kampaň nekončila. Došlo na vystěhovávání. NDR směla nejprve opustit zpěvačka Eva-Maria Hagen a po ní, zcela překvapivě, spisovatel Thomas Brasch, se svou přítelkyní, herečkou Thalbachovou. Brasch (1945) je synem bývalého náměstka ministra kultury NDR. Jeho otec byl zbaven funkce poté, co syn, v roce 1968, rozdával letáky proti intervenci v Československu, a byl zatčen a odsouzen k dvěma a půl letům vězení. Brasch studoval nejprve na kadetce lidové armády NDR, pak na vysoké škole v Lipsku, odtud však byl pro protistátní názory vyloučen a vystřídal před i po roce 1968 tučty nejruznějších zaměstnání.

Posledním "případem" se stal, v lednu 1977, Bernd Jentzsch (1940), spisovatel, ale hlavně vlivný nakladatelský pracovník, který pomáhal v NDR na svět mnoha literárním talentům, proti nimž se vznášely kádrové výhrady. Jentzsch byl na služebním pobytu ve Švýcarsku, odtud poslal otevřený dopis Honeckerovi a krátce nato rozhodnutí — do NDR se nevracet. (Ostatně: z otevřených dopisů, peticí a jiných provolání, které v NDR v minulých měsících vznikly, by byla celá kniha).

Poslední aférou (na Štědrý den 1976) bylo vyhoštění dopisovatele prvního programu západoněmecké televize Lothara Löweho z NDR. Důvod: věnoval pozornost Biermannovu případu, stykem s Havemannem, tedy vměšoval se do vnitřních záležitostí NDR. Löwe není sice první, kdo musel NDR do čtyřadvaceti hodin opustit, právě on se však snažil být mimořádně objektivní ve svých pořadech, a tak chce vláda NSR vznést

jeho záležitost jako příklad porušování hel-sinských závěrů na evropskou konferenci, v červnu t.r. v Bělehradě.

Pochopitelně, že intenzivní pronásledování kritiku systému v NDR je značným předmětem pozornosti v NSR. Shodou okolností právě v listopadu m.r. pobíhala ve vládní SPD diskuse o koncepci dalšího styku vůči NDR. Diskusi vyvolal příspěvek v sociálně – demokratickém časopise Vorwärts, napsaný dřívějším dopisovatelem týdeníku Der Spiegel, Jörg Mettkem, který byl vypovězen z NDR před několika měsíci. Autor článku Mettke navazuje na Brandtovu aktivně koexistenční politiku NSR vůči NDR, přimlouvá se za její pokračování bez ohledu na vnitropolitické okolnosti v NDR, a až potud tlumočí jen víceméně názor, který je vládní koalici v NSR vlastní, zřejmě s cílem zabránit, aby zostření v NDR nevedlo též k zostření v německo-německých vztazích. Sporné jsou ovšem některé další Mettkeovy vývody, v

nichž naivně interpretuje a rozvádí dosavadní strategii bonnské východní politiky a dochází až k mylným taktickým závěrům, jako např.: "...chceme silnou NDR, nikoliv slabou a sebevědomé vedení SED, nikoliv zastrašené...", "...je proto třeba v případě nutnosti, a to bez politických prostislužeb — financovat zlepšení ekonomické infrastruktury v NDR", autor uvádí jako možný příklad financování dálnice mezi Magdeburgem a Lipskem, atd.

Pozoruhodné je, že významné osobnosti ve vedení SPD považují prý článek za správný a opravdu koncepční. Odpovídá-li to pravdě, bylo by to vskutku falešné poučení z posledních několika let vyvoje NDR.

Koexistenci a spolupráci s NDR, ano! Nikoliv však bezcílou velkorysost a zakrývání očí před nepříjemnými fakty s falešnou nadějí, že růstem hospodářské síly roste automaticky i demokratizace v diktátorských režimech!

Příčiny zaostávání socialismu

Robert Havemann *

Marxismus si, jak známo, přivlastnil proslulou Hegelovu větu: "Svoboda je poznána nutností". Kdyby si učení, které je dnes v socialistických zemích vydáváno za marxismus, takové označení skutečně zasloužilo, znamenalo by to, že "moderní" marxismus — jak se vyvinul od Lenina až k Ulbrichtovi a Brežněvovi — uplatnil Hegelovu větu v teorii a praxi způsobem, o němž se tomuto filosofovi, věrně oddanému pruskému státu, ani ve snu nezdálo. Ve státním marxismu doznala jeho věta přibližně následující proměny: "Svoboda (státu) je poznána nutností nesvobody (individuá)".

Nesvoboda je nutnost! Taková je praxe, stavěná na odív takřka s exhibicionistickou rozkoší. Delegacím spřátelených států a stran je u Brandenburské brány s hrdostí ukazována zeď, "antifašistický obranný val". I Fidel Castro tu mlčí, škobolibě se usmívá pod vousy a pravděpodobně přemýšlí, jak je výhodné bydlet na ostrově. Duchodci z NDR smějí jezdit na opačnou stranu zdi, neboť již nepracují a stojí stát jen peníze. Na cestu dostanou pár západoněmeckých marek kapesného. V západním Německu jsou odkázáni na své příbuzné a přátele, kteří jim poskytují potřebné finanční prostředky. Milióny návštěvníků, kteří dnes přijíždějí ze západu do NDR, jsou ovšem nuceni směřovat si předepsané vysoké denní částky v poměru jedna ku

jedné. Východoněmečtí pensisté by tedy vlastně měli dostat peníze...

Kdo to prohlásí veřejně, toho čeká soud a několik roku vězení za pomlouvání státu. Propastná nedůvěra mezi východoněmeckým státem a jeho občany je oboustranná a opodstatněná. Při takzvaných volbách hlasuje devadesát devět procent voličů pro jednotnou kandidátku, jiní kandidáti neexistují. Kdyby stát věřil v upřímnost důvěry, kterou mu jeho občané ve volbách manifestují, mohl by dát berlínskou zeď strhnout. Stát ovšem dobře ví, že těch devadesáti devíti procent bylo docíleno právě proto, protože občané svému státu nedůvěřují. Berlínská zeď tedy stojí nadále a je dokonce zdokonalována...

Nesvoboda je nezbytnost! Existuje nový lid, který si vybrala vláda a který je si plně vědom nezbytnosti své nesvobody. Výsledkem je nová, vyšší forma svobody, která je založena na poznání, že vědomí mas, a tedy i každého jednotlivce, je beznadějně slaboučké. Noví lidé uznali, že by byli bezbranní vůči svodům kapitalistického západu a že by pod jejich vlivem jejich socialistické uvědomění roztálo jako vosk na slunci. Zůstávají tedy v NDR dobrovolně. Čtou pouze východní noviny, východní časopisy, východní knihy. Neposlouchají západní rozhlas a neřívají se na západní televizi. Nepřipustí, aby třídní nepřítel pronikl do jejich domovů, a jsou hlší k jeho lžím. Čtou úvodníky a berou si je k srdci. Stali se bezvadně čistými, naprosto sterilními lidmi. Tvoří socialistický německý národ v socialistickém německém státě. Volí z devadesáti devíti procent kandidáty Národní fronty, které jim vybral moudrý státní

*) Profesor Robert Havemann patří vedle básníka a zpěváka Wolfa Biermanna k nejznámějším představitelům socialistické opozice v Německé demokratické republice.

aparát. Vědí totiž, že by sami nebyli schopni učinit správné rozhodnutí.

Od Říjnové revoluce uplynulo víc jak půl století a my dnes víme, že tehdy zdaleka nezačala — jak v to doufali bolševici — poslední fáze kapitalistického zániku, nýbrž že kapitalismus prošel dalším obdobím nesmírného růstu...

Ve známé Meadowově zprávě Římského klubu se uvádí, že takový exponenciální růst nemůže pokračovat donekonečna. Surovinové a energetické zdroje naší planety Země nejsou nevyčerpatelné, a to klade bezuzdnému vývoji nepřekročitelné meze. Před námi se rýsuje velká hospodářská krize, neboť bez ekonomického růstu je kapitalismus nemyslitelný...

V západních kapitalistických státech se množí varovné hlasy. Není ostatně náhodou, že zpráva Římského klubu vznikla právě zde. Všichni také vědí, že účinná opatření k odvrácení hrozícího nebezpečí nejsou v podmínkách kapitalismu uskutečnitelná. Můj dobrý přítel, žijící na západě, mi před nedávnem řekl: "Aby taková opatření mohla být realizována, museli bychom se vzdát svého svobodného demokratického společenského řádu a nahradit jej dirigistickým diktátorským režimem". Zeptal jsem se ho, zda snad má na mysli režim, jaký je u nás. Odpověď byla kladná.

Přítakávající odpověď mého partnera, v níž se zrcadlí celá nesmyslnost socialistického vývoje v socialistických státech, neznámá, že by snad můj přítel byl se zmíněným způsobem řešení srozuměn. Nejen, že se "socialistického" řešení hrozil, považoval je i za zcela vyloučené a v současných podmínkách za neuskutečnitelné. V tom měl nepochybně pravdu. Odpověď mého přítele, sociálního demokrata, zároveň vyjadřovala i hluboké rozčarování západních socialistů nad vývojem v socialistických zemích. Systém "nesvobody jako nutnosti", nesvobody lidu, který ztratil důvěru svých vládců, "socialismus" tohoto druhu nemá nijaké perspektivy ani ve vlastní mocenské sféře.

Prozrazují to už jeho ekonomické cíle. Usiluje o "životní hodnoty", které kapitalismus už odedávna poskytuje. Socialistické hospodářství se svou zaostalou technologií se marně snaží dohnat či dokonce předehnat kapitalistické hospodářství v jeho stále nemyšlnějším vývoji, zatímco kapitalismus sám je zachvacován dusivými důsledky konzumní exploze. Podle Marxe měl socialismus osvobodit výrobní síly od jejich kapitalistických pout, aby se mohly bouřlivě a nerušeně rozvíjet. Místo toho socialismus ve všech oblastech technologicky zaostává a je nucen zakupovat "know-how" za tvrdé valuty právě u kapitalistů.

Technologickou zaostalost socialismu, která je ovšem v přímém rozporu s Marxovou předpovědí o rozvoji ekonomiky za socialismu, bylo možné v prvním desetiletí po skončení druhé světové války — tzn. přibližně do Stalinovy smrti a do začátku Chruščovovy éry — mnoha vážnými důvody ještě omluvit. Od té doby ale uběhla další dvě desetiletí,

jejichž průběh pochopíme, ukážeme-li na kořeny zla. Toto zlo se ovšem nezačalo projevat teprve před dvaceti lety. Chtěl bych na příkladu akademika Lysenka ukázat, co považují za podstatné...

Lysenko byl vědecký šarlatán, který se postaral o odstranění celé generace vynikajících biologů a genetiků. Byli zbaveni svých míst a odsouzeni k nuceným pracem, protože zastávali učení Weismanna a Morgana, které Lysenko prohlásil za "temný výplod ideologie třídního nepřítele". S odvoláním na Mičurina podnítil Lysenko státní orgány k dalekosáhlým opatřením v zemědělství, která způsobila mnohamiliardové škody...

Byl Lysenkův případ výjimečný? Nikoliv, dnes jako dříve existuje spousta lidí, kteří svou odbornou nechopnost vynahrazují podlézáním stranické a státní vrchnosti. Také v NDR a ostatních socialistických státech znám řadu podobných, typů ačkoliv musím přiznat že nikdo z nich nedosáhl Lysenkova formátu...

Najdeme je všude a nejsou mezi nimi pouze vědci: jsou vedoucími dílen, předsedy JZD, stranickými tajemníky, odborovými funkcionáři, řediteli kombinátů a vedoucími hlavních správ. Objevují se prostě všude, kde k úspěšné kariéře postačuje, aby nestydatě lezli do zadnice stranickým a státním orgánům... Lidé jejich druhu snižují efektivitu socialistického hospodářství přinejmenším o tentýž podíl, který by mu zajišťoval převahu nad hospodářstvím kapitalistickým. Brzdí a zároveň desorientují. Socialistická společnost se jich může zbavit jen tehdy, odstraní-li politické a společenské podmínky, které je plodí.

Tyto politické a společenské podmínky vznikly, když byly odstraněny demokratické kontrolní mechanismy a nahrazeny absolutním centralistickým systémem, jehož perfektnost i ohavnost jsou bezpříkladné. Dokonce i kapitalistický stát musel dopřát svým občanům demokratická práva a svobody, neboť bez nich by byl enormní ekonomicko-technický rozvoj pozdního kapitalismu nemyslitelný. Odstranění demokratických práv a svobod je nejhlubší příčinou dosavadního ekonomického neúspěchu socialismu i postupného úpadku jeho mezinárodní přitažlivosti který podnítil roztržštěnost levicových a revolučních sil ve světě.

L37

Komunisté a sociální demokracie

Přemysl Janýr

Pod tímto titulem jsme se v Tvorbě ze září 1976 dočetli o stejnojmenné sovětské publikaci (z. r. 1975), jejímž autorem je kolektiv pod vedením prof. I. M. Krivoguze. Při jinak obvyklé pohotovosti, s jakou jsou sovětské politické traktáty v současném Československu presentovány je zdržení jistě zajímavý moment. Neméně zajímavá je i okolnost, že autor obsáhlé recenze, V. Erban, se v závěru přimlouvá za vydání českého a slovenského překladu; je totiž šéfredaktorem nakladatelství Academia a má tedy z tohoto titulu jistě větší možnosti dát k vydání popud, než pro to horovat recenzí v tisku.

Zřejmě však narazil na odpor a pokouší se ho pomocí tisku překonat. Sovětské publikace k tomuto tématu jsou ostatně nevídané nejen v Československu. Tak v r. 1972 vydalo nakladatelství APN v Moskvě spisek V. Vasina, S. Gribanova a I. Udasynova Komunisté a sociální demokraté, o kterém, pokud je možné to zpoza hranic sledovat, v Československu nepadla ani zmínka¹⁾ a jehož v Moskvě vydaný německý překlad na př. Komunistická strana Rakouska stáhla rychle z prodeje ve svých knihkupectvích (z důvodu, jež budou zřejmé z dalšího).

Neméně zajímavé jsou i další okolnosti zveřejnění recenze. Vyšla totiž v Tvorbě, jejíž šéfredaktor krátce na to ztratil svou židli (i když ne z tohoto důvodu, ale pro jiné uklouznutí; dispoice k uklouzávání od oficiální linie však zřejmě u něho byla dána) a autorem recenze je Vojta Erban²⁾, po válce zástupce gen. tajemníka čs. sociální demokracie a stoupenec protifierlingerovského centra, který v únoru jen s velkým štěstím stačil naskočit do odjíždějícího vlaku. To dalo StB záminku ho skřípnout, ale Erbanovi se podařilo prokličkovat. V r. 1968 podobně jako někteří jiní dovedně využil potřeby oficiální KSČ demonstrovat, že ve straně integrování někdejší sociální demokraté nepropadli v sílu vývoje a jsou pověřováni funkcemi a úřady. Tak se V. Erban stal m.j. v r. 1971 poslancem Sněmovny národu (v. r. 1976 však už kandidován nebyl).

Na rozdíl od revolverových ideologů typu D. Rovenského nebo oficiálních "vědců" pro tento obor typu L. Hrzáně a na rozdíl od linie KSČ ("současný imperialismus ve svém nástupu proti pokrokovým silám využívá pravicové sociálně demokratické strany", kon-

statuje plénum UV KSČ v říjnu 1972)³⁾ jsou sovětské autoři při své interpretaci sociálně demokratické politiky přec jen znatelně serióznější. Má to dvě příčiny, jedna mezinárodněpolitickou, druhou vnitropolitickou.

KSSS už dlouhou dobu usiluje o zlepšení svého vztahu k západním sociálně-demokratickým stranám, dokonce o navázání jakéhosi dialogu, který by vedl ke spolupráci. V Československu nebyla na př. vůbec zaznamenána skutečnost, že v r. 1971 uveřejnila v Moskvě vycházející Moscow Revue (prakticky negativní) odpověď tehdejšího předsedy Socialistické internacionály Bruno Pittermanna na článek sovětské Pravdy (z 18. srpna 1971), navrhuje spolupráci obou politických směrů. Někteří sovětské publicisté se na to pokusili vyvolat diskusi na stránkách sociálnědemokratických časopisů. Jejich příspěvky, i když psané daleko konciliantněji než bývalo v jejich kraji zvykem, však neotevřely žádný nový prostor, který by skutečnou diskusi umožnil a skončily obvykle u otázky kladené západními partnery: můžeme o tom diskutovat také na stránkách východního tisku a mohou se diskuse zúčastnit také tammější stoupenec demokratického socialismu?

Druhá příčina je vnitropolitická. Isolace sovětské veřejnosti od západního politického dění je dukladnější a tradice sociální demokracie daleko méně působivější. (Teprve v poslední době vykristalisovala mezi disidenty jedna skupina, orientující se tímto směrem). V Československu jsou naproti tomu myšlenky demokratického socialismu, velmi často spojované s politikou sociálních demokratů, příčinou nespavosti strážce teoretické neposkvrněnosti marxismu-leninismu i praktiku v jedenáctce politbyra.

Hlavní důvody úsilí KSSS o zlepšení vztahu k sociálním demokratům leží — ne náhodou Vojta Erban hned v úvodu tento moment zdurazňuje — v oblasti mezinárodní politiky. "Dotvořit systém kolektivní bezpečnosti a mírové spolupráce tak, aby mohl být posléze dotvořen i v oblasti vojenské. Aby se mír stal nikoli stavem bez války, ale trvalou a nezvratnou soustavou vztahu mezi státy... s protichudným společenským zřízením. Jde o to dosáhnout... objektivně potřebné *akční jednoty dělnické třídy* (podtrženo VE), jejímž předpokladem je na předním místě akční jednotu komunistů a všech dělnických organizací, včetně sociálně-demokratických", píše a dále zdurazňuje: "Nebo především sociálně-demokratických".

¹⁾ Československo svou "potřebu" kryje raději z východoněmeckých zdrojů — viz překlad M. Schulze "K ideologii sociáldemokratismu", Svoboda 1974.

²⁾ Neztotožňovat s Evženem Erbanem, předsedou ČNR a rovněž někdejší sociálním demokratem.

³⁾ Srovnej s usnesením evropských kom. stran z r. 1976, volajícím po spolupráci... zejména se socialistickými a sociálně demokratickými stranami", Rudé právo 1. VIII. 1976.

Použití termínu "akční jednota" je mírně řečeno, v rozporu se všemi realitami. B. Pittermann na to v již zmíněném článku⁴⁾ zcela jasně odpověděl: "Není přece možné i jen myslet na jednotu všech sil, které podporují mír, demokracii, národní nezávislost a socialismus, ... jestliže o obsahu těchto pojmů existují zásadní rozdílné názory". Také vyjádření nově zvoleného předsedy Socialistické internacionály W. Brandta k tomuto tématu (viz dále) nedává takovým přáním za daných okolností naděje na splnění. Shoda v názorech na některé jevy v mezinárodně politickém vývoji (třeba na někdejší válku ve Vietnamu, puč v Chile a mnoho dalších) a akční jednota jsou dvě rozdílné věci.

Ve výčtu "efektivních kontaktů a spolupráce mezi komunisty a sociálními demokraty" pak Erban už balancuje na hranicích pravdy. Uvádí jako příklad spolupráci mezi komunistickou stranou Francie a francouzskou socialistickou stranou a přechází při tom tu rozhodující okolnost, že se KSĚ ve společném vládním programu s francouzskými socialisty a levými radikály jednoznačně přiznala k pluralitní parlamentní demokracii, kterou všechny východoevropské strany jednoznačně odmítají. Ještě pochybnější je jeho odkaz na spolupráci italské komunistické strany a italských socialistů. Snad jeden důkaz za mnohé: za to, že stejně jako před ním Brandt německý kancléř H. Schmidt ve svém vládním prohlášení uvedl atlantické společenství za základ bezpečnosti NSR, ho G. Hrubý⁵⁾ ocejoval jako "advokáta amerického imperialismu"; když však v podstatě totéž prohlásil vůdce italských komunistů⁶⁾, Rudé právo a všechny československé noviny mlčely a raději to spolply, jen aby nevyvolaly i jen polemikou údiv a zmatek ve stranických řadách.

Ještě problematičtější je Erbanovo tvrzení o "efektivních kontaktech a spolupráci" mezi komunisty a sociálními demokraty mimo jiné v NSR. Že by tím byla míněna německá komunistická strana a SPD nepřichází v úvahu jednak pro postoj KSN, jednak pro její naprostou politickou nicotnost. Jsou tím tedy zřejmě míněny vztahy mezi SPD a KSSS a záminkou pro to třeba Brandtova návštěva v Moskvě v červenci 1975. Předmětem jeho rozhovorů však nebyly otázky mezistranické, ale mezistátní. (Krátko na to následující cesta vůdce CDU/CSU H. Kohla do Moskvy přece také neznamena "navázání kontaktů"). Brandt se k tomuto tématu ostatně vyjádřil velmi jednoznačně: na sjezdu SPD v r. 1975 vyzval socialistické a sociálnědemokratické strany celého světa k volným rozhovorům o mezinárodních otázkách a na otázku, zda toto pozvání ke kulatému stolu zahrnuje také komunisty, odpověděl nedvojznaně záporně.

Důvody těchto ohraničení byly mnohokrát řečeny. Dají se velmi lapidárně vystihnout

slovy Zd. Mlynáře, i když použitými pro závěry Helsinské konference: "Když žijí dva sousedé vedle sebe, zajímá je jistě především, zda jeden druhého neoloupí nebo nepodřeže. To je otázka elementární bezpečnosti. Ale pak je tu složitější otázka, otázka spolupráce... Když se dovím, že můj soused bije ženu a děti, že je notorický opilec, jde jistě o jeho "vnitřní záležitost", ale tato záležitost silně ovlivní mou chuť s ním spolupracovat. A to platí i o politických zřízeních a režimech"⁷⁾.

Dodejme k tomu, že to platí i o politických stranách. Na rozdíl od východoevropských komunistických stran jsou sociálně-demokratické strany závislé na své pověsti mezi voliči a nemohou se tedy kompromitovat spoluprací s těmi, kdo likvidovali demokratické svobody a vězňů a umlčují všechny, kdo netancují, jak politbyro píská. To není otázka anti-komunismu, to je předpoklad jakýchkoli vztahů. Pochopení tohoto předpokladu a jeho dodržování je podmínkou změny klimatu ve vztazích ke komunistům nejen u sociálních demokratů, ale u všech ostatních demokratických sil. Toho důkazem jsou některé západoevropské komunistické strany, které se od politiky svých východoevropských soudruhů distancují a kritizují ji.

Rozpaky však vyvolává Erbanovo tvrzení, že "v četných vyspělých kapitalistických státech sociální demokraté komunistům nejen upírají právo na existenci, ale všemožně se podílejí na jejich pronásledování". Erban je přece informovaný člověk, který měl příležitost přesvědčit se při svých cestách po západních zemích, kde nebyl jako turista, že nejen sociální demokraté, ale všechny demokratické síly garantují komunistům taková politická a občanská práva, o jakých se ani komunistům samým, natož pak nekomunistům ve východoevropských zemích ani nezdá. Rozhodující nejsou při tom sympatie nebo antipatie ale dodržování principů politické demokracie.

V jednom se Erbanova stať od běžných článků v domácím tisku liší: nepokouší se čtenáři namluvit, že politika sociálních demokratů vede ke zblázdňování pracujících, že se lidem v zemích se silnými sociálně-demokratickými stranami vede den ze dne hůř a že stojí s kloboukem v ruce ve frontě na polévku, jak by se zdálo z líčení zpravodajů Rudého práva. Už zmíněná sovětská publikace z r. 1972 totiž konstatovala, že "uskutečnění jistých denních požadavků dělnické třídy bezpochyby vedlo k tomu, že sociálně-demokratické strany získaly u dělníků významný politický kredit".

V čem se však Erban od oficiálních propagandistů neliší, je překrucování cílů sociálně-demokratických stran. Píše: "Jejich společnou ideologickou platformu tvoří od přelomu 50. let a 60. let t. zv. demokratický socialismus, který vědomě neopouští rámec kapitalistické soustavy, naopak se s ní přímo existenciálně ztotožňuje a je její oporou". Podobné tvrdí

⁴⁾ Viz Listy č. 2-1972, str. 38

⁵⁾ Viz Tribuna 39-1974, str. 16

⁶⁾ Viz Listy č. 4-1976, str. 7.

⁷⁾ Interview Zd. Mlynáře a J. Hájka švédské televizi, viz Listy č. 7-1975, str. 16

i sovětští autoři, dokládajíce to nespočetnými citáty z diskusí, mnohdy ze souvislostí vytrženými a mnohdy jen jako diskusní příspěvky myšlenými. Má to zřejmě vyvolat dojem, že jediné komunistické strany usilují o překonání kapitalistického společenského systému, jehož nedostatky jsou obecně známy a kriticky analysovány nejen sociálními demokraty, ale třeba i různými křesťanskými směry.

Jakoby Erban stejně jako všichni ostatní komunističtí autoři nikdy nečetli onu pasáž principu Socialistické internacionály, přijatých na jejím kongresu v r. 1951 a znovu opakovanou v r. 1962, v níž se říká: "Socialismus usiluje o osvobození lidí od jejich závislosti na menšině, která vlastní nebo ovládá⁸⁾ výrobní prostředky. Cílem socialismu je zajistit všemu lidu spolurozhodování o hospodářství. Socialismus usiluje o společenství, spočívající na spolupráci svobodných a rovnoprávných lidí".

Konkretní cesta k tomuto cíli je pochopitelně komplikovaná, a dosažené výsledky je možno různým způsobem hodnotit; na rozdíl od komunistického systému se to smí. Je diskutovanou otázkou, kdy kvantita reformy mění kvalitu reformované podstaty, t.j. daného systému. Ale to je jiné téma, o kterém se V. Erban — a nejen on — bude moci dočíst třeba v českém vydání dopisu a rozhovorů vudců tří největších západoevropských sociálně-demokratických stran, Willyho Brandta, Bruno Kreiského a Olofa Palmeho, která právě česky vychází v kolínském nakladatelství Index⁹⁾. Po jejím přečtení dojde V. Erban určitě také k závěru, že jeho meditace o "obtížném a dlouhodobém procesu, v němž sociální demokracie hledá své příští existenční možnosti" jsou zbytečné.

Ale i přes všechny tyto nedostatky je tento novinářský počín V. Erbana zajímavý.

Italští komunisté o « opozici » ve Východní Evropě

V poslední době se na stránkách tisku komunistických stran Itálie a Francie rozvíjí zajímavá diskuse k problémům zemí Východní Evropy. Dosud se tyto komunistické strany omezovaly na kritiku jednotlivých jevů represe a diskriminace v zemích "reálného socialismu" a považovaly je za dílčí úchylku či "deformaci" socialismu nebo za důsledky objektivních podmínek, jež však mohou být dalším vývojem snadno překonány. Tato argumentace naráží na stále větší námitky nejen nekomunistické levice, ale i mnoha předních intelektuálů, příslušníků komunistických stran, kteří si začínají klást otázku po příčinách opozičních projevů v zemích Východní Evropy a po skutečném charakteru nynějších vládnoucích režimů v těchto zemích. Představitelé těchto komunistických stran se nyní nevyhýbají přímé diskusi s účastníky opozičních

hmotí v zemích Východní Evropy. Nakladatelství KS Itálie začínají publikovat práce vědců a politiků zemí Východní Evropy, kteří nesmí publikovat ve své zemi pro svoje kritické stanovisko k oficiální linii: římské nakladatelství "Editori Riuniti" uveřejnilo knihu sovětského historika Roy Medvěděva s titulem "Byla Říjnová revoluce skutečně nutná?" a jiné komunistické nakladatelství DeDonato publikovalo knihu Zdeňka Mlynáře "Praga-questione aperta" (Praha-otevřená otázka) a hodlají uveřejnit ve stranických nakladatelstvích další knihy "zakázaných" autorů.

Čtenáře Listů bude jistě zajímat zásadní stanovisko člena redakce oficiálního deníku KSI "Unità" Roberto Romani, jež znamená nesporně nový krok italských komunistů v analýze "reality" zemí Východní Evropy.

Během posledních let vykryštovala v socialistických zemích myšlenková a politická "opozice", která může opravňovat k některým zobecňujícím soudům. Celá řada známých případů, z nichž poslední jsou spojeny se jménem Vladimira Bukovského a Wolfa Biermana otřásla světovým veřejným míněním (*). Vzniká otázka, co vlastně tento jev znamená a jaký je jeho význam.

Zdá se, že vládnoucí skupiny v zemích Východní Evropy nehodlají uznat ani výz-

nam ani rozsah tohoto politického problému, který se dotýká celé společnosti. Při každé příležitosti se snaží uplatnit názor, že jde o izolované osoby a jednotlivce — většinou umělce a vědce — kteří se v těchto zemích ocitli mimo zákon. Tento argument dovoluje na jedné straně použití administrativních a soudních method a na druhé straně má umožnit redukovat celý problém na jakési ojedinělé přestupky. Čas od času jsou publikována různá prohlášení, petice a zásadní stanoviska jakoby obyvatelstva, ve kterých se souhlasí s opatřeními proti opozici s odůvodněním, že tato se odcizila základům společenského soužití svým nedostatkem loyality a svou nevděčností vůči socialistické moci a že provádí machinace ve spojení s nepřátelskými skupinami a mocnostmi. Musíme

⁸⁾ Kdo prakticky ovládá výrobní prostředky v komunistických systémech?

⁹⁾ INDEX, Postfach 410511, 5 Köln 41, BRD.

(*) Uveřejněno před vydáním Charty 77.

tedy konstatovat, že moc se při tom vyhýbá jakémukoli vysvětlení, dialogu a polemice, nebo dokonce jakkoli tvrdému střetnutí na poli politickém a kulturním. Na scéně vystupuje pouze dvoji autorita: stát-strana v úloze ochránce zákona a ideologické tradice a dokonce veřejné morálky, již se stát dovolává jako základu jednoty a soudržnosti celé společnosti.

Přijmeme tvrzení, že zatím vliv "opozice" nepřekročily hranice intelektuálních kruhů. Můžeme i připustit že opozice se setkává s nezájmem nebo nedůvěrou ostatních složek obyvatelstva, neboť zatím neexistují ani organizovaná, ani masová opoziční hnutí, ani menšinové skupiny, semknuté okolo nějaké doktriny nebo jasného programu. Vyplývá tedy z toho že jde pouze o jednotlivce, kteří stojí proti tak pevné a bdělé moci? Právě to však vede k zamyšlení.

Případy, které známe, se týkají jmen a událostí velmi různorodých. Bratři Medvěděvové, marxističtí historikové a vědci, a Solženicyn — ten Solženicyn, který se projevil jako reakcionář ve svých amerických projevech a ve svém "dopise vedoucím SSSR" — nemají mnoho společného. Osobnosti, jako Andrej Sacharov a Wolf Biermann, Viktor Někrasov a Vladimír Maximov, Ernest Něizvěstnyj a Andrej Amalrik rovněž ne. Ale právě tato konstelace názorů a stanovisek tak rozličných — od liberálního kosmopolitismu k velkoruskému šovinismu, přes marxismus, protestanství po apokalyptické vize — se vyhranila právě v podmínkách, které vytvářejí vlády socialistických zemí. Skutečnost, že "opozice" je důležitá zejména reakcí, kterou vyvolává, je nyní už obecně uznávaná. "Opozice" neexistuje jako jednotné myšlenkové hnutí ani jako platná politická alternativa. Ale problém, který staví do popředí, přesahuje jednotlivé případy: je to živý a pravdivý problém.

V podstatě se jedná o hodnotu, kterou tyto společnosti přisuzují demokratické organizaci mas, volnému oběhu myšlenek a lidským právům. Jádro problému tkví právě zde. A my vidíme Stát-Stranu, které si nejen přivlastnily veškeré politické vedení, ale ještě k tomu se zmocnily přímé i nepřímé kontroly nad všemi společenskými vztahy. Nevidíme naopak, že by existovaly instituce či záruky, jejichž úkolem by bylo osvobodit člověka od "podmínek subjektu atomizované společnosti". Tyto hluboké rozpory a polarizace které poznamenávají celou společnost, vyvolávají často zásadní nedorozumění i v řadách intelektuálů. Mnozí z nich se na veřejnosti projevují jako stoupcí oficiálních norem a kánonů, zatímco jejich skutečný život — život kulturních činitelů — je přímo fantasticky a neuvěřitelně "oddělen" a odehrává se (probíhá) ve snovém světě fetišů a pokladů v bezpečí absolutního soukromí.

Tak se vyvíjí společensko — státní systém, v němž je dělba funkcí zvláštním způsobem narušena. Politika, jejíž prvořadost je neustále vyzdvihována ve skutečnosti doplácí na řízení "shora" stále větší bezzubostí a

ochablostí. Umění, kterému stranická estetika přisuzuje východnou funkci, tihne naopak ve svých nejlepších projevech k jakémusi "zneužívání moci", k samostatnému zasahování do veřejného života prostřednictvím skrytých poselství — tedy k politickému působení. Je to situace jakou popsal Herbert Marcuse v knize "Sovětský marxismus": "Umění odhaluje a zároveň posvěcuje "nebezpečná pásma" nacházející se nad či pod oblastí společenské kontroly"...

... Jestliže si klademe otázku oprávněnosti principu "stranickosti" v kultuře, jak se dříve či později nedotknout ideje "monolitismu", zdůvodňující politické uspořádání v těchto zemích? Právě zde je klíčový bod: Rozvíjet socialistickou demokracii znamená — jak si to přejí mnozí a my patříme k nim — navrátit politice to, co je jí vlastní, t.j. pole, ve kterém se otevřeně vyjevují různé rozpory, pro něž politika má hledat řešení nikoliv byrokratická, a dříve, nýbrž v zájmu celé společnosti. Ve společnosti, ve které byly svrženy staré vládnoucí třídy a nastolen nový společenský řád a ve které byly zakotveny nevyvratitelné podmínky přeměny světa, nemůže "opozice" představovat skandál a co ještě hůř-zločin. Musí být naopak považována za výraz protikladů (rozporů), které existují objektivně a jako takové musí být přiznány nebo překonány. To ovšem má za následek nejen uznání, nýbrž i uzákonění osobních a občanských svobod. Vydat knihu, číst svobodně to, co každý chce, mít možnost cestovat — to jsou práva, která nemění zásadní třídní profil společnosti. Ale platí jako taková a v dlouhodobé perspektivě mohou přispět i ke změně rozhodujících aspektů vztahů mezi vládnoucími a ovládanými a k rozšíření procesu společenského růstu, bez kterého společnost není schopná dospět ani ke kritickému vědomí, ani k vyššímu stupni emancipace a sjednocení.

Rozumí se samozřejmě samo sebou, že intelektuální svoboda je něco víc než svoboda pro intelektuály. Upozorňoval už na to Karel Kosík v eseji, věnované československému vývoji od starého systému k "novému kurzu": "Dělnická třída nemůže sehrát svou politickou úlohu v socialismu bez svobody tisku, slova a informace; bez demokratických svobod bude na jedné straně uzavřena horizontem továrny, pracoviště a tedy odsouzena k objahobě dílčích zájmů; na druhé straně existuje stále nebezpečí, že nakonec bude jejím jménem vládnout nová politická byrokracie"

"Otevřená" společnost samozřejmě odmítá teorii, že neexistuje "ideologické soužití". Ostatně tato teorie už sama o sobě křehká je dnes neuskutečnitelná i z technického hlediska, v epoše, kdy umělé družice fotografují každý milimetr země a vysílají obrazy i slova z nekonečných prostorů. Ať už se to někomu líbí nebo ne, spějeme ke stále větší integraci různých "poselství" a "znaků", a myšlenky a ideje si musí zvykat na víceméně vynucené soužití. Kdo chce dosáhnout převahy, musí být neustále ochoten k soutěži.

Pokouší-li se dosáhnout převahy jinými prostředky, nedosáhne ve skutečnosti ničeho jiného než kroku zpátky.

A proč by se mělo vlastně ustupovat z této bojové linie? Je přece pravda, že marxisté mají nejadekvátnější kritické nástroje analýzy intelektuálních podmínek za kapitalismu, t. j. charakteru "odcizení" práce a dělby funkcí. Jsme přesvědčeni, že tyto nástroje mají být uplatněny i v analýze zemí, které nastoupily cestu budování "reálného socialismu".

(Unità, 29-12-1976)

Roberto Romani

Za Pavlem Reimanem

Dne 1. listopadu 1976 zemřel v Praze Pavel Reiman, známá osobnost československého komunistického hnutí i jeho kulturního a vědeckého života.

Narozen 12. října 1902 v Brně, patřil ke generaci, jejíž vstup do života byl dalekosáhlé a natrvalo ovlivněn Říjnovou revolucí a obrovskými převraty, které po ní následovaly. Brno a Morava Reimanova mládí nebyly již onou klidnou provincií, za níž dlouho platily a v Německu, kde začal univerzitní studia, zažil obrovskou revoluční bouří, která předurčila celou jeho životní dráhu: v roce 1921 vstoupil do Komunistické strany Německa. Po návratu do Československa pracoval jako komunistický novinář a funkcionář.

Už tehdy však v něm krystalizoval jeho dvojitý životní zájem, dvojitý poslání, jež bylo středem jeho rozsáhlého literárního díla — historie dělnického hnutí a dějiny německé literatury. V roce 1931 vyšly německy i česky jeho dějiny KSČ, první dílo tohoto druhu v naší literatuře. V téže době se věnuje i svým literárním studiím, především Herderovi; Reiman patřil k zakladatelům herderovských bádání v marxistickém světě.

Mnichov a nacistická okupace byly dalším převratem v bohatém Reimanově životě — odchází do emigrace v Anglii kde prožívá a spolutvoří dramatické a tragické osudy tehdejší německé emigrace z Československa. (Z povzdálí odstupu dneška mnohdy až nepochopitelné obraty tehdejších postojů osvětlil Reiman v nesmírně cenných vzpomínkách které, žel, zůstaly jen rukopisným fragmentem).

Po válce se Reiman vrací do Československa, do duchovní atmosféry, která mu nemůže nebyť vzdálená a k jejímuž pochopení se vnitřně jen těžko propracovává. Zasažen hluboce a bolestně — stejně jako mnoho jeho generačních druhů — dobovým kvasem a také jeho bídou v podobě politických procesů, uchyluje se ke své dávné lásce, k dějinám německé literatury. V nejtěžší době

svého nelehkého života v letech 1951-54 píše své největší životní dílo — Hlavní proudy německé literatury 1750-1848 (Berlín 1956, Praha 1956), knihu, která spolu s dalšími Reimanovými díly sehrála dosud dostatečně nedocenenou roli v obnově za války hluboce narušených kontaktů českého kulturního prostředí s německým duchovním životem.

Reimanova láska a citlivé pochopení peripetií německých duchovních dějin a zvláště pražské německé literatury byla jednou z cest, která tohoto niterně bolestně osamocené a k novému duchovnímu zázemí se těžce prodírajícího člověka, přivádí do kontaktu s novou, nastupující českou literární generací, jak se to odrazilo především v pověstné kafkovské konferenci roku 1963. Jeho pochopení Kafky jakožto význačného a specifického zjevu německé literatury nebylo daní dobové náladě, ale vyrůstalo organicky z Reimanova duchovního vývoje, jak z jeho pochopení vývojových peripetií německé literatury, tak i z jeho stále se prohlubujícího chápání problému a bolesti současnosti, jejího odcizení, které Reiman vycitoval.

Stejnou cestou se ostatně ubíral i Reimanův vývoj i v druhé oblasti jeho činnosti, v dějinách dělnického hnutí, o jejichž rozvoj si Reiman jako ředitel Ústavu dějin KSČ získal velké zásluhy. V této své funkci prodělal ovšem i všechny možné peripetie měnlivých propagandistických kursů aparátu KSČ. Ale za nimi a nad nimi se stále zřetelněji rýsovala nová a obnovující se Reimanova osobnost. Tento osobně nenáročný, přítomnosti vždy trochu vzdálený a lidsky laskavý člověk i zde nachází pozoruhodné pochopení pro snahy nové a agilní vědecké generace, která ve svém úsilí po obrodě marxistické historické metodologie nachází v Reimanovi jakéhosi patrona. K této pozoruhodné badatelské aktivitě, která bude nesporně patřit k nejlepším stránkám dějin našeho moderního dějepisceví, Reiman sám přispěl několikerým způsobem. Ve svých funkcích poskytl této generaci nemalý a nedocenitelný tvůrčí prostor, přijímaje se svým nezdolným životním optimismem a shovívavým nadhledem stáří nejednou na svou hlavu útoky a rány, jež by jinak možná tento badatelský vzestup povážlivě zbrzdily a podtrhnuly. Sám pak k tomuto úsilí přispěl nejvíce svými memoáry (Ve dvacátých letech, Praha 1966), které — i když žel zůstaly torse — patří k nejlepším svého druhu.

Tento Reimanův složitý a nejednou protikladný myšlenkový vývoj vyústil zcela organicky v jeho činné přihlášení se k principům a snahám československého jara 1968. Reiman byl jedním z prvních "starých komunistů", kteří se otevřeně a činorodě připojili k obrodnému úsilí, cítíce v něm vůni a příchut svých mladistvých revolučních ideálů, od nichž se život a praxe tolik odchylyly. Když odcházel v této době ze své funkce do důchodu, nebyl to ani zdaleka jeden z tehdy obvyklých odchodů těch, kteří se zkompromitovali, nestačili a kteří také — jak tomu nejednou bylo — utíkali. Reiman sám uvolnil místo nové ge-

neraci, s níž zůstával i nadále v živém a přátelském styku a s níž také sdílel smutné a bolestné osudy po roce 1969. V tomto smyslu byl tento starý komunista vyloučen z KSČ "po právu" — s tím, co se stalo v srpnu 1968 a po něm se nikdy nesmířil a nesoouhlasil.

V ústraní svých posledních let zůstal Pavel Reiman věrný svým největším láskám — historii dělnického hnutí již se týkalo pokračování jeho vzpomínek, které bohužel zůstaly v nedokončeném rukopisu a zejména pak pražské německé literatuře. Jeho poslední dílo (Versunkene Welt. Acht Kapitel zur Geschichte Prager deutschen Literatur) zů-

stalo též rukopisem: v tomto případě nikoli vinou choroby, ale dobových poměrů. Nakladatelství Akademie věd, věrno strohým cenzurním předpisům, odmítlo knihu proskribovaného autora vydat.

Památce Pavla Reimana přišli vzdát hold jeho starí soudruzi i mladí přátelé, vědečtí pracovníci i prostí lidé, kteří ho poznali jako opravdového člověka. Samozřejmě "Rudé právo" se o smrti a pohřbu tohoto komunistického pracovníka ani nezmínilo. Tuto mezeru musel vyplnit svým důstojným nekrologem deník Komunistické strany Itálie "Unità". I to je příznačné pro naši dobu.

Dopis z Bostonu:

Amerika Jimmy Cartera

Erazim Kohák

Carter je neznámá veličina v úřadu prezidenta Spojených států. Jeho názory neunikají jen p.t. soudruhům v Kremle a na Hradčanech. Neznají je ani voliči, kteří pro Cartera hlasovali. Možná ani Carter sám si jimi není jist. Většina Američanů se o Carterově existenci začala něco dovídat tak šest neděl před předběžnými volbami, "primánkami" a hlasovala pro něho.

Carter totiž není politik. Je "rolník" ze zapadlé vesničky na jihu, úroveň tak mezi sedlákem a statkářem, životním stylem bližší sedlákovi. Má bratra, který se živi m.j., čerpáním benzínu. Carter sám vytáhl paty za humna teprve, když ho rodiče poslali studovat na námořní kadetku. Vystudoval, pak několik let sloužil u námořnictva, ale když mu zemřel pantáta, nechal vojny a šel se starat o hospodářství. Hospodařil dobře; zvelebil statek, polí přikoupil, stal se starším místního evangelického sboru a váženým sousedem. Pěkné to bylo, ale veřejnou pozornost to ke Carterovi neobrátilo.

Na veřejnost se Carter dostal rozhodnutím, že bude kandidovat na úřad guvernéra státu Georgia, ale to zas byla veřejnost velice omezená. Guvernér — de fakto prezident — amerického státu stojí totiž naprosto mimo celou strukturu federální, tedy celospolkové, politiky. Volí ho občané daného státu, jen jim je odpovědný a jen o jejich záležitostech pečuje. Jednotlivé státy severoamerické unie totiž zárlivě střeží svou svrchovanost ve všem, čím v ústavě výslovně nepověřili svůj společný orgán, vládu U.S.A. Školství, doprava, veřejná bezpečnost, správa parků, jakostní označení požívatín, skoro všechno, s čím se v běžném životě setkáte — s výjimkou pošty — spadá výhradně do pravomoci toho či onoho státu. Nejen zákony, soudnictví a daně, ale i dopravní značky a předpisy jsou v každém státu jiné. O to všechno a jen o to se stará guvernér — a jak se o to stará, toho si většinou

všimají zase jen zúčastnění, totiž občané daného státu.

Spolková vláda, to je něco docela jiného. Je volená přímo voliči všech spojených států, má vlastní administrativu a pravomoc, přísně oddělenou od státní. Až do detailů: na př. ve státní svátek státu Massachusetts musí poštáři v Bostonu do zaměstnání, protože jsou zaměstnanci federální vlády a ta massachusettské svátky nedrží. A opačně, ve federální svátek, který Massachusetts neuznává nebo slaví jindy, se všude pracuje jako normálně, ale na poště mají zavřeno: podléhají federální pravomoci. Ta se omezuje na obranu, zahraniční politiku a finance. Federální ministerstvo na př. školství, nedávno zřízené, vlastně není vůbec ministerstvo: školství spadá do pravomoci jednotlivých států. Je to spíš úřad pro udělování federální podpory školským systémům jednotlivých států. Guvernér státu se v úřadě o záležitostech spolkové vlády — obraně, diplomacii a financích — moc nedoví. A naopak, co se doví, to mu ve Washington moc platné nebude.

Ostatně Carter to v úřadě dlouho nevydržel. Jeden termín — pak se vrátil do rodné vesničky Plains (673 duší) a věnoval se zase zemědělství. Ani to, že pěstoval burské oříšky, nebylo zvláštní: ty se tam pěstují jako v Polabí řepa. Carter je prostě obyčejný, běžný Američan.

Řekl bych, že právě proto ho Američané volili. Neměli ho okoukaného, ale připadal jim důvěrně známý. Byl konečně z nich, člověk, kterému rozuměli, soused — ne jako okoukaní politické federální správy, Roosevelt a Kennedy. Nixon a Eisenhower mohli být dobří či špatní, ale byli to lidé z jiného světa. Nežili ve světle americké každodennosti. Žili ve světle vysokých funkcí a velkých příjmů, patřili pobřežním velkoměstům, univerzitám, velkopřumyslu, slávě a lesku mezinárodní elity. Carter připadal americkému voliči konečně jako člověk, kterému

se dá věřit. Sám jsem ho volil: Carter odpovídá skutečné Americe.

Skutečná Amerika, ve které jsem prožil třicet let života, je pro většinu Evropanů zemi zcela neznámou. Lidé, kteří mluví a píšou o Americe a za Ameriku, jsou od každodenní Ameriky často odloučení. Patřívají zas k té pobřežní Americe univerzit, velkoměst a velkopříjmů. Snad i sami Ameriku vidí jako Evropané, jako horečnou zemi techniky, bigbeatové povrchnosti, ostentativních výstřelků a protivného přepychu. Snad i tak žijí — a v tom případě, dobře jim tak. V tom patřím k té každodenní Americe. Nemám rád New York, nemám rád velkoměstskou elitu, povrchní, afektované boháče a samozvanou avantgardu. Mám rád Ameriku opravdového, každodenního života, zemi malých měst a poctivých, pracovitých lidí, nábožensky založených a mravně opravdových, věřících na práci, úsilí a dobrou vůli a navyklých spojovat svobodu s odpovědností. V New Yorku tu Ameriku snadno přehlédnete, v New York Times se o ní nedočtete. Najdete ji v kamenitých údolích Nové Anglie, v městečkách rozložených kolem textilky, v nekonečných rozlohách úrodného středozápadu, na jihu v Georgii, třeba v městečku Plains. Té patří Jimmy Carter a ta ho volila. Zkušenost ji naučila nedůvěřovat lidem známým, okoukaným a nafoukaným.

Carterovo zvolení je především revoltou zapomenutých Američanů. Hlasovali kdysi pro příslušníky elity s pocitem, že ti vzdělání a světem protřelí si budou vědět rady s problémy, které nekonečně přesahovaly každodenní chápání. V tom ale už několik let pocítují silící deziluzi. Nepochopitelná válka ve Vietnamu, pokles konjunktury a růst cen, Chappaquiddick a Watergate postavily velkoměstskou elitu do jiného světla, už ne jako vzdělanou a světa znalou, ale jako nezodpovědnou, cynickou a mravně prohnitou. Povrchní Kennedy a chytrácký podvodník Nixon vyprovokovali pocit hluboké nedůvěry. Nixon to ostatně vycítil. Pokusil se zachránit kontinuitu tím, že po demisi gangsterského vicepresidenta Agnewa si zvolil za vicepresidenta a, jak už tušil, svého nástupce člověka, který představuje přímo přehnanou karikaturu americké průměrnosti, Geralda Forda. Ford se nakonec vybarvil slušně, ale voličům zůstal načichlý Nixonem. Američané se rozhodli, "volit z lidu": zvolili Cartera snad právě proto, že neměl nic z toho, co se obvykle považuje za intelektuální, společenskou a politickou kvalifikaci pro vysoký úřad.

To je i důvod, proč se Carterův budoucí kurs tak těžko odhaduje. Jeho voliči nepředstavují politický směr či program. Představují mentalitu, způsob nazírání na život, typ lidství který se vyznačuje opravdovostí každodenního života. To ale je něco, co se odráží spíše ve stylu než v obsahu americké politiky.

Politickou kontinuitu zaručuje zčásti velmi omezená pravomoc amerického prezidenta. Prezident navrhuje, ale schvaluje či zamítá sněmovna — a tam je nálada vůči Bílému domu hluboce skeptická. Předsedu sněmovny znám jako souseda: zastupuje můj okres. Ví, že je to člověk, který se dá ovlivnit — ale za dva

roky půjde zas do voleb a bude muset přesvědčit nás, své sousedy, o všem, o čem se dal přesvědčit od Cartera. To dá práci. Voliči všední Ameriky nepodléhají evropské iluzi, že co poskytuje stát, je zdarma. Jsou si vědomi, že nakonec všechno platí oni — a že co platí prostřednictvím vlády, platí draho. Živnostník je vždycky výkonnější než byrokrat. Občané státu Massachusetts obrovskou většinou zamítli návrh na znárodnění elektráren: dovedou si představit, jak by vypadaly elektrárny, kdyby je na místě podnikatelů spravovali vládní byrokrati. Na světě je příkladů dost. Věří, že co vláda podniká, na to pozor! Carterova pravomoc omezuje skepse voličů.

Dále změna vládní garnitury ve Washingtonu nemění fakta politické situace. Carterovy možnosti dál vymezují limity inflace a konjunktury, touhy lidí po míru a choutky sovětského imperialismu, proizraelské citění voličů a potřeba arabské nafty. To všechno Carter změnit nemůže.

Může ale změnit základní styl americké politiky — přizpůsobit ji znovu mentalitě Ameriky všedního dne. Američané nejsou národ playboyů a chytráků. Jsou to lidé přímí a otevření, až naivní, zvyklí posuzovat svět z perspektivy hluboce zakořeněného smyslu pro pravdu a pro tu spravedlnost, kterou vyjadřují pojmem "fair". Očekávám od Cartera, že svým spoluobčanům nebude lhát, že nebude dělat politiku za zavřenými dveřmi, že nebude chytrácky taktizovat. Předpokládám, že bude myslet zas v relacích dobra a zla, pravdy a lži.

Evropanům mohou kategorie pravdy a lži připadat neúnosně naivní a starobylé: žijeme přece ve věku ideologie. Američané každodenní Ameriky to vidí jinak. Nixona porazilo, že lhal — a lidé si uvědomili, že lhal. Proti Fordovi se vzbouřili i jeho stoupenci, když prohlásil, že středovýchodní Evropa není pod sovětskou nadvládou. Ne, že by Američané chtěli někoho "osvobodit". To se přiči americké mentalitě. Američané běžně uznávají povinnost pomoci člověku, který se sám ze všech sil o něco snaží. Nevěří na feudální blahosklonnost, která považuje za svou povinnost pomáhat člověku proto, že trpí, i když sám nehne prstem. Američané odsoudili válku ve Vietnamu, protože došli k přesvědčení, že vietnamští nacionalisté nejsou ochotni sami svou svobodu bránit. Naproti tomu většinou podporují pomoc státu Israel, který za svoji svobodu houževnatě bojuje. Československo si u nich získalo úctu a ochotu pomoci v údobí naší obrody v minulém desetiletí. Naše snažení tehdy patřilo na přední stránky — to, jak dnes trpíme, si tu stěží vyslouží být jen sloupeček hluboko v novinách. Pozornost si vydobyde spíše náš samizdatný kulturní rozmach.

Mentalita, která se na svět dívá pojmy dobra a zla, úsilí a pasivity, pravdy a lži, je cizí Evropě i americkým pobřežním velkoměstům. Američanům všedního dne ale připadá samozřejmá. Proto jsou mi sympatičtí; přežívá v nich masarykovské vědomí pravdy a dobra, které se nedá nakazit historickým a mravním relativismem. Myslím, že s Carterem se začne projevovat i v americké politice. Vojenským samovládcům v Chile už to došlo. Prezidentu Fordovi se typicky legitimizovali tvrzením, že

jsou anti-komunističtí a tím takticky výhodní. Na Cartera se snaží zapůsobit jinak: propustili na tři sta politických vězňů.

Nevím, jestli ty Carterovy základní otázky, co je pravdivé, co je opravdové, co je dobré, zapůsobí i na Sovětský svaz. Nevím ani, co si Carter myslí o Sovětském svazu. Ale cítím, jak na Sovětský svaz reagují velkoměsta — a jak Američané všedního dne. Pobřežní elita trpěla fascinací Sovětským svazem už od třicátých let. Sovětský svaz vábil svou ideologií, hrozil svou mocí, nabízel možnosti taktických překvapení svou bezzásadovostí: generace třicátých let, pak padesátých let a konečně generace Kissingerova postupně vyzkoušely všechny tři možnosti. Pro řadové Američany je však Sovětský svaz daleko méně zajímavý. Sovětská státní ideologie se jim jeví jako zastaralá, byrokratická diktatura. Solženicynovo svědectví dovršilo postupné poznávání sovětské reality; dotované dodávky amerického obilí vytvořily realistickou představu o sovětské ekonomice. Běžný Američan má sklon k tomu, zajistit se proti sovětské moci obranyschopnosti a ponechat sovětské imperium vlastní neschopnosti a zaostalosti. Nepřekvapilo by mě, kdyby se podobný sklon projevil i u Cartera.

Doufám, že celkový vliv Carterova zvolení a všeho, co je přivodilo, vyústí v to, že důraz v americké politice se přesune z toho, co je chytré a taktické na to, co je pravdivé, opravdové a dobré. Z mého českého odstupu mi to připadá skoro úplně neuvěřitelné, naivní a neskutečné. Politik, který nelže a nepodvádí? Politika, která netaktizuje a klade si otázky pravdy a dobra? Připadá mi to opravdu jako něco z jiného světa. Jenže Amerika všedního dne je opravdu jiný svět. Letošní laureát Nobelovy ceny, Saul Bellow, to vyjádřil nejjasněji: moderna je zastaralá, lidé touží po opravdovém a pravdivém.

Vím, proč to říká: cítím to jasně v ovzduší svých všečnicích dnů. Američané, zejména mladí Američané, netouží po výplodech techniky a modernistické avantgardy. To už je samozřejmost. Dnes oceňují něco jiného: prostý, poctivý život, mé staré pendlovky a vydrhnutý dubový stůl.

Méně subjektivně se to projevuje třeba tím, že poprvé po půl století zas stoupá počet drobných zemědělství. Mladí Američané se vrací k půdě — a to ne k agrobusinessu, ale k zemědělství se stodolou, krechem na brambory a párem dobrých koní. Vrací se k řemeslům: mezi svými bývalými studenty se setkávám s kováři, řezbáři, truhláři, tkalci. Vrací se do malých měst, k volnějším, poklidnějším životu. A mimochodem: prezidentem volí Jimmy Cartera.

Jsou lidé, kteří si to vykládají jako projev nostalgie. Ameriku prý pojala závrať z pokroku; teď se pokouší o iluzorní únik do minulosti. Nesouhlasím. Závrať z pokroku proběhla Amerikou tak před deseti-patnácti lety. Tehdy Američané ztratili důvěru k vlastní práci, důvěru svobody a úsudku. Byla to horečná doba zmatení, ve kterém se relativizovaly pojmy dobra a zla, práce a podvodu, skutečnosti a iluze, doba drog a demonstrací, závratí a rozvratu.

Ta doba ale minula. Dnešní Amerika ji zavrhuje či vlastně přerůstá, nachází svou duši

a roste do nové etapy lidských dějin. Nevrací se: jde kupředu — změnil se ale směr pokroku. Pokrok dnes znamená k člověku, ne k technice. S průmyslovou revolucí vstoupilo evropské lidstvo do věku stroje a výroby. Lidský život či přesněji, lidské žití se stalo prostředkem podřiditelným cíli. Snad to bylo nutné, aby se lidstvo vyšvihlo z odvěké bídy prostého přežívání. Lidské to nebylo. To se tu dnes mění.

Západní Evropa dnes prožívá vyvrcholení výrobního věku. Západoevropský spotřebitel je často trapný pýchou nad nahromaděnými výdobytky techniky, autem, chladničkou, třeba i elektrickým kartáčkem na zuby. Konzumní výstřelky, včetně těch paradoxních jako drogy a hraní na trhany, známé v Americe před deseti lety, jsou typické průvodní jevy vrcholící výrobní společnosti. Východní Evropa stojí teprve na prahu technologizace. Návštěvníci z Ruska se nechlubí, jen se dychtivě vyptávají: A máte auto? ledničku? jako by na tom záleželo! Komunismus mi připadá jako typická ideologie toho bezbřehého opojení možnostmi výroby. Člověka nejen definuje, ale i odvozuje z techniky: výroba je kolektivní, ergo takový at je i lidský život.

Co těžko vysvětluji návštěvníkům z Ruska i z Německa je, že, typický Američan má vlastní domek, má auto, chladničku, televizor — ale že na ně není pyšný a nijak po nich neprahne. Připadají mu jako samozřejmosti. Ovšem mám auto, jak bych se jinak dostal do práce? Ale vážím si toho, že díky autu mohu bydlet notný kus za městem, kde mohu v zimě koníkem tahat dříví z lesa a v létě je řezat a štípat, aby příští zimu pěkně praskalo v krbu. Ano, mám elektřinu, ale těším se z jemného světla petrolejky. Američané si přivlastnili techniku jako samozřejmost: dnes hledají a znovu objevují dimenzi lidskosti.

Není to ovšem návrat. Američané se nevrací k té bídě a dřině, která bývala spojena s lidskou dimenzí. Moji studenti, kteří dnes třeba hospodaří nebo vedou truhlářskou dílnu, mají kromě koní pro radost i traktor na těžkou práci, petrolejku pro potěšení, ale elektřinu na pohon soustruhu. Technologie uspokojuje základní potřeby. Změnilo se to, že výplody technologie už nejsou vytouženým cílem. Tím je zas lidské žití, v lidském rytmu, v lidském měřítku.

To, myslím, je nejpodstatnější smysl Carterova zvolení. Ať už je, jaký je: Carter je prezident lidských dimenzí.

L45

Help, UNESCO!

Uveřejňujeme provolání, které bylo posláno z Prahy sekretariátu UNESCO. Pro čtenáře Listů jsou uvedena fakta známá, ale totéž se nedá říci o veřejnosti ve světě, zvláště v pedagogických kruzích. Proto doporučujeme našim čtenářům v západních zemích, aby tento dokument rozšířili v tisku a zejména jej dali k dispozici příslušným národním komisím UNESCO v jednotlivých státech a žádali, aby tato otázka byla zařazena na program jednání různých mezinárodních konferencí a orgánů UNESCO. Nechceme zbytečně očerňovat naši zemi; odpovědnost za tuto situaci nesou výlučně ti, kdo popsané praktiky diskriminace vymýšlejí, prosazují a trpí. Budeme mezi prvními, kdo uvítají a ocení, když se čs. úřady této hanebné praxe vzdají. Zkušenost nás však poučila, že toho se dá dosáhnout ne pasivním čekáním, ale tlakem veřejného mínění a všech možných institucí, jež jsou k tomu povolány a jejich povinností je dbát na dodržování uzavřených mezinárodních dohod.

Rok co rok se v Československu odehrává tragické drama mnoha mladých lidí: přihlásí se na vysokou či střední školu, vykáží výborné či velmi dobré studijní výsledky, složí velmi dobře či výborně přijímací zkoušky, zkušební komise je doporučí k přijetí, ale pak... pak se kdesi cosi zadrhne...

Chci stručně popsat problém těchto mladých lidí, a to jen těch, kteří prokázali či prokazují výborné či velmi dobré studijní výsledky, ale přesto nejsou na vysoké školy přijímáni. (Ty, kteří neuspěli ve studijní soutěži, záměrně pomímám, mnozí z nich by pravděpodobně nebyli přijati v žádné zemi, ani za těch nejmírnějších podmínek).

Jde nám o ty schopné, nadané chlapce a dívky, kteří každoročně projevují zájem o zvolený obor vysokoškolského studia, splní všechny odborné předpoklady, ale jejich přijetí je zamítáno se zcela skrytým odůvodněním, že se oni ani jejich rodiče v současné době náležitě neangažují nebo že se tak či onak angažovali v hnutí demokratického socialismu (v termínech současného režimu: jako pravicoví oportunisté, revizionisté atd.) v letech 1968-69 či předtím. Přitom mezi ně jsou počítáni i zcela řadoví veřejní pracovníci a prostí občané, kteří se určitým dílčím činem, názorem nebo jiným projevem zúčastnili reformního hnutí v ČSSR a s nástupem politického režimu "nepřevlékli kabát" a buď si podrželi původní názory nebo se stáhli do pozadí a nijak se veřejně neprojevují.

Ovšem samozřejmě, nejprísněji jsou posuzováni děti vyloučených komunistů a ti nekomunisté (socialisté, demokrati, křesťané aj.), kteří se tak či onak kriticky vyjádřili k současným kulturním a politickým poměrům v ČSSR. (Tak nebyly přijaty ke studiu děti teologa J. Hejdánka, politologa M. Hübla, syn politika F. Vodsloně, dcera ekonoma V. Šilhána aj.).

Všechny tyto okolnosti, celé toto sociální pozadí adeptů vysokých škol bylo v prvních letech tzv. politické konsolidace zahrnováno do tak zvaného komplexního hodnocení studenta. Do širokého a současně úzkého rámce onoho komplexního hodnocení se vešlo mnoho věcí; velmi dobře v něm mohly sehrát svou roli i křivá nařčení, pomluvy, lži. To zejména

proto, že způsob, jakým bylo ono sociální či lépe sociálně politické pozadí studentů zjišťováno, přesahoval daleko rámec kompetencí školských orgánů a velmi rozhodující roli v něm hrály orgány politické: stranické organizace, okresní a krajské výbory strany, ne zřídka i orgány bezpečnosti.

V posledních dvou letech se od otevřeného zdůvodňování komplexním hodnocením upustilo. Zdá se, že mj. pod tlakem řady dohod a paktů, které také československá vláda nedávno podepsala, a současně z obav, že by takové zdůvodňování mohlo být jednou československým kulturním činitelem ostře vytýkáno.

Na přijímací praxi se ovšem v podstatě nic nezměnilo. I nadále jsou v přijímacím dotazníku zjišťovány údaje o politické příslušnosti rodičů dříve a nyní, o veřejné a politické činnosti uchazeče dříve a nyní... Podle údajů této jediné rubriky dotazníku jsou předem, daleko před přijímacími zkouškami jednoznačně vyřazováni děti určitých předních veřejných činitelů (novinářů, vědců, kulturních pracovníků, politických pracovníků, umělců aj.) a všichni ti, jejichž rodiče byli v roce 1970 vyloučeni z KSČ.

Podle podrobných informací několika pracovníků vysokých škol jsou seznamy přihlášených uchazečů předem zpracovány podle různých hledisek, např. podle bydliště, podle krajů atd. Přibližně koncem dubna jsou zasílány seznamy studentů na krajské národní výbory (dirigované KV KSČ), které mají určitým způsobem označit, u kterých studentů přijetí doporučují a u kterých nikoli. Tak se na vrácených seznamech objevují u jednotlivých jmen mladých lidí písmena: N – nedoporučujeme, nežádoucí. A – ano, jednoznačně přijmout. Kdo jsou tito vyvolenci? Jsou to děti nynějších angažovaných, současných funkcionářů a pracovníků loyálně nebo aktivně podporujících současný politický režim. Pracovnice vysoké školy, která v roce 1974 sledovala přijímací praxi, nám sdělila: "Ti, kteří dostali N, nemohli být za žádných okolností přijati, i kdyby se u zkoušky projevili jako mladí Einsteini. Vinou zelených N bylo odmítnuto mnoho mladých nadaných lidí. A naopak: ti, kteří na krajských

výborech dostali A-čka, byli pak přijati, i když u zkoušek byli nemožní, i když měli zcela nedostačující výsledky”.

Každoročně — zejména na humanitních fakultách — nevycházejí objektivní členové zkušebních komisí z údivu: ti žáci, které oni doporučí, nejsou přijati; ti, kteří u zkoušek neobstáli, jsou přijímáni.

Relativně objektivně jsou hodnoceni studenti na technických směrech. Přijímat totiž mladé lidi bez slušných znalostí z matematiky a fyziky a bez základních studijních předpokladů k technickým oborům by byla příliš velká zátěž pro pedagogy i správu zmíněných škol. A navíc — tyto fakulty mají každoročně vyšší směrná čísla než je počet uchazečů. Přesto i tady platí zmíněná politická kritéria, a v mnoha případech nebyly ani na technické vysoké školy přijaty děti “poznamenaných”.

Nechtěli bychom tvrdit, že diskriminace platí totálně. Týká se především dětí kritických nekonformních občanů; těch je ovšem stále veliký počet. I když celkové odhady jsou obtížné, dá se říci, že v letech 1970 až 1976 bylo zmíněnou přijímací praxí tak či onak postiženo asi 200 až 300 tisíc dětí a mladých lidí. Jen “na okraj” poznamenáváme, že podobná diskriminační praxe byla a je uplatňována i při přijímání na střední školy a dobré učební obory (zvláště na ty, na které rodiče a děti nejvíce aspirují).

To, že diskriminace se týká především dětí kritických a nekonformních rodičů, a těch mladých lidí, kteří tak či onak projeví postoje a názory odlišné od oficiálních (např. že se nestali členy jednotného Svazu soc. mládeže), neznamená, že by se diskriminace nedotýkala dětí rodičů neangažovaných, veřejně a politicky se neprojevujiících. Důkladný rozbor přijímacího řízení by vyjevil kolika A-čkům byla dána přednost před dětmi neangažovaných, i když tyto děti prokázali mnohem lepší studijní schopnosti a předpoklady.

A tak mnozí zasvěcení, leč “nahněvaní” pracovníci vysokých škol již dnes mluví o negativním výběru na vysoké školy v ČSSR, o obrovských intelektuálních a kulturních ztrátách, o nadvládě průměru a podprůměru, smělejší hovoří dokonce o genocidě a menticidě...

Všechny tyto problémy cítíme velmi bolestně, tím spíše, že jsme proti nim zcela bezmocní. Politické okolnosti dovolují zatím ne mnohým ozvat se proti takové praxi, byť by šlo o věc tak spravedlivou, jako je věc příznivého rozvoje schopných dětí a mladých lidí; jako je morální zdraví národa, které právě za takovýchto poměrů, při takovéto hodnotící praxi trpí újmu více, než si kdo umí představit.

Nepříliš zasvěcený vnitřní či vnější pozorovatel může namítnout: ale vždyť Československo podepsalo helsinský dokument, řadu paktů o občanských právech, podepsalo již v roce 1962 z tohoto hlediska velmi významnou Úmluvu o boji proti diskriminaci v oblasti vzdělání!!

Jistě, ke všem těmto dohodám se československá vláda připojila, zavázala se k jejich plnění, tu a tam v jejich světle či pod jejich hrozbou udělá nějaký pardon, ale přesto zaběhaná rutina přijímací praxe běží dál... A právě proto, pro tento hluboký rozpor v oficiálních proklamacích a skutečně kulturně-politické praxi se obracím na všechny ty, jimž záleží na tom, aby se mezinárodní dohody plnily, aby ty principy, které jsou v nich vyhlášené, byly uváděny do života, aby byly důsledně uplatňovány.

Obracím se především na UNESCO jako na kompetentní mezinárodní organizaci pro rozvoj vzdělávání, vědy a kultury: Pomozte zastavit vzdělanostní diskriminaci v Československu! Přimějte československou vládu, aby se zodpovídala z diskriminační praxe, aby ve zprávě, kterou má (podle zmíněné Úmluvy z roku 1962) pravidelně předkládat Generální konferenci UNESCO, podrobně vyložila a zdůvodnila zmíněnou přijímací praxi! Uplatněte právo revize podle článku 18 uvedené Úmluvy! Působte na čs. vládu, aby zrušila beze zbytku politická kritéria přijímání dětí na střední a vysoké školy (včetně rubrik v dotaznících!)! Aby odtajnila přijímací řízení a umožnila jeho kontrolu ze strany rodičů a uchazečů! Přimějte čs. politické představitele, aby těm dětem a mladým lidem, kterým bylo znemožněno studium doma, umožnili studium v zahraničí!

UNESCO – help! Ale důsledně a důrazně!
Helena TROJANOVÁ (Praha)

O « zlatou mříž » ...

V posledních letech koluje po Praze velké množství anekdot na adresu policie. Jejich rámcem je vtip, že ministerstvo vnitra vypsaló soutěž pro ty, kteří anekdoty sbírají. První cena je prý 25 let... Vyhlášení výsledků soutěže se ale bude konat až za deset let, což je prý doba potřebná k tomu, aby vtipy porolě došly. Užší kolo prý proběhne za přítomnosti zasloužilých fízlů přímo v Ruzyni a kdo z “bengošů” pochopí anekdotu první, dostane “zlatou mříž”.

* * *

Kolika esenbáků je zapotřebí k zašroubování žárovky?

Pět. Jeden stojí na stole a drží žárovku, čtyři jsou dole a otáčejí stolem.

* * *

Co udělá esenbák, když najde v lese jeden jediný hříbek?

???

Mlátí do hříbku tak dlouho, dokud se mizera nepřizná, kde jsou zalezlí ti další.

Proč jezdí hlídky VB po ulicích tak rychle?
???
Aby nezapomněli, co chtějí.

Proč nosí příslušníci Sboru národní bezpečnosti pistoli?
???
Aby se ubránili, když je něco napadne.

Mladý esenbák se připravuje na zkoušky a zaboha si nemůže pamatovat, které je hlavní město SSSR. Soudruh mu poradí, aby si to napsal do boty, botu si pak pod stolem zul a čel odpověď z boty.

Mladý esenbák se dostaví ke zkoušce, posadí se za stůl, zuje si botu a když dostane otázku, které je hlavní město SSSR, zadívá se upřeně do boty a vítězoslavně vyhrkne:

"Svit Gottvaldov!"

Jde po pražské ulici esenbák a nese pod každou paží velikananánánský meloun. Zastaví ho babička a ptá se:

"Prosímich, pane esenbé, kudy se dostanu k Národnímu divadlu?"

"K Národnímu divadlu?" zamyslí se příslušník SNB s dvěma melouny pod paží.

"K Národnímu divadlu říkáte... tak to byste mi musela podržet ty dva melouny".

Babička ochotně vezme do rukou oba přetěžké melouny a přímo se pod jejich tíhou prohýbá.

"K Národnímu divadlu?", opakuje si příslušník SNB. A pak rozhodí bezmocně oběma volnými rukama: "Tak to nevím!"

Ve středu bylo možno potkat na Národní třídě a na nábřeží spoustu příslušníků Sboru národní bezpečnosti s bandaskami, děbáňky a lahve. Chvátali směrem ke Zlaté kapličce, protože se mezi nimi rozkřiklo, že na Národním dávají SMETANU...

Příslušníci Sboru národní bezpečnosti dělají zkoušky, aby mohli být povýšeni. Esenbák dostane rafinovanou otázku, kterýžeto král byl nazýván Otcem vlasti, založil Karlovu univerzitu, již esenbáci právě absolvují.

"Prosím, to vím, soudruhu náčelníku. Karel i vé".

Náčelník frekventanta taktně usměrňuje.

"Otázka byla v zásadě zodpovězena správně. Ale naučte se, soudruhu, římské číslice. i vé v římských číslicích znamená čtyřku. Tedy ne Karel i vé, ale Karel Čtvrtý".

Jako další dostane frekventant těžkou otázku, kdože založil Svaz sovětských socialistických republik.

"Prosím, to vím naprosto bez chyby, soudruhu náčelníku. Lenin Šestý".

Hlídky VB stávají na silnici auta a žádá průkazy. Řidič bez odmluvy podá občanský průkaz a esenbák slabikujá nápis na obalu: "Ob - čan - ský - prů - kaz". Podá průkaz zpět řidiči a vyzve spolujezdkyni, aby předložila svůj průkaz. Spolujezdkyně podá rovněž občanský průkaz a esenbák znovu slabikuje nápis na obalu: "Ob - čan - ský - prů - kaz". Vrací průkaz spolujezdkyni a udiveně se ptá "Vy jste bratři?".

Pozdě večer přijde náčelník Okresního oddělení SNB na stanici a najde tam za stolem jednoho staršího strážmistra, jak vyřizuje agendu úplně nahý.

"Co tady vyvádíte, chlape?" — spustí na něho zhurta.

"Plním rozkaz, soudruhu náčelníku. Účastnil jsem se večírku u soudruha kapitána. Hrál se tam na fanty a když jsme už byli všichni bez šatů, tak soudruh kapitán zhasnul světlo a řekl: "A teď do práce, soudružky a soudružky!" — Tak jsem se sebral a šel jsem do kanceláře".

Okrskář SNB jde na pochůzku Stromovkou. V jednom místě si všimne, že ze křoví koukají mužské nohy. Zatahá za jednu nohu a ptá se: "Co tam děláte, občane?"

"Co bych dělal", odpoví muž. "Souložím!"
Okrskář vytáhne pokutový blok a řekne: "Tak to bude padesát korun, občane".

Ze křoví se vynoří ruka s padesátikorunou, převezme pokutový lístek a zase zmizí.

Za půl hodiny jde okrskář stejnou cestou a zase vidí stejné nohy koukat ze křoví.

"Co tam děláte, občane?"
"Už jsem vám přece říkal".

"Tak to bude nová pokuta", řekne esenbák. "Zase padesát korun"!

Z křoví se ozve hlas:
"Nemáš drobnějších padesát korun, Máňo?"

Nato praví esenbák: "Tak vy jste tam dva? Tak to bude 100 korun!"

LISTY (řídí Jiří Pelikán s redakční radou) vycházejí jako dvouměsíčník a jsou určeny především čtenářům v Československu. Přečtete a předejte známým!

V ZAHRANIČÍ je možno časopis objednat za roční předplatné

20, - DM (nebo ekvivalent v cizí valutě) pro evropské země

25, - DM pro USA, Kanadu, Izrael a j. zámořské země (letecky)

27, - DM pro Austrálii, N. Zéland, Jižní Afriku a Již. Ameriku (letecky)

Předplatné a příspěvky na tiskový fond posílejte na

LISTY, PSchA München 112 76-802 složenkou nebo.

LISTY, Konto No 112844, Bayerische Vereinsbank, Leopoldstrasse, München.

Objednávky časopisu a knih (Tanky proti sjezdu, Zakázaný dokument) a ostatní korespondenci posílejte na adresu redakce:

LISTY, Via Torre Argentina 21, 00186 ROMA